

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Názov:	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obcí Handlovskej doliny
Územné vymedzenie:	
Kraj:	Trenčiansky
Okres:	Prievidza
Územný plán obce schválený:	
Chrenovec-Brusno	Áno
Jalovec	Nie
Lipník	Nie
Malá Čausa	Nie
Ráztočno	Áno
Veľká Čausa	Nie
Dátum schválenia PHSR:	
Chrenovec-Brusno	28.04.2016
Jalovec	31.03.2016
Lipník	14.03.2016
Malá Čausa	
Ráztočno	09.03.2016
Veľká Čausa	03.05.2016
Dátum platnosti:	01.01.2016 - 31.12.2020
Verzia:	I.0
Publikovaný verejne:	31.12.2015

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Obsah

Previazanosť strategických dokumentov	5
A Analytická časť	6
A.I Analýza vnútorného prostredia	6
1.1 Poloha	6
1.2 Rozloha a využitie územia	6
1.3 Prírodné podmienky.....	7
1.4 Geologické pomery.....	9
1.5 Paleontologické nálezy	11
1.6 Hydrologické pomery	15
1.7 Základná charakteristika obcí a ich história	24
1.7.1 Základná charakteristika obcí	24
1.7.2 Zvyky a tradície	45
1.7.3 Pamätihodnosti obcí	60
1.7.4 Hospodárenie samospráv	100
1.8 Ľudský potenciál	101
1.8.1 Vývoj počtu obyvateľov a jeho štruktúra.....	101
1.9 Ekonomický potenciál územia	106
1.10 Občianska vybavenosť	107
1.10.1 Sociálna starostlivosť	108
1.10.2 Zdravotná starostlivosť	110
1.10.3 Školstvo.....	111
1.10.4 Kultúrny a spoločenský život	113
1.10.5 Organizácie, združenia a spolky	114
1.10.6 Šport	116
1.10.7 Cestovný ruch	120
1.11 Technická infraštruktúra.....	125
1.12 Životné prostredie	128
1.13 Odpadové hospodárstvo	133
1.14 Správa o plnení Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obcí	139
A II Analýza vonkajšieho prostredia	146
2.1 STEEP analýza.....	146

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

2.2 Analýza konkurencie	148
A III Zhodnotenie súčasného stavu.....	150
3.1 Analýza SWOT	150
3.2 Hlavné disparity a faktory rozvoja.....	156
3.3 Odhad budúceho vývoja	160
B Strategická časť	162
C Programová časť	167
D Realizačná časť	169
E. Finančná časť	172
Graf 1 Vývoj počtu obyvateľov v obciach	102
Graf 2 Hustota obyvateľstva.....	103
Graf 3 Zamestnávateľia podľa počtu zamestnancov	106
Graf 4 Miera nezamestnanosti	106
Tabuľka 1 Rozloha katastrálneho územia	7
Tabuľka 2 Využitie pôdy v území.....	7
Tabuľka 3 Geomorfologické členenie	8
Tabuľka 4 Porovnanie teploty	13
Tabuľka 5 Úhrn zrážok	14
Tabuľka 6 Bilančná charakteristika povodia toku Handlovka v mikroregióne	16
Tabuľka 7 Informácie o obciach	24
Tabuľka 8 Plnenie rozpočtu obcí	100
Tabuľka 9 Majetok obcí	101
Tabuľka 10 Vývoj počtu obyvateľov.....	101
Tabuľka 11 Prirodzený pohyb obyvateľstva	102
Tabuľka 12 Mechanický pohyb obyvateľstva	102
Tabuľka 13 Celkový pohyb obyvateľstva	103
Tabuľka 14 Veková štruktúra obyvateľstva za rok 2011	104
Tabuľka 15 Veková štruktúra obyvateľstva za rok 2014	104

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Tabuľka 16 Národnostné a etnické zloženie obyvateľstva	105
Tabuľka 17 Vzdelanostná úroveň obyvateľstva	105
Tabuľka 18 Počet UoZ v obciach	107
Tabuľka 19 Vývoj počtu žiakov na ZŠ v obciach	112
Tabuľka 20 počet detí v školskom klube v ZŠ	112
Tabuľka 21 Počet žiakov v jednotlivých odboroch	113
Tabuľka 22 Správa o plnení PHSR Chrenovec-Brusno	139
Tabuľka 23 Správa o plnení PHSR Jalovec	140
Tabuľka 24 Správa o plnení PHSR Lipník	141
Tabuľka 25 Správa o plnení PHSR Malá Čausa	142
Tabuľka 26 Správa o plnení PHSR Ráztočno	143
Tabuľka 27 Správa o plnení PHSR Veľká Čausa	144
Tabuľka 28 SWOT analýza potenciál pre rozvoj CR	150
Tabuľka 29 SWOT životné prostredie a technická infraštruktúra	152
Tabuľka 30 SWOT ľudské zdroje a občianska vybavenosť	153
Tabuľka 31 SWOT Investície a možnosti podnikania	155
Tabuľka 32 Strom problémov	159
Tabuľka 33 Opatrenia a aktivity	167

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Previazanosť strategických dokumentov

Program hospodárskeho rozvoja obcí je základným strednodobým strategickým dokumentom, z ktorého je potrebné pri plánovaní rozvojových zámerov vychádzať.

Základným zákonom, ktorý zosúladil národnú legislatívu a legislatívu EÚ, bol Zákon č.539/2008 Z.z. o podpore regionálneho rozvoja, novelizovaný Zákonom č.309/2014 Z.z. . Umožnil Slovenskej republike participovať na politike súdržnosti EÚ.

Regionálna politika Európskej únie ovplyvňuje zásadným spôsobom regionálny rozvoj na Slovensku.

Základným strategickým dokumentom na podporu regionálneho rozvoja na Slovensku je ***Národná stratégia regionálneho rozvoja Slovenskej republiky***. Národná stratégia - základný strategický a koncepcný dokument, ktorý určuje systémový prístup štátu k regionálnemu rozvoju. Na základe výsledkov analýz v oblasti hospodárskej, sociálnej, environmentálnej a územnej, definuje dlhodobú víziu, strategické ciele, prioritné oblasti, opatrenia a aktivity, ktoré je potrebné zrealizovať na zabezpečenie regionálneho rozvoja, zvyšovanie ekonomickej výkonnosti, konkurencieschopnosti hospodárstva, spoločenskej a sociálnej stability.

Základným strednodobým dokumentom na úrovni kraja je Program rozvoja vyššieho územného celku vytvorený na princípe partnerstva. Jeho cieľom je na základe komplexnej analýzy identifikovať rozvojové potreby a stanoviť stratégiu pre rôzne oblasti života, aby bol zabezpečený hospodársky a sociálny rozvoj územia.

Program rozvoja obce je základným strednodobým plánovacím dokumentom na úrovni obce. Je tvorený na princípe multisektorového partnerstva na miestnej úrovni. Na základe analýz územia identifikuje jeho potreby a v strategickej časti navrhuje víziu, ciele a priority vo všetkých oblastiach života. Jeho súčasťou je programová časť so zoznamom opatrení a aktivít. Realizačná časť sa zameriava na popis postupov, inštitucionálne a organizačné zabezpečenie, systém a spôsob monitorovania a evaluácie.

Súčasťou tejto časti je časový harmonogram. Finančná časť odráža finančné vyjadrenie potrebné na realizáciu rozvojových cieľov, opatrení a aktivít.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

A Analytická časť

A.I Analýza vnútorného prostredia

1.1 Poloha

Územie obcí mikroregiónu Handlovskej doliny je v zmysle zákona č. 50/1976 Zb. v znení neskorších predpisov a vyhlášky MŽP SR č.55/2001 Z.z. vymedzené hranicami katastrálnych území jednotlivých obcí mikroregiónu. Je tvorené administratívno - správnymi územiami šiestich susedných obcí – Chrenovec-Brusno, Jalovec, Lipník, Malá Čausa, Ráztočno, Veľká Čausa.

Nachádza sa v Trenčianskom kraji, v okrese Prievidza, v Handlovskej doline. Hranica mikroregiónu prechádza hrebeňmi pohorí Žiar a Vtáčnik, územím rozhrania Prievidzskej a Handlovskej doliny, hranicou katastrálneho územia mesta Handlová. Nadmorská výška mikroregiónu sa pohybuje od 285 m n. m. - údolie rieky Handlovka, do 1136 m n. m. - najvyšší vrch Biely Kameň v pohorí Vtáčnik.

Mikroregión Handlovskej doliny je charakteristický výraznou členitosťou územia, ktorým preteká rieka Handlovka. Je obkolesený vencom pohorí a čiastočne je otvorený len v smere toku rieky Handlovka.

Leží na trase cesty I/50 Trenčín – Bánovce - Prievidza – Handlová - Žiar, ktorá je považovaná za hornonitriansku sídelnú rozvojovú os. Obce mikroregiónu ležia na uvedenej osi, resp. sú dostupné priamymi odbočkami z uvedenej trasy v dĺžke cca 2 km.

V osídlení mikroregiónu sa nachádzajú vidiecke sídla, ktoré sú nedostatočne vybavené sociálnou a technickou infraštruktúrou a čiastočne aj komunikačnou. Majú lokálny miestny význam.

1.2 Rozloha a využitie územia

Rozloha mikroregiónu je 64,58 km². K 31.12.2014 v území žilo 4 802 obyvateľov. Priemerná hustota osídlenia je 79 obyvateľov na 1 km². Hustota obyvateľstva v jednotlivých obciach mikroregiónu je vzhľadom na rôznu veľkosť katastrálnych území a počet obyvateľov značne odlišná.

V smere Z–V (smer Prievidza–Handlová) je mikroregión dlhý 10 km.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Tabuľka 1 Rozloha katastrálneho územia

Názov obce	Rozloha v km ²
Chrenovec-Brusno	12,315
Jalovec	6,022
Lipník	5,487
Malá Čausa	15,349
Ráztočno	17,593
Veľká Čausa	7,814

Zdroj: ŠÚ SR 2014

Tabuľka 2 Využitie pôdy v území

Obec	Spolu v ha	Poľnohospodárska pôda				Nepoľnohospodárska pôda				
		Orná pôda	Trvalé kultúry	TTP	Spolu poľ. pôda	Lesný pozemok	Vodná plocha	Zastavaná plocha	Ostatná pôda	Spolu nep.p.
Chrenovec-Brusno	1231	243	20	288	551	589	10	60	21	680
Jalovec	602	116	7	122	245	321	5	24	7	357
Lipník	549	2	8	251	261	251	4	30	3	288
Malá Čausa	1 535	180	15	307	502	982	5	35	11	1 033
Ráztočno	1 759	63	22	495	580	1 054	11	74	40	1 179
Veľká Čausa	781	222	8	190	420	302	11	42	6	361
SPOLU	6 457	826	80	1 653	2 559	3 499	46	265	88	3 898
Využitie v %	100	12,79	1,24	25,60	39,63	54,20	0,71	4,10	1,36	60,37

Zdroj: ŠÚ SR

1.3 Prírodné podmienky

Podľa geomorfologického členenia patrí územie do alpsko-himalájskej sústavy, podsústavy Karpaty, provincie Západné Karpaty a subprovincie vnútorné západné Karpaty. Územie mikroregiónu leží v dvoch oblastiach a to v oblasti Fatransko-Tatranskej, ktorá je tvorená celkami Žiar, podcelkom Horženovo a Rovne, celkom Hornonitrianska kotlina, podcelkom Handlovská kotlina. Oblasť Slovenské stredohorie zastupuje celok Vtáčnik, podcelkom Vysoký Vtáčnik a celkom Kremnické vrchy s podcelkom Kunešovská hornatina. Na území mikroregiónu je nasledovné geomorfologické členenie:

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Tabuľka 3 Geomorfologické členenie

<i>Sústava:</i>	<u>ALPSKO – HIMALÁJSKA</u>
<i>Podsústava:</i>	<u>KARPATY</u>
<i>Provincia:</i>	<u>ZÁPADNÉ KARPATY</u>
<i>Subprovincia:</i>	<u>VNÚTORNÉ ZÁPADNÉ KARPATY</u>
<i>Oblasť:</i>	<u>FATRANSKO-TATRANSKÁ</u>
<i>Oblasť:</i>	<u>SLOVENSKÉ STREDOHORIE</u>
<i>Oblasť:</i>	<u>FATRANSKO-TATRANSKÁ</u>
<i>Celok:</i>	ŽIAR
<i>Podcelok:</i>	HORŽENOV ROVNE
<i>Celok:</i>	HORNONITRIANSKA KOTLINA
<i>Podcelok:</i>	HANDLOVSKÁ KOTLINA
<i>Oblasť:</i>	<u>SLOVENSKÉ STREDOHORIE</u>
<i>Celok:</i>	VTÁČNIK
<i>Podcelok:</i>	VYSOKÝ VTÁČNIK
<i>Celok:</i>	KREMICKÉ VRCHY
<i>Podcelok:</i>	KUNEŠOVSKÁ HORNATINA

Zdroj: Stratégia TUR ZOHD

Orografický celok Vtáčnik je súčasťou chránenej krajinej oblasti (CHKO) Ponitrie, ktorá do záujmového územia zasahuje len okrajovo. Najvyššie položeným miestom v záujmovom území je Biely Kameň (1136 m).

Severnú časť CHKO Ponitrie tvorí vulkanický masív pohoria Vtáčnik – radí sa do typu veľkých kryhových vulkanických štruktúr. Do dnešnej podoby pohorie vyformovala treťohorná vulkanická činnosť. Geologickými zaujímavosťami sú zachovalé pozostatky vulkanických kužeľov efuzívneho typu, drobné infrúzie, extruzívne telesá, lávové prúdy a iné. Územie medzi pohoriami Žiar a Vtáčnik je tvorené Handlovskou kotlinou. Záujmové územie mikroregiónu je tvorené podstatnou časťou Handlovskej kotliny, ktorá predstavuje JV výbežok Hornonitrianskej kotliny. Handlovská kotlina je z hľadiska štruktúry, zloženia a horizontálnej členitosti zložitým geologickým útvarom.

Vznik Handlovskej kotliny je viazaný na tektonickú činnosť, ale aj na erózne akumulčné procesy. Zlomové poruchy sa uplatňujú morfológicky aj vo vnútri kotliny najmä na predhorí Žiaru. Svojou nadmorskou výškou 450 m patrí Handlovská kotlina medzi kotliny

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

stredného výškového stupňa. Reliéf je prevažne pahorkatinový s nízkymi chrbtami a plytkou dolinou. Nižšiu časť dna kotliny vytvorili rieka Handlovka a potoky eróziou a uložením náplavových kužeľov a vrstiev štrkopieskov do údolnej nivy. Je vyplnená pliocénnymi sedimentmi, aluviálnymi nánosmi, sprašou a sutinou. Vyšší pahorkatinový stupeň tvorí pliocénna pahorkatina s pomerne plytko členeným reliéfom, zložená z rôznych hornín. Ide prevažne o treťohorné morske a jazerné sedimenty.¹

1.4 Geologické pomery

Územie mikroregiónu je tvorené kryštálicko-druhotným pohorím Žiar, neovulkanickým pohorím Vtáčnik a paleogénnou vnútrokarpatskou panvou Handlovskej kotliny. Z východu zasahujú výbežky neogénneho vulkanitu Kremnické vrchy podcelkom Kunešovská hornatina.

Orografický celok Vtáčnik zasahuje do sledovaného územia severnou časťou podcelku Vysokého Vtáčnika. Vtáčnik má stratovulkanickú stavbu, v ktorej sa striedajú pokryvy neogénnych vulkanitov, z ktorých dominujú bazaltické a pyroxenické andezity a ich pyroklastiká – tufy a tufity s podradeným výskytom ryolitov a dacitov.

Súčasný reliéf pohoria je značne rozrušený do sústavy chrbtov a zárezov, oddelených hĺbkovými údoliami. Pohorie je rozdelené do štyroch podcelkov, z nich najmohutnejší s nadmorskou výškou 1 000 – 1 300 m n.m. je ústredný chrbát Vysokého Vtáčnika. Do riešeného územia zasahujú severné výbežky Vysokého Vtáčnika. V tejto časti dosahuje pohorie nadmorskú výšku 600 – 900 m.n.m. Na východnom okraji pohoria došlo vzhľadom ku geologickej stavbe (nepriepustné plastické horniny) k svahovým pohybom blokového charakteru, ktoré doprevádza množstvo zosuvov, zemských prúdov a iných typov svahových porúch.

Handlovská kotlina je vyplnená paleogénnymi sedimentmi s premenlivým podielom pieskovcov, lovcov, slieňovcov a sčasti neogénnymi ílmi pieskami a štrkami. Severozápadnú časť kotliny tvoria oligocénne pieskovce a ílovce, ktoré prechádzajú do oligocénnych

¹ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

pieskovcov a vápencov, tvoriacich predhorie Žiaru a severné predhorie Vtáčnika. Centrálnu časť Handlovskej kotliny oligocénné pieskovce a vápnité ílovce.

V nadloží týchto mäkších hornín leží vulkanický komplex andezitov a ich pyroklastík, čo vytvára priaznivé podmienky pre vznik zosuvných procesov.

Centrálna časť celku Žiar je budovaná kryštalinikom tatrika, tvoreným hercýnskymi porfýrickými a leukokrátinými granodioritmi a granitmi. V záujmovom území mikroregiónu sa nachádza juhovýchodná časť pohoria, ktorú tvoria hlbinné magmatity - hercýnske hybridné granodiority až tonality s prechodmi do migmatitov s ostrovčekmi biotických a dvojsľudových plagioklasových pararúl a migmatizovaných pararúl. Táto časť pohoria predstavuje kryštalikum veporika.

Mezozoikum Žiaru predstavujú tri obalové série (Mahel', 1985): ráztočianska, žiarska a malomagurská, reprezentované piesčito-ílovitými bridlicami, pieskovcami a rámsaudskými dolomitmi. Paleogén pohoria tvorí Borovské súvrstvie – prevažne karbonátové brekcie, karbonátové zlepenice, karbonátové pieskovce, organogénne a organodetritické vápence. Okrajové súvrstvie je tvorené striedaním brekcií s ílovcami a zlepenkami s ílovcami.

Geologicky zložitou v záujmovom území je časť Žiaru v oblasti Rematy. Horninové podložie tvoria línie a ostrovčky piesčitých a škvrnitých vápencov mezozoika a neogénne vulkanity. V území sa nachádza niekoľko zlomových porúch, ktoré sčasti ohraničujú fatrikum, tvorené tmavosivými vápencami, dolomitmi a vrstevnatými ílovitými vápencami, slieňovcami a brekciami.

Kremnické vrchy a ich podcelok Kunešovská hornatina zasahuje svojimi výbežkami do územia mikroregiónu len okrajovo z východnej strany. Tento geomorfologický podcelok, patriaci do skupiny mladších stratovulkánov, je budovaný epiklastickými vulkanickými brekciami, andezitmi a andezitovými porfýrmi.²

Geomorfologické typy reliéfu

Na území mikroregiónu sa vyskytuje päť geomorfologických typov reliéfu (VÚC Žiar, 1992):

Fluviálna rovina s plochým reliéfom s prevahou akumulčných procesov

² Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Tento typ reliéfu sa nachádza v recentnej časti nivy rieky Handlovky, je tvorený štrkovým podložím a jemnejšími frakciami pokryvných sedimentov.

Kotlina s mierne zvlneným reliéfom s prevahou akumuláčno-erózných procesov

Reliéf tvoria kotlinové pahorkatiny so svahmi s pokrovom paleogénnych a neogénnych sedimentov a členené pedimenty tvorené svahmi s pokrovom paleogénnych materiálov a vulkanických materiálov. Reliéf dominuje vo veľkej časti Handlovskej kotliny a tiahne sa ďalej do Prievidzskej časti kotliny.

Vrchovina s mierne členitým reliéfom s prevahou erózne-akumulačných procesov

Vrchovinový reliéf tvoria vrchoviny s pokrovom paleogénnych sedimentov a svahy s pokrovom pieskovcov. Svahy majú amplitúdu spravidla 140 m. Tento typ reliéfu sa vyskytuje v juhovýchodnej časti kotliny s dominantným zastúpením v Handlovej a blízkom okolí.

Hornatina s rázsochovým reliéfom s prevahou erózne-denudačných procesov

Reliéf sa nachádza v severnej časti riešeného územia formou svahov s pokrovom mezozoických a kryštalickej hornín.

Vysočina s rázsochovým reliéfom s prevahou silno erózne-denudačných procesov

Dominancia vysočinného reliéfu je v podcelku Vysokého Vtáčnika a Kunešovskej vrchoviny. Svahy sú na bočných rázsochách oddelené hlbokými dolinami. Reliéf skalných lávových prúdov je zastúpený v malých ostrovčekoch, v záujmovom území je najvýraznejší výstup Veľký Grič (971 m.) a Jelení vrch.³

1.5 Paleontologické nálezy

Vývoj krajiny v jednotlivých geologických obdobiach je spojený s prítomnosťou rastlín a živočíchov. Z jednotlivých geologických epoch sa zachovalo v podloží územia množstvo fosílií, o čom svedčia nálezy na území mikroregiónu. V Handlovskej kotline sa našli z obdobia starších treťohôr (paleogén) v numulitických vápencoch a piesčitých slieňoch lastúrniky, ulitníky, numulity, koraly, ježovky a i.. V pieskovni pri Brusne sa okrem numulítov našiel zub žraloka. Na kopci Bôrová pri Ráztočne sa našli v zlepenkoch

³ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

a pieskovcoch numulity a v Malej Čause v drobných zlepencoch lastúrniky, ulitníky a numulity.

Zo začiatku mladších treťohôr (burdigal) sa zachovali v paleogénnych horninách, najmä vo svetlosivých íloch fosílie flóry iba pri Veľkej Čause. Nájdené fosílné druhy môžeme zaradiť do rastlinných spoločenstiev: lužný les (orech, dub, topol'), vlhkomilný les (libocéder, voskovník, vrba), mezofilný les (orechovec, buk, škoricovník, lipa, banksia), suchomilný les (komtónia, pajaseň, sumach, vinič). Z tohto obdobia boli nájdené aj fosílné zvyšky rýb (kostry sled'ovitých rýb, zuby žraloka, šupiny morských ihel a treskovitých rýb. V pieskovni pri Veľkej Čause a na cintoríne v Malej Čause sa vyskytuje veľké množstvo skamenených morských lastúrnikov a ulitníkov.

V uhoľných slojoch Handlovskej bane sa zachovali ulitníky a lastúrniky z obdobia stredného miocénu. V mladšej dobe kamennej človek začína intenzívne ovplyvňovať krajinu.

Oblasť hornej Nitry je v tomto smere veľmi pozoruhodná, pretože osídlenie už v tejto dobe prenikalo vysoko do hôr. V priestore Rematy a Horženova v pohorí Žiar sa našli početné kamenné nástroje, ktoré poukazujú na osídlenie horskej oblasti ľuďmi v starom neolite.

Z geologického hľadiska sú zaujímavé pieskovcové gule v pieskovni v Brusne.⁴

Klimatické pomery

Mikroregión Handlovskej doliny leží v miernom pásme, v atlanticko-kontinentálnej oblasti, pre ktorú sú základné charakteristiky teplôt vzduchu s januárovou izotermou -5°C a júlovou izotermou 20°C. Priemerná ročná teplota vzduchu sa v tejto oblasti pohybuje medzi 0 -12°C.

Handlovská kotlina leží v nadmorskej výške cca 450 m s ročným úhrnom zrážok 900 – 1 000 mm. Prevládajúci smer vetrov je S, SZ. Z hľadiska klimatických pomerov Slovenska možno zaradiť záujmové územie do dvoch klimatických oblastí a štyroch okrskov. Západná časť územia Handlovskej kotliny (približne od katastrálneho územia obce Jalovec) spadá do teplej oblasti. Juhovýchodná časť kotliny (územia Ráztočna, Rematy, Handlovej) patrí do mierne teplej oblasti. Charakteristika jednotlivých klimatických oblastí je uvedená v tabuľke číslo 1.

⁴ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Mierne teplá oblasť je na území zastúpená tromi okrskami, líšiacimi sa vlhkovou charakteristikou. Na väčšine územia sa vyskytujú okrsky mierne teplej oblasti typu A a B. Typ C sa vyskytuje v lokalite Remata, ktorý je charakteristický značným výškovým rozdielom medzi údolnými a vrcholovými polohami, čo sa odráža aj v klimatických ukazovateľoch, najmä zvýšenými zrážkami a vlhkosťou.

Teplota

Handlovská kotlina je asi o 200 m vyššie položená ako susedná Prievidzská. To sa odzrkadľuje v poveternostných pomeroch. V porovnaní s Prievidzskou kotlinou tu jar prichádza približne o 1-3 týždne neskôr a zima o 1-2 týždne skôr.

Tabuľka 4 Porovnanie teploty

	Prievidzská kotlina	Handlovská kotlina
Priemerná ročná teplota vzduchu	8 – 9°C	7 – 8°C
Priemerná teplota vzduchu v januári	- 2,4°C	- 4°C
Priemerná teplota vzduchu v júli	18,5°C	16,5°C
Priemerný počet letných dní ($t \geq 25^{\circ}\text{C}$)	50-60	30-40
Priemerný počet ľadových dní ($t \leq 0^{\circ}\text{C}$)	≤ 30	40-50

Zdroj: Atlas krajiny SR 2002

V tabuľke č.4 je uvedené porovnanie charakteristík teploty medzi Prievidzskou a Handlovskou kotlinou podľa Atlasu krajiny SR (2002).

Značný výškový rozdiel medzi údolnými a vrcholovými polohami záujmového územia spôsobuje v jednotlivých mesiacoch i v roku medzi nimi aj značný teplotný rozdiel. Kým priemerná teplota v roku v oblasti s nižšou nadmorskou výškou je v Handlovskej kotline nad 7,5°C, v najvyšších polohách pohoria Vtáčnik dosahuje sotva 4°C. Tabuľka č.5 podáva rozdelenie teplôt v jednotlivých mesiacoch a v roku vo vybraných lokalitách, majúciach bezprostredný vzťah k riešenému územiu.

Maximá teplôt pripadajú na júl, prípadne na august. Naopak najchladnejším mesiacom je január. V letnom období je počet letných dní 54 ($t > 25^{\circ}\text{C}$) a 10 tropických dní ($t > 30^{\circ}\text{C}$). V priebehu jesene a zimy dochádza k výskytu častých inverzií teploty vzduchu. V Hornonitrianskej kotline sa vychladený vzduch podmieňujúci tvorbu inverzií rozteká do širšieho otvoreného priestranstva, a preto inverzie tu majú nižší výskyt, slabšiu intenzitu i

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

kratšie trvanie ako v uzavretých kotlinách. Prízemné inverzie sa v tomto území vytvárajú priemerne počas 175-200 dní.

Zrážky

Predstavujú spolu s teplotou vzduchu základnú klimatickú charakteristiku daného územia. Zrážky môžu na územie padnúť v kvapalnom stave alebo v tuhom v podobe snehu. V našom území je dostatok zrážok po celý rok.

Zrážkové maximá pripadajú na jún a júl, minimá na zimu, hlavne február. Zrážky vplývajú na očisťovanie ovzdušia priemerne v roku 615 hodín s početnosťou 7%. Na zhoršenom rozptyle škodlivín a z vlhkostných charakteristík ovzdušia najviac podieľajú jesenné a zimné hmly.

V zimnom období prevládajú zrážky vo forme snehu. Počet dní so zasnežením v roku v závislosti od polohy a nadmorskej výšky kolíše od 20 dní v najnižších polohách do 30 a viac dní v polohách nad 500m.

Tabuľka 5 Úhrn zrážok

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Rok
Prievidza	38	35	32	40	56	74	77	67	45	42	49	52	607
Handlová	48	43	54	73	79	76	96	63	70	76	66	63	807

Zdroj: SHMU

Veterné pomery

Hornonitrianska kotlina patrí k málo veterným oblastiam. Prúdenie vzduchu je modifikované reliéfom kotliny, v dôsledku čoho prevláda prúdenie zo severovýchodného a z juhozápadného smeru pozdĺž údolia rieky Nitry. Priemerne v 73% situácii sa vyskytuje slabé prúdenie vzduchu do $2,5 \text{ m.s}^{-1}$ z toho je 23% situácií s bezvetrím až veľmi slabým prúdením do 1 m/s . Priemerné mesačné rýchlosti vetra sa pohybujú od 2 do $2,5 \text{ m.s}^{-1}$.

Najčastejšie prevládajú vetry severné, severovýchodné a juhozápadné. Napriek relatívne malému výskytu bezveterných situácií patrí Handlovská kotlina k málo veterným oblastiam, nakoľko sa tu vyskytuje slabé prúdenie vzduchu s priemernou rýchlosťou 1 až $2,5 \text{ m.s}^{-1}$ a

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

početnosťou 50%. Tento slabý vietor má len unášacie účinky, škodliviny nerozptyľuje, ale ich len zanáša na väčšie vzdialenosti v smere prevládajúceho prúdenia vzduchu.

Oblačnosť a slnečný svit

Podľa údajov stanice v Prievidzi najväčšia oblačnosť v kotline pripadá na zimné mesiace, a to na november a december, keď pri stagnácii ovzdušia sa veľmi často vytvára vrstevnatá oblačnosť. V priebehu roka najmenšia oblačnosť pripadá na koniec leta a začiatok jesene.

S oblačnosťou, najmä v zimnom období, súvisí aj výskyt prízemných hmľí. Ich najväčší počet pripadá na obdobie december až február. V dôsledku znečistenia ovzdušia sa výskyt oblačnosti a hmľí zväčšuje.

Dĺžka slnečného svitu je v ročnom priemere asi 1800 – 2000 hodín, pričom s nadmorskou výškou dĺžka slnečného svitu klesá.⁵

1.6 Hydrologické pomery

Vodný potenciál mikroregiónu tvoria povrchové vody povodia rieky Nitry s hlavným prítokom Handlovkou a jej prítokmi a tiež potenciál podpovrchových vôd, ktoré predstavujú podzemné a pôdne vody.

Povrchové vody

Územie mikroregiónu leží v povodí rieky Nitry, ktoré je čiastkovým povodím Váhu. Je súčasťou základného povodia 4-21-11, ktoré sa rozprestiera od prameňa rieky Nitry až po ústie Bebravy v riečnom kilometri 98,5. Mikroregión odvodňuje potok Handlovka, ktorý preteká Handlovskou kotlinou. Záujmovým územím preteká potok v riečnych kilometroch 24-13 rkm. Celková plocha povodia Handlovky je 176 km². Potok má ľavostranné prítoky (Račí potok, Morovniarsky potok, Jalovský potok s prítokom Jelení potok) a pravostranné

⁵ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

prítoky (Mlynský potok, Hraničný potok, Rematský potok (Rematianky), Besný potok, Suchý potok, Hrabovský potok, potok Kolárová, potok Strhanec, potok Lipníček a Čausianky potok).

Hlavné parametre potoka Handlovka: celková dĺžka riečnej siete 32 km, hustota riečnej siete v povodí je 0,95 km/km², dĺžka hlavného toku potoka Handlovka je 32 km a sklon toku je 15 ‰. Povrchové vody mikroregiónu patria do povodia rieky Nitry, ktorá je čiastkovým povodím Váhu. Tok Handlovka a jeho povodia sú orientované v smere severozápad-juhovýchod, majú pretiahnutý perovitý tvar.

Základnými bilančnými charakteristikami povodia sú zrážky a odtok. Vo vzťahu k záujmovému územiu sú dôležité bilančné charakteristiky povodia v tabuľke č. 8.

Tabuľka 6 Bilančná charakteristika povodia toku Handlovka v mikroregióne

Tok-profil	Druh profil.	Plocha povodia	Zrážky	Odtok	Rozdiel	Odtok. koef.	Špecif. odtok	Priemer. roč. priet.
		km ²	mm	mm	mm		l.s ⁻¹ .km ⁻²	m ³ .s ⁻¹
Handlovka* –Handlová	V	39,58	964	465	499	0,48	14,73	0,580
Handlovka – Prievidza	V	132,15	910	325	585	0,36	10,31	1,363

Zdroj: Hydroekologický plán povodia rieky Nitry, 2000

Vysvetlivky: V – vodomerná stanica

* najbližšia vodomerná stanica na toku nad územím mikroregiónu

Z hľadiska dlhodobého vývoja prietokov za obdobie 1931 – 1995 došlo na toku Handlovka k poklesu odtoku o 11,2%.

Pri charakterizovaní režimu povrchových vôd v povodí Nitry sú prevládajúcim obdobím vo výskyte kulminačných prietokov mesiace február - apríl. ⁶

Vodné nádrže v mikroregióne

Vybudované

⁶ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny, analytická časť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Na území mikroregiónu nie sú vybudované vodné nádrže. V časti Remata – Ráztočno sa nachádzajú v súkromnom vlastníctve umelo vybudované rybníky, z ktorých najväčší má rozmer 20x30m. Na Morovnianskom potoku sa nachádza prietočný polder o rozmere 30x40m.

Navrhované

Na území mikroregiónu nie sú navrhované žiadne veľké vodné nádrže ani malé vodné nádrže s objemom nad 200tis. m³.

Podzemné vody

Z vodohospodárskeho hľadiska podzemné vody na území mikroregiónu prislúchajú k týmto hydroekologickým rajónom (Hydroekologický plán povodia rieky Nitry, 2000):

Rajón P-G 063 – kryštalinikum, mezozoikum a paleogén juhozápadnej časti pohoria Žiar a Handlovskej kotliny. Rajón budujú hydroekologické komplexy: karbonátové horniny triasu chočského príkrovu doplnený o kryštalinikum Žiaru v povodí Nitry a paleogén Handlovskej kotliny. Vodárenský význam majú len karbonáty mezozoika – patria sem tri významnejšie pramene, ktoré sa využívajú. Triasové karbonáty krížňanského príkrovu odvodňuje prameň Teplý, s prietokom 6,61-9,95 l.s⁻¹, s odberom 6 l.s⁻¹ v Jalovci. Karbonáty chočského príkrovu odvodňuje prameň Ráztočno (s priemerným prietokom 10,8-31,3 l.s⁻¹) a Remata-tunel (s priemerným prietokom 2,5 – 8,4 l.s⁻¹). V oblasti budovanej granitoidmi a paleogénom je výskyt malých vodných zdrojov (0,1 – 0,2 l.s⁻¹), vhodných na lokálne zásobovanie.

Centrálnokarpatský paleogén, do ktorého patrí časť Handlovskej kotliny, tvorí bazálne súvrstvie lepšie priepustné a v miestach kontaktu sa radí k hydrogeologickej štruktúre chočského príkrovu (v okolí Ráztočna). Ostatné litofácie paleogénu sú slabo priepustné až nepriepustné. Neogénne sedimenty sú vyčlenené do piatich tried (Franko, 1970): I. sedimenty sarmatu až pliocénu a kvartérne riečne sedimenty, II.- IV. celok predstavujú sloje uhlia, nadložné íly a podložné tufity, ktoré nie sú z vodárenského hľadiska zaujímavé. V. celok tvoria horniny eggenburgu a paleogénu, ktoré sú slabo priepustné až nepriepustné a na povrchu vystupujú v Handlovskej a Rudnianskej kotline.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Rajón V 082 – neovulkanity Kremnických vrchov . Komplexy v subrajóne povodia Nitry tvoria: 1. etrúzie andezitov s granátom (prostredie s puklinovou priepustnosťou) – tento komplex je rozlohou menší a jeho hydroekologický význam nie je veľký. 2. formácia Zlatej Studne je prostredím s prevládajúcou puklinovou priepustnosťou, zvodnenie tohto horninového komplexu je veľmi malé. 3. horniny rematskej formácie - litofaciálne horniny vytvárajú priaznivé podmienky pre obeh a akumuláciu podzemných vôd. Výdatnosť prameňov Spuščák a Pekelňa je $35,4 - 49,5 \text{ l.s}^{-1}$.

Rajón V 086 – neovulkanity pohorí Vtáčnik a Pohronský Inovec – územie rajónu tvoria vulkanity Vtáčnika, Pohronského Inovca a Štiavnických vrchov. Rozvodnica povrchových vôd rozdeľuje rajón na subrajón povodia Hrona a na subrajón povodia Nitry. Do záujmového územia zasahuje čiastkový rajón neovulkanitov v povodí Nitry. Na základe zvodnenia a priepustnosti je územie budované týmito typmi súvrství a formácií: 1. kamenné súvrstvie - súvrstvie s veľmi malou priepustnosťou, málo zvodnené resp. nezvodnené s charakterom hydrogeologického izolátora. 2. Handlovské a novácke súvrstvia sú nepriepustné a prakticky nezvodnené. 3. horninový komplex vtáčnickej formácie sa vyznačuje dobrou až veľmi dobrou puklinovou a pórovou priepustnosťou. Vulkanity predstavujú dobre zvodnený horninový komplex, výdatnosť prameňov je $1-3 \text{ l.s}^{-1}$. V k.ú. Handlovej sa nachádzajú pramene: Prameň pri dvoch cestách ($0,81-12 \text{ l.s}^{-1}$), prameň Mlynská dolina č.1 ($5,8-19,2 \text{ l.s}^{-1}$), prameň Pekelňa ($1,62-3,25 \text{ l.s}^{-1}$) a prameň Spuščák ($1,5-2 \text{ l.s}^{-1}$, v podažd'ovom období $8-9 \text{ l.s}^{-1}$). Výdatnosť vŕtaných studní sa pohybuje od niekoľko decilitrov po niekoľko litrov .

Využiteľné množstvá podzemných vôd v severnej časti pohoria Vtáčnik (čiastkové rajóny NA10 a HN10) sú zdevastované ťažbou uhlia. Banská činnosť striedavo ovplyvňuje vodné zdroje - pramene Tri studničky, Schneiderova lúka, Veľký Grič. V dôsledku relatívne malej zvodnenosti podložia záujmového územia a vplyvom devastácie využiteľných podzemných vôd v záujmovom území je krytie potreby pitnej vody územia väčšinou zo zdrojov mimo povodia.

Pre potreby Handlovskej kotliny bol uskutočnený vonkajší prevod pitnej vody z povodia Turca. Priame odbery boli vybudované a aktivované v r. 1976. Po výstavbe vodnej nádrže Turček boli priame odbery vody nahradené odbermi vody z nádrže.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Zvláštne vody sú zastúpené v mikroregióne Handlovskej doliny len banskými vodami. V súčasnosti je v okrese Prievidza zaregistrovaných 32 zdrojov minerálnych vôd, avšak na záujmovom území nie je registrovaný žiadny zdroj minerálnych ani termálnych vôd.

Osobitným druhom zvláštnych vôd sú banské vody. Sú to vody čerpané a voľne vytekajúce z povrchových a hlbinných baní. Zdrojom banských vôd je činnosť Bane Handlová.⁷

Rastlinstvo a živočíšstvo

Rastlinstvo

Podľa fyto geograficko-vegetačného členenia (Plesník, 2002) územie mikroregiónu patrí do bukovej zóny. V bukovej zóne zasahuje do kryštálicko-druhotnej oblasti, konkrétne do okresu Žiar a sopečnej oblasti do okresu Vtáčnik a Kremnické Vrchy.

V území boli podľa potenciálnej prirodzenej vegetácie vyčlenené nasledovné jednotky:

Karpatské dubovo-hrabové lesy (C) – zastúpené dubom zimným (*Quercus petraea*), hrabom obyčajným (*Carpinus betulus*), lipou malolistou (*Tilia cordata*), javorom poľným (*Acer campestre*);

Dubové a cerovo-dubové lesy (Qc) – zastúpené dubom cerovým (*Quercus cerris*), dubom zimným (*Quercus petraea*);

Podhorské bukové lesy (Fs) – zastúpené bukom lesným (*Fagus sylvatica*), hrabom obyčajným (*Carpinus betulus*), javorom mliečnym (*Acer platanoides*);

Bukové a jedľovo-bukové lesy (F, A) – zastúpené bukom lesným (*Fagus sylvatica*), javorom horským (*Acer pseudoplatanus*), lipou malolistou (*Tilia cordata*);

Bukové lesy na vápencových a dolomitových podlažiach (Fc) – zastúpené bukom lesným (*Fagus sylvatica*), borovicou lesnou (*Pinus sylvestris*)

⁷ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny, analytická časť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Podľa smernice o biotopoch (č. 92/43/EEC) boli na území Handlovskej kotliny a priliehlych pohorí vytypované významné biotopy s charakteristickými rastlinnými a živočíšnymi druhmi (Viceníková a kol, 2004):

Kyslomilné bukové lesy (*Luzulo-Fagetum*) – vyskytujú sa na minerálne chudobných horninách (kryštálické bridlice, kyslé vulkanity, flyšové pieskovce), ktoré znášajú zakyslenie pôdy. Rastú v podhorskom a horskom stupni (350 – 1 200m), charakteristické pre pohorie Vtáčnik. Biotop nie je v rámci Slovenska ohrozený.

Rastlinné druhy: brusnica čučoriedková (*Vaccinium myrtillus*), buk lesný (*Fagus sylvatica*), chlpaňa hájna (*Luzula luzuloides*), jastrabník lesný (*Hieracium murorum* agg.), kokorík praslenatý (*Polygonatum verticillatum*), kyslička obyčajná (*Oxalis acetosella*), metluška krivolaká (*Avenella flexuosa*), papraď ostnatá (*Dryopteris carthusiana*), papraď rozložená (*Dryopteris dilatata*), smlz chlpkavý (*Calamagrostis villosa*), smlz trstovníkovitý (*Calamagrostis arundinacea*), smrek obyčajný (*Picea abies*) a i.

Bukové a jedľovo-bukové kvetnaté lesy (*Asperulo-Fagetum*) – na území prevládajú najmä nezmiešané bučiny s vyvinutou bylinnou etážou a slabo vyvinutou etážou krovín. Tieňomilné rastliny majú vysoké nároky na pôdne živiny. Biotop je viazaný na vápencové a dolomitové podložie (lokalita časť Rematy).

Rastlinné druhy: buk lesný (*Fagus sylvatica*), fialka lesná (*Viola reichenbachiana*), hluchavník žltý (*Galeobdolon luteum* agg.), javor horský (*Acer pseudoplatanus*), jedľa biela (*Abies alba*), lykovec jedovatý (*Daphne mezereum*), ľalia zlatohlavá (*Lilium martagon*), marinka voňavá (*Galium odoratum*), papradka samičia (*Athyrium filix-femina*), papraď samčia (*Dryopteris filix-mas*), samorastlík klasnatý (*Actaea spicata*), srnovník purpurový (*Prenanthes purpurea*), vranovec štvorlistý (*Paris quadrifolia*), zubačka cibul'konosná (*Dentaria bulbifera*), zubačka žliazkatá (*Dentaria glandulosa*) a i.

Vápnomilné bukové lesy (*Cephalanthero-Fagion*) – Porasty bučín na strmých skalnatých svahoch s geologickým podložíom karbonátových hornín. Prevláda buk s prímiesou iných drevín (dub, javor, smrek, jedľa, borovica, tis). Spravidla je vytvorené bohaté krovinné poschodie.

Rastlinné druhy: bodliak sivastý (*Carduus glaucinus*), buk lesný (*Fagus sylvatica*), črievičník papučkovitý (*Cypripedium calceolus*), jedľa biela (*Abies alba*), kruštík rožkatý (*Epipactis*

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

muelleri), lazerník širokolistý (*Laserpitium latifolium*), orlíček obyčajný (*Aquilegia vulgaris*), ostrevka vápnomilná (*Sesleria albicans*), ostrica biela (*Carex alba*), plamienok alpínsky (*Clematis alpina*), prilbovka biela (*Cephalanthera damasonium*), prilbovka červená (*Cephalanthera rubra*), smlz pestrý (*Calamagrostis varia*), tis obyčajný (*Taxus baccata*), valeriána trojená (*Valeriana tripteris*), zvonovec ľaliolistý (*Adenophora liliifolia*) a i.

Lipovo-javorové sutinové lesy (*Tilio-Acerion*) – zmiešané javorovo-jaseňovo-lipové lesy sa vyskytujú roztrúsene v pahorkatinovom až vysokohorskom stupni na strmých svahoch. Viazu sa na minerálne bohatšie podlažia (vápence, dolomity, andezity). Pôdy sú hlboké s vysokým stupňom skeletnatosti a s vyšším obsahom dusíka. Biotop je v rámci Slovenska ohrozený vzhľadom na maloplošný rozdrobený výskyt.

Rastlinné druhy: bažanka trváca (*Mercurialis perennis*), cesnačka lekárska (*Alliaria petiolata*), jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*), javor horský (*Acer pseudoplatanus*), javor mliečny (*Acer platanoides*), jazyk jelení (*Phyllitis scolopendrium*), lipa malolistá (*Tilia cordata*), lipa veľkolistá (*Tilia platyphyllos*), mesačnica trváca (*Lunaria rediviva*), pakost smradľavý (*Geranium robertianum*), prilbica moldavská (*Aconitum moldavicum*), prilbica pestrá (*Aconitum variegatum*), prilbica žltá (*Aconitum vulparia*) a i.

Lužné vrbovo-topoľové a jelšové lesy (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*) – Patria sem prirodzené lesné spoločenstvá v bezprostrednej blízkosti tokov (alúviá až horské prameniská), biotop je ohrozený, pretože alúviá tokov sa využívajú na poľnohospodárske účely. Degradáciu týchto biotopov zapríčiňuje výstavba, budovanie dopravných sietí, expanzívne šírenie invázných druhov a pestovanie topoľových monokultúr.

V mikroregióne je tento typ biotopu veľmi zriedkavý.

Rastlinné druhy: chrastnica trstovníkovitá (*Phalaroides arundinacea*), jaseň štíhly (*Fraxinus excelsior*), jaseň úzkolistý (*Fraxinus angustifolia*), jazyčník sibírsky (*Lingularia sibirica*), jelša lepkavá (*Alnus glutinosa*), jelša sivá (*Alnus incana*), kozonoha hostcová (*Aegopodium podagraria*), krkoška chlpatá (*Chaerophyllum hirsutum*), ostružina ožinová (*Rubus caesius*), perovník pštrosí (*Matteuccia struthiopteris*), pŕhl'ava dvojdomá (*Urtica dioica*), škarda močiarna (*Crepis paludosa*), topoľ biely (*Populus alba*), topoľ čierny (*Populus nigra*), vŕba biela (*Salix alba*), vŕba krehká (*Salix fragilis*), záružlie močiarné (*Caltha palustris*) a i.⁸

⁸ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny, analytická časť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Vegetácia pozdĺž toku Handlovka

Pôvodný biotop vrbovo-topoľových a jelšových lesov bol budovaním kanálu toku nahradený, v súčasnosti sa prirodzené meandre vyskytujú na úseku toku dlhom cca 2 km od Veľkej Čause do Prievidze. V súčasnosti sú pozdĺž toku dominantnými druhy jelša lepkavá (*Alnus glutinosa*), jelša sivá (*Alnus incana*), lieska (*Corylus avellana*), slivka trnková (*Prunus spinosa*), vrba biela (*Salix alba*), vrba rakyta (*Salix caprea*), prhľava dvojdomá (*Urtica dioica*), slnečnica hľuznatá (*Helianthus tuberosus*), trst' obyčajná (*Phragmites australis*), topoľ biely (*Populus alba*), topoľ čierny (*Populus nigra*).

V poslednom období sa objavujú rýchlo sa šíriace **nepôvodné druhy rastlín** najmä pozdĺž koridorov prírodného a antropického charakteru. Pozdĺž toku Handlovka sa rozširuje slnečnica hľuznatá (*Helianthus tuberosus*), astra novobelgická (*Aster novi-belgii*), sporadicky sa vyskytuje netýkavka žliazkatá (*Impatiens glandulifera*). V intravilánoch obcí sa objavuje pohánkovec japonský (*Fallopia japonica*), pozdĺž horských ciest sa vyskytujú miestami súvislé pásy netýkavky malokvetej (*Impatiens parviflora*).

Živočíšstvo

Zo zoologického hľadiska patrí územie do paleoarktickej oblasti, eurosibírskej podoblasti, provincie listnatých lesov a podkarpatského úseku (pre terestrický biocyklus). Daný mikroregión je tvorený spektrom ekosystémov od intravilánu obcí cez polia, lúky a pasienky, nivy potokov až po lesné porasty. Touto skladbou biotopov je ovplyvnená skladba fauny v tejto oblasti.

V intraviláne obcí sa vyskytujú ohrozené druhy: jež východný (*Erinaceus concolor*), vretenica obyčajná (*Vipera berus*), ropucha zelená (*Bufo viridis*), z avifauny sa vyskytujú sýkorka bielolíca (*Parus major*), sýkorka belasá (*Parus caeruleus*), d'ateľ veľký (*Dendrocopos major*), d'ateľ malý (*Dendrocopos minor*), lastovička domová (*Hirundo rustica*), belorítko domová (*Delichon urbica*) a iné.

Na poliach a pasienkoch v nižších polohách sa v posledných rokoch objavujú častejšie aj chránený jarabica poľná (*Perdix perdix*), prepelica poľná (*Coturnix coturnix*), škovránok poľný (*Alauda arvensis*).

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

V kríkovitých ekotonoch sa vyskytujú aj európsky významné druhy spevavcov: penica jarabá (*Sylvia nisoria*), strakoš červenochrbtý (*Lanius collurio*),

Riečna sieť je miestom hniezdenia viacerých chránených druhov vtákov. K najvýznamnejším patrí rybárik riečny (*Alcedo atthis*), vodnár potočný (*Cinclus cinclus*), trasochvost horský (*Motacilla cinerea*), kačica divá (*Anas platyrhynchos*), z obojživelníkov napr. rosnička zelená (*Hyla arborea*), skokan hnedý (*Rana temporaria*) a ropucha obyčajná (*Bufo bufo*).

Horské lúky sú domovom významných druhov: prhľaviar červenkastý (*Saxicola rubetra*), strnádka lúčna (*Miliaria calandra*).

Lesné komplexy priľahlého územia mikroregiónu sú domovom širokého spektra významných druhov živočíchov. K vzácnym druhom hmyzu patria fúzač alpský (*Rosalia alpina*), fúzač bukový (*Cerambyx scopolii*), fúzač veľký (*Cerambyx ceder*), roháč obyčajný (*Lucanus cervus*), okáň bukový (*Agria tau*), roháčik bukový (*Sinodendron cylindricum*), z chránených druhov obojživelníkov je charakteristická salamandra škvrnitá (*Salamandra salamandra*) a skokan hnedý (*Rana temporaria*), z plazov sa vyskytuje vretenica severná (*Vipera berus*), užovka obojkatá (*Natrix natrix*) a z jašterov najmä krátkonôžka štíhla (*Ablepharus kitaibelii*). Z avifauny sú významnými predstaviteľmi ďateľ bieločrbtý (*Dendrocopos leucotos*), orol kriľavý (*Aquila pomarina*), holub plúžik (*Columba oenas*), muchárik malý (*Ficedula parva*), muchárik bieločrký (*Ficedula albicollis*), pôtik kapcavý (*Aegolius funereus*), kuvičok vrabčí (*Glaucidium passerinum*), žlna sivá (*Picus canus*), hýľ lesný (*Pyrrhula pyrrhula*), pinka lesná (*Fringilla coelebs*) a i. Z cicavcov patria k typickým predstaviteľom medveď hnedý (*Ursus arctos*), kuna lesná (*Martes martes*), plch lesný (*Dryomys nitedula*), plch sivý (*Glis glis*) a i.

Zoogeografické členenie limnického biocyklu

Euromediteránna podoblasť, pontokaspická provincia, severopontický úsek, dunajský okres, stredoslovenská časť.

Ichtiofauna Handlovky

Handlovka bola v minulosti znečistená a bez rýb. Ichtiofauna Handlovky je umelá a všetky druhy boli vysadené. V súčasnosti ichtiofaunu zastupujú druhy rýb (Strážai, Andreji, 2002) s dominanciou pstruha potočného (*Salmo labrax* m. *fario*) a hrúza škvrniteho (*Gobio gobio*). Zaznamenaný je výskyt pstruha morského (*Salmo trutta*), pstruha dúhového (*Salmo*

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

gairdneri), plotice červenookej (*Rutilus rutilus*) a jalca hlavatého (*Leuciscus cephalus*), čerebľe pestrej (*Phoxinus phoxinus*), slíža severského (*Barbatula barbatula*) a lipňa tymianového (*Thymallus thymallus*).

V potoku Čaušanka a v Rematskom potoku bol zaznamenaný výskyt pstruha potočného (*Salmo labrax m. fario*).⁹

1.7 Základná charakteristika obcí a ich história

1.7.1 Základná charakteristika obcí

Vznik obce

Tabuľka 7 Informácie o obciach

Názov obce	Chrenovec-Brusno	Jalovec	Lipník	Malá Čausa	Ráztočno	Veľká Čausa
Prvá písomná zmienka	1243	1430	1355	1358	1263	1430
Administratívne časti	Brusno	-	-	-	-	-
Dĺžka miestnych komunikácií	10km	5km	3,5km	4,8km	8,9km	2,8km
ZŠ a MŠ	áno	len MŠ	len MŠ	len MŠ	áno	len MŠ
Plynofikácia v obci	80% pripojení	80% pripojení	80% pripojení	80% pripojení	80% pripojení	80% pripojení
Kanalizácia vodovod	nie áno	nie áno	nie áno	nie áno	nie áno	nie áno
Pôvodné činnosti	Poľnohospodárstvo, chov dobytky, ovocinárstvo, výroba drevených obručí (Brusno)	Poľnohospodárstvo, chov oviec, výroba šindľov a obručí z brezového dreva	Poľnohospodárstvo, tkanie kobercov, košíkárstvo, konopárstvo	Želiari, furmani, chov dobytky a oviec, pestovanie ľanu, konope, výroba šindľov	Poľnohospodárstvo, povozníctvo, chov dobytky, predaj ovocia, výroba metiel a kobercov	Poľnohospodárstvo, chov dobytky a oviec, výroba krpcov,
Dominanta obce	Pieskovcové gule, Mariánsky stĺp	kostol	Drevená zvonica, zvon z r.1783	Kostol Panny Márie Ružencovej	Kostol so slnečnými hodinami, hlavný a bočný oltár	Chránené lípy na cintoríne

Zdroj: OcÚ

⁹ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny, analytická časť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Chrenovec-Brusno

Poloha obce

Obec je situovaná vo východnej časti okresu, v centrálnej časti Handlovskej kotliny. Stredom obce prechádza cesta I/50, vedúca z Prievidze cez Handlovú do Zvolena, ako aj železničná trať Prievidza – Horná Štubňa. Na západe susedí s obcou Lipník, na východe s Jalovcom.

Južná časť obce, časť Brusno sa rozkladá na výbežkoch pohoria Vtáčnik, severná časť, Chrenovec vystupuje na úbočia Žiaru. Obcou preteká rieka Handlovka, do ktorej ústi pravostranný Jalovský potok a ľavostranný Kolárová, do ktorej sa v obci vlieva Jelení potok a niekoľko menších miestnych tokov.

Nadmorská výška je cca 350 m.n.m. Leží na súradniciach 48°46'34"S a 18°43'24"V. Rozlohu má 12,32km².

Vznik obce

Brusno je už podľa názvu staroslovanskou osadou a jej vznik sa datuje do prvej pol. 12. storočia. V historických prameňoch sa objavuje až oneskorene. Je pravdepodobné, že v polovici 13. storočia patrilo spolu s Chrenovcom k majetku rodu Dobak. Nasvedčuje tomu text Bélovej donačnej listiny z roku 1243, podľa ktorej vymenil kráľ bratom rodu Dobak Chrenovec s osadami k nemu patriacimi za majetky v Honte. Prvý zatiaľ známy záznam je v donačnej listine kráľa Žigmunda, podľa ktorej Nitrianska kapitula 12. apríla 1430 uvádza do vlastníctva Bojnického panstva bratov Noffryovcov. Staršie osudy obce a jej obyvateľov sa strácajú v dejinách Bojnického hradu. Konkrétnejší obraz o veľkosti osady sa rysuje z daňového zoznamu z roku 1553. Reprezentovala 10 port, čo bolo asi 20 až 30 poddanských usadlostí. Uvádzali sa dva nové domy a 5 opustených gazdovstiev. Poddaní odovzdávali zemepánovi deviatok a okrem toho platili aj cirkevný desiatok ostrihomskému arcibiskupstvu. V roku 1960 bolo Brusno pričlenené k Chrenovcu ako jeho miestna časť a 1.1.1993 sa obce pretvorili na dve rovnocenné obce so spoločným názvom Chrenovec-Brusno.

Názov obce

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Obec Chrenovec sa spomína v roku 1243 pod názvom Hyrenouch, v roku 1430 Hernoc a v roku 1773 už ako Chrenovecz.

V roku 1960 bola k obci pričlenená obec Brusno, ktorá sa vyvinula zo starej slovanskej osady. Prvá písomná zmienka o obci Brusno je z roku 1430 pod názvom Brus a od roku 1773 ako Brusno.

Erb a vlajka obce

Erb tvorí štiepený červený štít, kde je pre Chrenovec zobrazený v pravej polovici erbu strieborný sv. Michal Archanjel, ako zlatou kopijou so strieborným hrotom zabíja draka. V ľavej polovici pre Brusno na zlatom polmesiaci stojí strieborná Panna Mária s Ježiškom. Vlajku Chrenovec-Brusno tvorí 6 pruhov vo farbách biela, žltá, červená. Vlajka je ukončená tromi cípmi.

Pečiatky a pečatidlá

Brusno - Zachovali sa záznamy o pečatidle Brusna z roku 1852, ktorú Brusno určite používalo až do začiatku 20. storočia. Na polmesiaci je stojaca Madona s dieťaťom. Letopočet je rozložený po stranách svätice, po obvode pečatného poľa je kruhopis napísaný v slovenčine popretkávanou maďarskou ortografiou: PECSADA OSADI BRUSZNO. Pod polmesiacom, medzi začiatkom a koncom textu kruhopisu sú dve olivové ratolesti. Odtlačok tohto pečatidla sa našiel na dokumentoch z roku 1858 a 1871.

Na prelome 19. a 20. storočia vznikla v obci nápisová pečiatka, ktorá sa našla v listoch z rokov 1907 a 1910, a ktorá čiastočne obmedzila používanie staršieho pečatidla so symbolom obce. V poli pečiatky je text: NYITRA VÁRMEGYE BRUSZNO KIS KÖZSÉG PRIVIGYEI JÁRÁS.

Na pečatidle z 18. storočia je vyrytý po pažiti cválajúci jazdec s mečom za pásom a s bičom v pravej ruke. Za hlavou má položenú halúzku. Po stranách sú vyryté písmená ZB (Z... Brusno). Odtlačky pečatidla boli nájdené na úradných dokumentoch Brusna z rokov 1782-1784.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Na pečatidle zo začiatku 19. storočia je vyrytý medzi dvomi vetvičkami stojaci rytier s mečom v pravej ruke. Nad hlavou má vyryté písmená: B R (Brusno). Odtlačok pečatidla sa našiel na písomnosti z roku 1842.¹⁰

Chrenovec - Zatiaľ najstarší známy prameň na symbol Chrenovca je obecné pečatidlo z roku 1839. Jeho kruhový opis znie: SIGIL (lum)* CHRENOVECZ. V pečatnom poli je zobrazená pažiť, v ktorej je vyrytý letopočet vzniku tohto potvrdzovacieho prostriedku. Na pažiti stojí rozkročený muž v klobúku. V pravej ruke drží mohutnú palicu, ľavú ruku má vo vrecku nohavíc. Vľavo od postavy z pažite vyrastá vysoká rastlina.

Podľa latinského kruhového opisu je isté, že pečatidlo z roku 1839 malo predlohu v pečatidle prinajmenšom o sto rokov staršom. Je rovnako isté, že pečatidlo z 18. storočia nebolo prvé. Vzhľadom na mnoho storočnú existenciu obce dnes známemu pečatidlu určite predchádzalo i viac starších pečatidiel.

Najnovší výskum ukázal, že obec si roku 1852 nechala vyhotoviť pečatidlo, v ktorom je symbolom obce sv. Michal archanjel kopijou zabíjajúci draka. Rok vzniku pečatidla je vyrytý po stranách svätca. Po obvode pečatného poľa je kruhový opis v slovenčine s prvkami maďarskej ortografie: PECSADA OSADI CHRENOCZ. Už aj podľa opisu tohto pečatidla vyplýva, že ho vyrýval ten istý kovorytec, ktorý v tom istom roku (1852) vyrýl aj pečatidlo susednému Brusnu. Dokazuje to nielen rovnaký rukopis tvorcu pečatidla, kompozícia figúr v pečatnom poli, ale aj dve olivové ratolesti, vyplňajúce priestor medzi začiatkom a koncom kruhového opisu pod symbolom obce. Odtlačky tohto pečatidla boli nájdené na dokumentoch z roku 1858 a 1871. Je isté, že s týmto symbolom žil Chrenovec od začiatku 20. storočia, a to napriek tomu, že na prelome 19. a 20. storočia si obec nechala vyhotoviť nápisovú pečiatku s textom: NYITRA VÁRMEGYE CHRENÓCZ KIS KÖZSÉG PRIVIGYEI JÁRÁS. Touto pečiatkou sú overené listy z roku 1907 a 1910.¹¹

Miestne názvy

Na podháji, Hrabovec, Pusté, Kostolnica, Potoky

Zaujímavosti

¹⁰ Jozef Novák, Pečate miest a obcí na Slovensku, ISBN 978-80-89236-49-7, str. 113

¹¹ Jozef Novák, Pečate miest a obcí na Slovensku, ISBN 978-80-89236-49-7, str. 365

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- V roku 1930 bola v obci zavedená elektrina a petrolejové lampy boli nahradené elektrickým osvetlením
- 1959 – začiatok ťažby piesku
- „Zlatý erb“, je súťaž internetových stránok samospráv a Chrenovec-Bruno sa umiestnil v rokoch :
 - 2007 – 2. Miesto
 - 2008 – 2. Miesto
 - 2009 – 4. Miesto
 - 2015 – 2. Miesto
- **Najčastejšie priezviská** – Ondrejovič, Trgiňa Paulík

Jalovec

Poloha obce

Jalovec sa nachádza uprostred Handlovskej kotliny. Cez obec preteká Handlovka a Jalovský potok. K obci patrí aj časť lesov. Vo výške vyše 800 m n. m. sa nachádzajú Jalovské Lazy s menšou lúkou. Leží v nadmorskej výške 340 – 360 m.n.m a na súradniciach 48°46'17"S a 18°44'40"V.

Vznik obce

Obec vznikla pravdepodobne ako stará slovanská osada v 12. storočí v rámci Prievdzského panstva. Nie je vylúčené, že v prvej polovici 13. storočia patril s Chrenovcom k majetkom rodu Dobák. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1430 (Alloc), v donácii kráľa Žigmunda pre bratov Nofferiovcov, v roku 1430 ako súčasť Bojnického panstva pod názvom „Jaldek“. Predstavu o rozsahu osady poskytuje daňový súpis z roku 1553. Daňový základ obce „Jaloweck“ tvoria tri porty, asi 6 až 9 sedliackych usadlostí a jedna rodina želiarov. Obyvatelia sa teda diferencovali na sedliakov a želiarov, ktorí spolu tvorili poddanskú obec. Za užívanie pôdy sa platila peňažná renta a to na Michala, Juraja a 3 kráľov. Odovzdávala sa aj naturálna renta. Obec bola poľnohospodárska, významný bol aj chov dobytka. Zemepánovi plynul príjem z výčapu. Cirkevne patrila osada pod filiálku obce Chrenovec a v druhej polovici 16. storočia, pod vplyvom zemepánov Thurzovcov prestúpili

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

poddaný na evanjelickú vieru. Nástupom nového zemepána sa šírila protireformácia a za Fratišky Khuenovej, vdovy po Pavlovi Pálffym, sa obec v roku 1960 rekatolizovala.

Dokumentárnu hodnotu o živote, práci a povinnostiach poddaných voči zemepánovi má správa Tereziánskej urbariálnej komisie z roku 1769, napísaná podľa výpovedí predstavenstva obce, podpísali ju richtár Pavol Kocian, boženíci: Pavol Piš, Michal Kmeť, Matej Lenhart, Ján Futák starší, Ondrej Janšto.

Bola rozšírená domáca výroba šindľov, zaoberali sa ňou chudobnejšie vrstvy obyvateľov, aby si zlepšili existenčné podmienky. Hory boli bohaté na jedľové a bukové drevo, z ktorých sa vyrábali šindle a laty. Okrem peňažnej a naturálnej renty existovala robotná renta, museli obrábať v bojnickom chotári polia, kosili panské lúky a zväžali seno. Povinná robota sa vykonávala aj v lesoch. Rúbali drevo a odvážali ho do sklárskej huty v Huňove, do Handlovského pivovaru, do zámku a na predaj. Maďarizačná politika sa uplatnila deklarovaným názvom Parlak.

V rokoch 1975 – 1990 bol Jalovec súčasťou obce Ráztočno. Pôvodne prícestná radová dedina, dnes má charakter klasickej obce.

Názov obce

1430 – Alloc

15. storočie – Jaldek

1553 – Jaloweech

1571 – Julowecz

do 20. storočia – Jalovecz

od 21. storočia – Jalovec

Erb a vlajka obce

Erb obce Jalovec – zo spodného okraja modrého štítu vyrastajúci strieborný svätý Ondrej so zlatým prstencovým nimбом, pravicom si pridržia strieborným povrazom previazaný zlatý šikmý kríž, ľavicou na hrudi drží zlatú zatvorenú knihu.

Vlajka obce Jalovec – je bielo-modro-modro-žlté šikmo štvrtená ukončená tromi cípmi.

Pečať

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Pečatidlo zo začiatku 19.storočia sa našlo na dokumente z roku 1871. Je na ňom vyrytý Sv. Ondrej. Pečatidlo obce má slovenský hruhopis: PECSADA OSADI JALLOVETZ. Podľa vzhľadu vzniklo na začiatku 19.storočia. v strede počatného poľa je vyrytý sv.Ondrej od kolien v celkom nezvyčajnej podobe. Svätec si svoj ondrejský kríž drží na boku, nesie ho v pravej ruke. V ľavej ruke drží pred sebou knižku. Nad hlavou má gloriolu. Je isté, že pôvod tohto znaku je ďaleko starší. Obdobie jeho vzniku sa nedá odhadnúť. Pečatidlo obec používala do začiatku 20.storočia. V kancelárskej praxi ho od konca 19.storočia obmedzila nápisová pečiatka s textom: NYITRA VÁRMEGUE JALOVECZ KIS KÖZSÉG PRIVIGYEI JÁRÁS. Erbové pečatidlo z používania definitívne vylúčila ďalšia nápisová pečiatka s textom: NYITRA VÁRMEGYE PARLAG KÖZSÉG*1910*. Podľa otlačku pečatidla zo začiatku 19. storočia bol v júli 1994 obci navrhnutý erb. ¹²

Zaujímavosti

- **Zriadenie ŠM v Jalovci** - V JRD prešlo na hospodárenie ŠM v Handlovej 1.1. 1965.
- **1958** - zavedenie miestneho rozhlasu
- **1995** - zakončila sa prvá fáza výstavby plynovodu obce, niekoľko domácností v tomto roku začalo kúriť plynom.
- **2005** - tento rok bola zrušená obecná knižnica pre nedostatočné využívanie zo strany občanov. Knihy boli vytriedené a uložené do priestorov OÚ.
- **Najčastejšie priezviská:** Kotian, Kmeť, Podolec, Marko, Kerata, Krško

Lipník

Poloha obce

Lipník sa nachádza na severovýchodnom okraji Strážovských vrchov, ktoré sú rozdelené na sústavu drobných kotlín a hlbokých údolí na menšie horské hrebene.

Na východe chotár obce susedí s Chrenovcom a Brusnom, na juhu s Veľkou Čausou a na západe a severe s Malou Čausou. Na severnom pohorí je najvyšší vrch Misarsko (790m.n.m) a na juhu Jelení vrch(702m.n.m). Obec je asi 700 metrov severne od štátnej cesty Prievidza-

¹² Jozef Novák, Pečate miest a obcí na Slovensku, ISBN 978-80-89236-49-7, str. 388

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Handlová, čo je teraz veľká výhoda. Do okresného mesta Prievidze smerom na západ je 9 kilometrov a do baníckeho mesta Handlovej na východ 10 kilometrov.

Stred obce je v nadmorskej výške 321 m, chotár 306 – 852 m. Leží na súradniciach 48°47'00"S 18°43'00"V.

Vznik obce

Lipník, ktorý ako obec vznikol pravdepodobne v 12. storočí, patril pôvodne do prievidzského hradného obvodu a po jeho zániku patril azda pod správu hradu Sivý kameň (ktorý bol tiež majetkom uhorského kráľa). S majetkovo-právnymi vzťahmi súvisí aj prvá dochovaná písomná zmienka o obci z roku 1355, kedy sa Lipník stal majetkom Jána Kereka z Necpál. Kerekovci mali totiž dlhotrvajúce územné spory a nepriateľské vzťahy s Prievidzou, preto im kráľ vymenil Necpaly za Lipník. Podľa listiny z roku 1367, potvrdzujúcej vlastníctvo dediny a vymedzujúcej jej chotár, susedil Lipník s Chrenovcom, Veľkou Čausou a zrejme aj Hradcom, teda majetkami bojnického panstva, a zo severnej strany s majetkami pánov z Mútnej v Turci (ktorú tvoria dnešné obce Sklené, Horná Štubňa, Dolná Štubňa a Kaľamenová). Vznetlivá povaha nových majiteľov sa však prejavila aj tu, pretože podľa záznamov mali Kerekovci spory o územia aj s pánmi z Mútnej, ktoré sa vyriešili až za Jánovho syna Tomáša.

Krušné časy prežil Lipník v období husitských vojen, ktoré aktívne zasiahli aj územie hornej Nitry. Prívržencom husitov a zapáleným vyznávačom ich učenia bol Peter, syn Tomáša Kereka. Kvôli ich podpore mu kráľ Žigmund odobral majetky a Lipník daroval svojim verným. Žigmundova darovacia listina je dôležitá aj z toho dôvodu, že sa v nej prvýkrát dozvedáme o rozsahu stredovekého Lipníka: okrem kurie Petra Kereka mal 4-5 poddanských usadlostí. Kerekovci nakoniec Lipník získali späť, no ani v ďalších rokoch neustali spory s pánmi susedných obcí. Keď rod začiatkom 16. storočia vymrel po meči, novými majiteľmi obce sa stali Majténiovci. Ján Majtén sa v daňovom súpise z roku 1533 spomína už ako pán z Lipníka. Obec sa v tomto období značne rozrástla, pretože pozostávala už z 5 port, teda 10-15 usadlostí. Obyvatelia boli predovšetkým sedliaci, uvádza sa však aj jedna želiarska rodina (bez pôdy). Ich postavenie však už zďaleka nebolo postavením slobodných ľudí. Po porážke Dóžovho sedliackeho povstania v roku 1514 sa v celom Uhorsku sprísnilo postavenie

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

poddaných a doslova ich pripútalo k pôde tak, že sa z nich stali nevoľníci. Boli povinní platiť jednak zemepanský deviatok a iné poddanské dávky a roboty, ako aj cirkevný desiatok pre ostrihomské arcibiskupstvo, pod správu ktorého patrilo celé Ponitrie.

Postavenie dedinského človeka zhoršovali aj hrozby pustošivých vpádov rôznych vojsk počas 17. a začiatkom 18. storočia. Obávaní boli najmä Turci, ktorí niekoľkokrát vyplienili obce hornej Nitry a v 2. polovici 17. storočia dokonca pripojili k Osmanskej ríši južné časti regiónu. V rokoch 1670-73, po odhalení Vešelénihho sprisahania, sa krajom prehnaní zase nemecké vojská, ktoré spôsobili mnohé škody. Obce handlovskej kotliny nešetřili ani kurucké vojská Františka Rákociho II, keď v roku 1703 po dobytí Zvolena tiahli cez Handlovú k bojnickému hradu, ktorý dobyli a na čas obsadili. Závaž pre obyvateľstvo predstavovalo aj rabovanie cisárskych vojsk, ktoré ich mali pôvodne chrániť pred plienením druhých.

Lipník vo vlastníctve Majténiovcov tvoril prekážku územnej rozpínavosti majiteľov bojnického hradu Pálfiomcom, vo vlastníctve ktorých boli všetky okolité obce. Lipník sa im podarilo získať v roku 1659. Roky 17. storočia boli zároveň obdobím ostrých náboženských rozporov. Obyvatelia Lipníka boli od reformácie protestanti, no podľa zásady „koho panstvo, toho náboženstvo“ museli povinne prestúpiť na vieru, ktorú vyznávali Pálffyovci, teda na katolicizmus. Cirkevne bola obec priradená k fari v Chrenovci. Podľa farských záznamov mal vtedy Lipník 132 obyvateľov, v 27 domoch bývalo 112 sedliakov a v 7 domoch 15 želiarov. Iba 5 bohatších sedliakov malo každý po 1 sluhovi.

Chotár obce tvorila samotná dedina a príslahlé poľnohospodárske pozemky. Na konci dediny stála niekdajšia kúria Majténiovcov, ktorí tam kedysi mali aj mlyn a pivovar. Okolo kúrie sa rozprestierala ovocná záhrada, lúka a ďalšie pozemky. Predpokladá sa, že stála na juhozápadnom okraji obce, na terase nad zárezom železničnej trate, ktorá kedysi tvorila vyvýšený ostroh nad Handlovkou.

Ostatné pozemky obce tvorili polia, kopaničiarska pôda, ovocné sady, konopnice a lúky, ktoré boli vo vlastníctve jednotlivých sedliakov, a z ktorých títo museli odvádzať poddanské dávky. Opustenú pôdu obhospodarovala obec alebo ju rozdelila miestnym, ktorý za ňu platil census. Hospodáril sa trojpoľným systémom - čo znamenalo pravidelné striedanie ozimín, jarín a pôdy ležiacej úhorom. Určitý príjem plynul obyvateľom aj z predaja ovocia, palivového dreva (ktoré nepodliehalo obmedzeniam vrchnosti) a z furmaniek. Poddaní v 17. a 18. storočí museli okrem spomínaných panských dávok a robôt odvádzať aj stoličnú a štátnu daň. Ich zaťaženie bolo také vysoké, že boli nútení odchádzať na sezónne žatevné alebo mlátiace

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

práce. Keďže bol Lipník predovšetkým obcou roľníkov a pastierov, remeselná výroba mala len domácky charakter, preto sa z remeselníkov v prameňoch spomína len kováč a mäsiar. Lipník bol prechodne v rokoch 1976 až 1990 súčasťou obce Chrenovec - Brusno. Dnes je Lipník modernou samostatnou obcou s ustáleným demografickým vývojom.

Názov obce

Obec Lipník má meno údajne od akéhosi Lipnického, ktorý tam mal majetok. Podľa rozprávania Jána Lenharta, č.d. 16, tento zeman býval v Turci.

Od roku 1432 sa obec spomína pod názvom Lypnek a od r. 1808 sa volá Lipník.

V roku 1900 sa zaviedol na Slovensku úradný jazyk maďarský. Obec vtedy dostala maďarský názov Harsás.

Erb a vlajka obce

Súčasný erb obce vychádza z historickej pečate Lipníka a zobrazuje v modrom štíte stojaceho strieborného muža v klobúku, s ľavou rukou vbok a pravou držiaceho dlhú zlatú palicu. Vlajka má podobu troch pozdĺžnych pruhov bieleho, žltého a modrého. Vlajka má pomer strán 2:3 a ukončená je tromi cípmi, t.j. dvomi zástrihmi, siahajúcimi do tretiny jej listu. Farebnosť pruhov na vlajke je daná farbami obecného erbu.

Pečate a pečiatky

Najstaršie známe pečatidlo pochádza z roku 1842. Dátum vzniku pečatidla ukončuje kruhopolis, ktorý znie: *OBEC LIPNIK ANNO 1842. V strede pečatného poľa je vyrytý symbol obce, ktorý je svojim obsahom veľmi príbuzný súvekému znaku Chrenovca. V pečatnom poli je vyrytý roľník, ktorý v pravej ruke drží palicu. V roku 1852 vzniká nové obecné pečatidlo od rytca, ktorý v tom istom roku vyryl nové pečatidlo aj Chrenovcu a Brusnu. Má rovnako koncipovaný kruhopolis: PECSADA OSADI LIPPNIK, v spodnej časti pečatného poľa sú rovnako dve olivové ratolesti a v strede pečatidla je tiež cirkevný motív: sv.Trojica. pretože

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

motív zaberá celý stred pečatného poľa, letopočet nemohol byť vyrytý po stranách figúr, ale je umiestnený pod nimi. Odtlačok pečatidla z roku 1852 používala obec do začiatku 20.storočia. Na prelome 19. a 20. storočia vznikla nápisová pečiatka veľmi príbuzná s nápisovými pečiatkami Chrenovca a Brusna s textom: *NYITRA VÁRMEGYE HÁRSAS KÖZSÉG*1910*. ¹³

Miestne názvy

Agáčina, Záplotie – pri Handlovke od trate dolu, Vrbiny, Šefranice, K.Strhancu, Predné štvrte/Predné stránne, Predné lány, Záhumnie, Strakeje výšok, Hrb, Borinky, Kopanice, Trávniky, Prostredné lány, Strhanec, Zadné lány, Medzi stránne, Rakytovo, Osičiny, Košariská, Ploštiny, Podvápenice

Zaujímavosti

- 22. júla 1933 sa konalo zasadanie obec. zastupiteľského zboru, predmetom pojednávania bolo zriadenie obecnej pamätnej knihy a voľba kronikára. Za obecného kronikára bol jednohlasne zvolený Pavel Gubriansky, správca školy a učiteľ v Lipníku. Odmena za vedenie kroniky za rok bola 50,- Kč.
- Na Vianoce v roku 1971 bol osadený prvý krát vianočný stromček pred budovou Kultúrneho domu
- **Najčastejšie priezviská:** Mikuško, Lenhart, Šovčík, Dobiš, Líška, Vojtko

Malá Čausa

Poloha obce

Pod južným svahom pohoria Žiar, v údolí nevelkého potoka, teraz Čausanka (Čermel), leží obec Malá Čausa. Od zalesneného okraja hory je vzdialená niečo vyše kilometra. Leží na 48°47'58"S a na 18°42'03"V, v nadmorskej výške 375m. Susedí s obcami: na V s Chrenovcom, Lipníkom a Brusnom, na J s Veľkou Čausou a na Z s Prievidzou, neožermi-Brezanmi, od ktorých ju delí asi 3km široký pás lesa, od s s Dubovým (okres Turčianske

¹³ Jozef Novák, Pečate miest a obcí na Slovensku, ISBN 978-80-89236-49-7, str. 550

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Teplíce). Od severných vetrov ju čiastočne chráni pohorie Žiar, ktorého najväčšia výšková kóta je 789m. Obec je vybudovaná severojužným smerom pozdĺž potoka.

Vznik obce

Malá Čausa sa považuje za staroslovanskú osadu z 12.storočia, v správe hradského prievdzského obvodu. Keďže sa nezachovali donácie z 13. a 14.storočia, listinne je doložená ako „Kys Chewche“ medzi ostatnými osadami Bojnického panstva iba v Žigmundovej donačnej listine pre bratov Noffryovcov z roku 1430. V roku 1437 sa uvádza v hraničnom spore s Lipníkom, keď poddaní Malej Čause sa násilím rozširovali na úkor chotára obce Lipník. Podľa daňového kľúča z roku 1553 reprezentovala osada „Kyswsa“ osem port, teda asi 16-20 usadlostí.

Názov obce

Názov „Kys Chewche“ (ponechané v staroslovienskom jazyku a v pravopise), maďarské slovo „kis“ značí malý a „cheuche“ pochádza zo staroslovienčiny a znamená šťava, čo by mohlo narážať na polohu, v ktorej sa obec nachádza, teda vo vlhkej a močaristej pôde. Z názvu „cheuche“ sa pravdepodobne vyvinulo pomenovanie „Čavča“. To nám dokladujú aj dodnes zachované názvy lúk okolo obce „Čiavšice“. Iný názor, ktorý ako prvý vyslovil historik Mikuláš Mišík vyplýva z predpony ča- a slova vsa (ves=dedina), predpona ča- by mohla značiť slovo čakať, očakávať, teda čakacia ves, Čavsa. Existuje aj pôvodná teória názvu obce, nájdeme ju aj v tureckých listinách z roku 1663, v ktorej sa spomína usadlosť „Čausán“. V turečtine znamená čaus strážca, prípona –án naznačuje množné číslo. Naznačuje to dve dediny – Veľkú a Malú Čausu. Keďže Veľká Čausa vznikla o dve storočia neskôr a mala inú, čisto hospodársku funkciu, môže sa usúdiť, že spomínaná dedina, v ktorej sa „čakalo na nepriateľa“, bola Malá Čausa. V roku 1773 sa už nazývala „Mala Czausa“.

Erb a vlajka obce

Erb tvorí červený štít, čerieslo a lemeš, zlatá perlami zdobená korunka Panny Márie a dve strieborné ľalie, taktiež symbol Panny Márie, ktorá je patrónkou obce.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Vlajka má podobu piatich pozdĺžnych pruhov bieleho, červeného, žltého, červeného a bieleho. Vlajka má pomer strán 2:3 a je ukončená tromi cípmi, t.j. dvomi zástrihmi siahajúcimi do tretiny jej listu. Farebnosť pruhov na vlajke je daná farbami obecného erbu.

Pečate a pečiatky

Do pečatidla obce z 18. storočia sú vyryté dve hlavné časti pluhu – lemeš a čerieslo. Umiestnené sú vodorovne do dolnej polovice pečatného poľa. Nad nimi sú v kurzíve vyryté počiatkové písmená názvu obce *M Č*. Odtlačok tohto pečatidla je na písomnostiach z roku 1784. Pravdepodobne súčasne s týmto pečatidlom vzniklo aj ďalšie, v ktorého poli je vyrytá na oblakoch stojaca Madona s dieťaťom. Kruhový pečatidlo znie: PECSADA OSADI MALA CSAUSSA jeho odtlačky boli nájdené na dokumente z roku 1858. Práve opísaný symbol vyjadruje, že v obci kedysi stál kostol, ktorý bol zasvätený „Nanebevzatiu Panny Márie“. Predpokladá sa, že Madona s dieťaťom bola pôvodným symbolom obce.

Na konci 19. storočia sa používala pečať s textom NYITRA VÁRMEGYE KIS-CSAUSA KIS KOZSÉG PRIVIGYEI JÁRÁS, na listinách z roku 1907 a 1910. Po roku 1910 začala sa používať nová pečať z dielne budapeštianskeho kovorytca Ignáca Felsenfelda, s textom NYITRA VÁRMEGYE KISCSOTA KOZSÉG.¹⁴

V súčasnosti sa používa pečať: v strede dve hlavné časti pluhu - čerieslo a lemeš nad tým perlami zdobená korunka Panny Márie a po jej ľavej a pravej strane ľalia, dookola nápis „obec Malá Čausa“.

Miestne názvy

Veľké pole, Kučereje Kopanica, Na Kňazovom, Pod Boriny, Nad Hájik, Na Hrby, Nad Brodek, Rakytové, Zadné Ochocí, Predné Ochocí, Na Královom, Za Brusovým, Predlačky, Nad Válovy, Rigel, Repňov, Húšťavy, Vlčí kút, Do Chrochotín, Dolu Múrnym, Do Údola, Vitaličnica, Znamenákeje vrch, Na Polomi, Za Žleby, Rúbane, Šlosáreje Rúbaň, Kohúteje, Mačací zámok, Za Hôrku, Sedielce, Vančekova, Záhradky, Do Priepasti, Tále, Skalka, Veľká Dolina, Homoleje laz

Zaujímavosti

¹⁴ Jozef Novák, Pečate miest a obcí na Slovensku, ISBN 978-80-89236-49-7, str. 597

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- **Konope** – Dôležitou plodinou boli ľan a konope. Z nich tkali doma plátno. Suché listia zbavené konope namáčali do jám – močidiel na močaristých lúkach „Na Bahne“. Vo vode sa oddelilo vlákno od drevnatej časti – pazderia. Vymočené konope vyprali v potoku a usušili na slnku. Drevnatú časť oddelili od vlákna trepaním na jednoduchom zariadení – na trlici. Drobné úlomky pazderia odstránili česaním na železnej česačke a vyčistené vlákna cez zimu priadli na pradlici. Priadky bývali veselé. V domoch, kde mali dosť miesta, bolo plno „dievok“ a mládencov. Spievali, žartovali, starší rozprávali zaujímavé príhody a tak sa pri práci rozptýlili aj mladé páry, ktoré sa často na priadkach zahľadeli.
- **Obecný nočný strážnik** – Aby sa predišlo živelným pohromám a krádežiam, slúžil v obci nočný strážnik, ktorý chodil po ulici a každú hodinu zatrúbil na byvolom rohu, neskôr na píšťalke toľko krát, koľko hodín bolo. Voľakedy hlásnik pred trúbením aj spieval. Cez letné mesiace strážili aj občania, každú noc mal hliadku iný dom. Na túto povinnosť ich upozorňovala halapartňa – špeciálna sekerka na drevenej, 1,8 metra dlhej rúčke. Kto stráž vykonával, zanesol ju susedovi, ten bez vyhovárania strážil nasledujúcu noc. Posledným nočným strážnikom bol Ján Frimmel, č. d. 46.
- V roku 1957 začal do obce premávať prvý autobus.
- **Poštový úrad** – Nikdy nebol a ani nie je. Kedysi vozil poštu okresný poštár z Prievidze v plechovom poštárskom voze. Na ceste mal prednosť, trubkou upozorňoval povozy, aby mu urobili miesto. Poštu nechával vo Veľkej Čause – nosil ju Veľkočausan Michal Belák. Od 1920 je pošta vo Veľkej Čause. Poštu nosil mrzák Štefan Perina, po ňom Mária Vidová (stará hrobárka), a od 1938 nosil poštu Pavol Gatíal. Poštová schránka je na kultúrnom dome.
- Elektrina bola zavedená 17. 4. 1946.
- **Červený kríž** – Bol založený roku 1923. Tí, čo obec spravovali zobrali si na starosť aj ochranu zdravia svojich spoluobčanov.
- **Rozhlas** – V obci bol rozhlas zriadený roku 1957 a odvtedy sa obec značne rozšírila. Rozhlasová sieť sa rozširovala v jarných mesiacoch v roku 1967, v rámci generálnej opravy.
- **Kaplnka z roku 1902 bola v r.2002 vysvätená** na „Kosol Panny Márie Ružencovej“
- **18.10.1921** vznikol v obci Dobrovoľný hasičský zbor

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- V obci sa nachádzajú pamätníky obetiam 1. a 2.svetovej vojny. Na miestnom cintoríne je hrob slovenských vojakov, ktorí padli v chotári obce.
- **Najčastejšie priezviská** – Matiaško, Vido, Chlpek, Šimko, Hanko,

Ráztočno

Poloha obce

Obec je situovaná vo východnej časti okresu, v Handlovskej kotline, na ceste I/50, vedúcej z Prievidze cez Handlovú do Zvolena. Na západe susedí s obcou Jalovec, na východe s mestom Handlová. Južná časť obce sa rozkladá na výbežkoch pohoria Vtáčnik, severná časť vystupuje na úbočia Žiaru. Obcou preteká rieka Handlovka, ľavostranný prítok Nitry, do ktorej ústi Hraničný a Morovnianský potok a niekoľko menších miestnych tokov. Leží v nadmorskej výške 398 m.n.m a na súradniciach 48°46'00"S 18°46'00"V.

Vznik obce (z kroník a povestí)

Ústnym podaním sa zachovalo: „Do našej doliny prihnali bojnickí drábi 12 rodín (32 ľudí) a ako sa kto na panskom majetku správal, toľko mu pôdy odrokovali a kolmi vyznačili. Na tom mohol hospodáriť. Tak prvé usadlosti vznikli pri Besnom potoku.“ (z rozprávania Tomáša Chudého, richtára v roku 1933). Prvá písomná zmienka je známa z 13. storočia (r.1263 ako osada patriaca hradu Bojnice). Ďalšie zmienky o obci: výsadná listina o založení obce Handlová (vtedajší názov obce Rozkochna), listina je datovaná 8.3.1376 a vydaná uhorským kráľom Ľudovítom I. Ďalší zdroj uvádza: „Vzniklo pravdepodobne ako stará slovanská osada v 12. storočí. Výhodná geografická poloha na spojovacej ceste z Ponitria do Pohronia podmienila rast osady. V listinnom materiáli je doložená až v 15. storočí. Po prvý raz sa spomína v donačnej listine kráľa Žigmunda z roku 1430, v ktorej pod názvom Rozkochna so starým mýtnym právom sa uvádza ako súčasť majetkov Bojnického panstva bratov Noffryovcov. Konkrétnejší obraz osady sa nám črtá na podklade daňového súpisu z roku 1553. Bola najväčšou obcou v Handlovskej kotline. Reprezentovala 15 port, čo je asi

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

30-45 usadlostí.“. Kataster obce bol osídlený už v neskoršej dobe kamennej (eneolit, 3200-1900 p.n.l.), z ktorej sa zachovalo sídlisko Lengyelskej kultúry. Samo Ráztočno vzniklo pravdepodobne ako stará osada v 12. storočí. V prvom súpise mýt Nitrianskej župy z roku 1429 sa spomína ako miesto s prastarým mýtom. Z tohto mýtneho práva mala obec aj prímenie mýto. Ležala na významnej obchodnej ceste, ktorá viedla z Pohronskej Kremnice cez Remäto, údolím Handlovky na Prievidzu, kde nadväzovala na starú rímsku cestu na trase Nitra-Topolčany-Prievidza-Vyšehrad. V roku 1368 turčiansky konvent vyznačuje hranice medzi Znievským a Bojnickým panstvom. Ráztočno ako mýto spadá do tejto úpravy, lebo bolo príčinou častých sporov medzi týmito panstvami.

1. januára 1975 došlo k zlúčeniu obcí. K Ráztočnu bol pričlenený Jalovec. Na štátnej ceste boli osadené nové tabule s nápisom „Víta Vás nová zlúčená obec Ráztočno“ – tabula bola viac krát rozbitá a znehodnotená, občania nesúhlasili so zlúčením.

V roku 1990 občania dolnej časti Jalovec prejavili záujem o osamostatnenie. Okresný úrad v Prievidzi ich požiadavke vyhovel.

Názov obce

Z rozprávania ráztočianskeho rodáka Tomáša Chudého vysvitá, že Ráztočno sa kedysi volala len tá časť obce – dnešné „Pavlovo“, ulice nad železničnou zastávkou. V tejto doline bol vodný prameň, ktorý nikdy nevyschol. V niektorých rokoch za veľkej suchoty vyschli studne v širokom okolí a obyvatelia okolitých obcí chodievali pre vodu až do uvedeného Ráztočna, kde bola veľmi bystrá, „besná a točila sa“ voda. Z uvedeného sa dá predpokladať, že z tohto točenia vody „točno, točiť sa“ vzniklo aj pomenovanie Ráztočno. Z tohto rozprávania je však vznik pomenovania dediny len pravdepodobný.

Erb a vlajka obce

Na erbe sú znázornené motívy v modrom štíte na zvýšenej striebornej pažiti, zdola šikmo delenej zvlnenou vodnou hladinou, pod doľava prehnutým zlatým stromom s prirodzenou listnatou korunou, zlatý späť hľadiaci striebroparohý čiernokopitý jeleň, vľavo pred ním zlatá čiernokopitá laň, celkom vľavo strieborná zlatostrechá čiernookná budova so zlatou bránou v pravom múre.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Vlajka obce pozostáva z piatich pozdĺžnych pruhov vo farbách modrej (1/8), žltej (2/8), modrej (2/8), bielej (2/8) a modrej (1/8). Vlajka má pomer strán 2/3 a ukončená je tromi cípmi, t.j. dvomi zástrihmi, siahajúcimi do tretiny jej listu.

Pečate a pečiatky

Do konca 18. storočia overovalo Ráztočno svoje dokumenty pečatidlom fary. V oválnom poli pečatidla zo 17. storočia je vyrytá Panna Mária so svätožiarou okolo hlavy a tromi ružami v pravej ruke. Kruhový opis pečatidla znie: „SIGIL (lum) ECCLESIAE RASTOCZNENSIS.“ Odtlačky boli nájdené na dokumentoch z roku 1779 a 1780. V nich sa výslovne uvádza, že dokumenty „vydal richtár, úrad a celej osady obyvatelia.“ Koncom 18. storočia vzniká vlastné obecné pečatidlo, v jeho oválnom poli je v hornej tretine vyryté „O“, ružička, „S“(osada). V strede pola sú vyryté dva tulipány a nad nimi listová koruna. V dolnej tretine je opäť vyryté „R“, ružička, „A“ (Rastoczno). Odtlačok pečatidla sa našiel na písomnosti z roku 1842. Ďalšie pečatidlo vzniklo roku 1847, jeho kruhový opis znie: „PECSAT OBCI RASTOCSANSKEI ROKU 1847.“ Je opäť oválne, v jeho poli je vyrytý košatý listnatý strom, ku ktorému po pažiti beží srnka a jeleň. Vpravo vidno kamennú stavbu s mostom. Odtlačky pečatidla sa našli na dvoch dokumentoch z roku 1858. Koncom 19. storočia vznikla nápisová pečiatka obce, text v poli znie: „NYITRA VÁRMEGYE PRIVIGYEI JÁRÁS RÁSZTOCSNO KISÖZSEG“ (voľne preložené: Malá osada Okresu Prievidza Kraja Nitra). Nimi sú overené listy z roku 1907 a 1910. 1910 – vznikla nová nápisová pečiatka v dielni budapeštianskeho kovorytca Ignáca Felsenfelda s textom: „NYITRA VÁRMEGYE RÁSZTONY KÖZSÉG“ (Osada Rástoň Kraj Nitra).¹⁵

Miestne názvy lokalít

Zábava, Horženovo, Pod horou – Dúbravy, Hájska skala, Pod Bralom, Lúčky, Pažitie, Blatina, Veľká zem, Polom, Zigovce, Paulovo, Pod Bôrovou

Zaujímavosti

- **1872** – vykonala sa komasácia (sceľovanie pozemkov), prevádzal ju inžinier Šomody
- **1912** – robila sa katastrálna mapa a prevádzalo sa vložkovanie

¹⁵ Jozef Novák, Pečate miest a obcí na Slovensku, ISBN 978-80-89236-49-7, str.183

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- **26.8.1923** – bola založená organizácia KS
- **1968** – cez obec prechádzalo sovietske vojsko
- **Miestny rozhlas:** pomáhal v osvetovej činnosti. Slúžil k vysielaniu miestnych oznamov, tak aj k reláciám, ktoré zostavoval a vysielal rozhlasový krúžok pri Osvetovej besede. Zariadenie rozhlasu bolo umiestnené v budove MNV.
- **Najčastejšie priezviská:** Madaj, Chudý, Škrteľ, Ficeľ, Kaplán, Fabian

Remäta

Rekreačné stredisko **Remata** je súčasťou katastrálneho územia obce Ráztočno. Obec ležala na významnej obchodnej ceste, ktorá viedla z pohronskej Kremnice cez Rematu, údolím Handlovky na Prievidzu, kde nadväzovala na starú rímsku cestu.

Remata je strediskom cestovného ruchu v Handlovskej doline. V ktoromkoľvek ročnom období si tu môžete oddýchnuť v náručí prírody, na prechádzke alebo pri športe. Ponúka turistiku, bicyklovanie, tenisové kurty, plávanie, v zime lyžovanie a množstvo iného. Okrem toho ponúka možnosť ubytovať sa v prekrásnom prostredí obklopenom horami.

Názov

Cestujúci po železnici v smere z Handlovej do Hornej Štubne sa neraz pousmejú, keď na svetelnej tabuli vo vlaku vidia nápis Remäta. Rovnako je to aj na vlakovej zastávke, kde však dve bodky nad písmenom „a“ pravidelne niekto odstráni.

Napriek tomu, že je zaužívaný názov Remata, správny je podľa starostu Ráztočna Ivana Škrteľa Remäta. Železnice, ako jedna z mála inštitúcií, ho používajú v takejto podobe.

Na Remäte má trvalý pobyt asi tridsaťpäť obyvateľov Ráztočna. V občianskych preukazoch majú napísané, že bývajú v časti Remeta. „Takéto pomenovanie je však úplne zlé. Pritom od nás z úradu dostáva polícia oznámenie o trvalom pobyte s označením Remäta prípadne Remata, čo je ešte celkom v poriadku. Neviem, čo s tým budeme robiť. Zaznamenali sme nové podnety od ľudí z Remäty, ktorí dostali nové doklady,“ pošťazoval sa starosta. Ministerstvo vnútra však tvrdí, že všetko je v poriadku a polícia postupuje správne.

„Podľa zoznamu obcí, časti obcí a vojenských obvodov tvoriacich jednotlivé okresy, ktorý vedie ministerstvo vnútra, sa obec Ráztočno člení na dve časti: Ráztočno a Remeta,“

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

vysvetlila Alena Koišová z tlačového odboru ministerstva vnútra. Doplnila, že názvy častí obcí určuje a mení ministerstvo vnútra na návrh samosprávy.

Správny názov časti obce Remeta v Ráztočnej bol podľa Koišovej v takomto tvare uvádzaný už aj v predchádzajúcom zozname obcí a ich častí z roku 1996, ale už aj v Štatistickom lexikóne obcí ČSSR z roku 1965 a aj v nasledujúcich lexikónoch.

„Názov Remeta je takto uvedený aj v registri fyzických osôb, ktorý je zdrojovým informačným systémom pre policajné pracoviská vydávajúce doklady,“ dodala Koišová.

Remäta, Remata, Remeta. Ktorý názov je teda správny? Zdá sa, že v najbližšom období sa jednotné pomenovanie neustáli. Znamenalo by to množstvo administratívnych úkonov.

Pátrať po pôvode názvu obce či mesta môže byť zaujímavé. Dozvedeli by sme sa snáď i to, prečo je Remata Rematou. Mnohí ju poznajú vďaka dobrým lyžiarskym podmienkam či peknej letnej dovolenke. Tí, ktorí cestujú vlakom z Prievidze či Handlovej smerom na Hornú Štubňu,vidia Rematu z vlaku ako na dlani. Práve vo vlaku sme sa dozvedeli, že železnice nepoznajú Rematu ale Remäta. Tento názov s písmenkom „ä“ sa v moderných vlakoch objavuje na svetelnej tabuli a aj hlas z mikrofónu oznamuje, že vlak prišiel na Remäta. Tí, ktorí poznajú správny názov, sa na takomto hlásení zabávajú. Kde železnice prišli na to, že nie je Remata ale Remäta, nevedno.

Veľká Čausa

Poloha obce

Leží v juhovýchodnej časti Hornonitrianskej kotliny na strednom toku Handlovky. Nadmorská výška v strede obce je 312 m., v chotári 285-361 m. Pahorkatinný povrch chotára tvoria mladšie treťohorné pyroklastiká andezitov, pieskovce a vápnité íly, sčasti pokryté sprašovými hlinami. Z pôvodných dubohrabín a jedľobučín zostali nepatrné zvyšky. Má illimerizované a hnedé lesné pôdy. Pôvodne mala charakter dediny pri „hradskej“, dnes je prístennou radovou obcou. Leží na súradniciach 48°46'39"S a 18°41'40"V.

Vznik obce

Vznik osady predpokladáme v 12. storočí v rámci prievidzského panstva, písomne sa po prvý raz spomína v metačnej listine Lipníka z roku 1358. Ako súčasť Bojnického panstva sa uvádza v donačnej listine Žigmunda pre bratov Noffryovcov v roku 1430 pod názvom

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

„Nagy Cheuche.“ A v roku 1773 ako Welka Czausa, patrila panstvu Prievidza. Konkrétnejšie kontúry osady sa črtajú na podklade daňového súpisu z roku 1553. Obec „Naghaawsaa“ reprezentovala 10 port, teda 20-30 usadlostí. V súpise sa uvádzajú tri nové domy, ale jedna usadlosť je opustená. Okrem deviatku zemepánovi platila „Nagy Cheusze“ podľa súpisu z roku 1571-1573 cirkevný desiatok 7 fl. ostrihomskému arcibiskupstvu. Za Thurzovcov, koncom 16. storočia v zmysle zásady „koho panstvo, toho náboženstvo“, sa stali poddaní evanjelikmi.

Názov obce

V roku 1430 sa uvádza pod názvom „Nagy Cheuche.“ V roku 1773 ako Welka Czausa.

Obec Veľká Čausa dostala meno podľa mienky informátora Michala Kerátu, nar. v roku 1856, č.d. 11, od slova „čičina.“ Toto meno následkom maďarizačných snáh úradov sa časom zmenilo na Nagy Csóta, po prevrate Veľká Čiavša, a keď si z toho mena v okolitých obciach začali robiť vtipy, akoby pochádzala od slova „voš-vša“, napokon dostala meno Veľká Čausa. Názov osady sa odvodzuje od základu ČA („čajati“, čo znamenalo očakávať, číhať). Podľa tohto názvu Čausa vyjadruje „strážnu ves“.

Erb a vlajka obce

Vlajka má podobu siedmich pozdĺžnych bielo-modrých pruhov. Má pomer strán 2:3 a je ukončená tromi cípmi, t.j. dvomi zástrihmi siahajúcimi do tretiny jej listu. Farebnosť pruhov je daná farbami obecného erbu.

Erb obce tvorí modrý štít, v ktorého dolnej polovici je strieborný lemeš a čerieslo, v hornej polovici štítu strieborné písmená V a Č – skratky názvu obce.

Pečiatky a pečatidlá

Historickým symbolom Veľkej Čausy je sv. Ján Krstiteľ. Jeho postava s krížom, zobrazená od pásu, sa nachádzala na nezreteľnej pečati na dokumente z roku 1780. Na písomnostiach z rokov 1782-1785 obec použila nové pečatidlo, v ktorého strede bol vyrytý barokový štít a v ňom nad páskou vo forme oblúka vidieť písmená VC-skratka názvu obce. Pečatidlo obec neuspokojovalo, preto ešte v 18.storočí vzniká nové pečatidlo so symbolom, ktorý vyjadruje

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

poľnohospodársky charakter obce lemeš a čerieslo. Jeho neúplný a poškodený odtlačok bol nájdený na dokumente z roku 1842. Celkom zreteľný bol znak obce. Tvorí ho obrys lemeša a čeriesla. Časti pluhu doprevádzajú písmená V I C M A. Jasný bol len význam písmen VC – Veľká Čausa, význam ostatných je nejasný. Z kruhopisu bol viditeľný a čitateľný iba začiatok: *SIGILL. V druhej polovici 19. storočia sa obec opäť vrátila k cirkevnému motívu. V poli pečatidla s kruhopisom: PECSADA OSADI VELKA CSAUSSA bol nad dvomi vavrínovými vetvičkami zobrazený sv. Ján Nepomucký s krížom v pravej ruke a s piatimi hviezdami okolo hlavy. Odtlačky takéhoto pečatidla boli nájdené na dokumentoch z rokov 1866-1881. Koncom 19. storočia ho v kancelárskej praxi obmedzila nápisová pečiatka s textom: NYITRA VÁRMEGYE NAGY-CSAUSA KIS KÖZSÉG PRIVIGYEI JÁRÁS. Pečatidlo so sv. Jánom Nepomuckým z administratívnej činnosti definitívne vylúčila až ďalšia nápisová pečiatka s textom: NYITRA VÁRMEGYE NAGYCSÓTA KÖZSÉG*1910*. Veľká Čausa bola neustále poľnohospodárskou obcou, čo vyjadruje aj pečatidlo obce z konca 18. storočia.¹⁶

Miestne názvy

Hlboké, Čertolie, Várová, Rovne, Pod Borinou, Linaj, Štvrte, Na záhradkách, Pod Dedovou, Dedová, Teliaková, Hľbok, Na Prieloh, Vlčia jama, Pod Opačkou, Borinky, Bendová, Priečiny, Dúbravka, Hony, U dubia, Klenková, Brezinka, Za Lipiny, Pod skalou (Horné Podskalie, Dolné Podskalie, 1. Prietok, 2. Prietok, 3. Prietok), Stará Seč, Slobodňový kút, Kopaničky, Prostredný vrch, Skala, Veternô, Staré hrady, Salaš, Rúbanky, Lúky, Pod škrekom, Pirte, Poprava, Klčovňa, Pod háje, Potok, Hliny, Vrsy, Kráčiny, Podvodná, Štepnica, Vyše dediny.

Zaujímavosti

- V 19. storočí v chotári ťažili liadok
- 1919 - bola zriadená „četnícka“ stanica, pozostávajúca z veliteľa a troch mužov. Umiestnená bola v majeri a v roku 1933 ju presťahovali do Ráztočna.
- 7. 4. 1949 - Založený Zväz mládeže
- 9. júl 1953 – založené DSD (Dedinské spotrebné družstvo)

¹⁶ Jozef Novák, Pečate miest a obcí na Slovensku, ISBN 978-80-89236-49-7, str. 418

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- 27. august 1957 – založenie JRD. Predsedom sa stal Michal Matiaško čd. 1.
- 1983 - folklórna skupina Dúbravka
- **Najčastejšie priezviská:** Ďurdina, Gatiaľ, Dobrotka, Paulík, Gregor, Krško

1.7.2 Zvyky a tradície

Chrenovec – Brusno

- **Ekumenický festival vianočných tradícií – Dni kolied kresťanov Slovenska -**
V Chrenovci sa od roku 1991 v decembri pravidelne koná ekumenický festival vianočných tradícií. Na festivale znie okrem iných aj hymna festivalu „Daj Boh šťastia tejto zemi.“ Táto pieseň pochádza zo zbierky pastorel Gašpara Drozda a slová k tejto piesni zložil pán Gruska na melódiu pastorely „Hore vstávajú valasi.“ Práve táto koleda patrí vo vianočnom období medzi najspievanéjšie a bola preložená do viacerých svetových jazykov.
- **Fašiangy** - Počas fašiangov sa nesmelo nič robiť, tento čas bol určený na zábavu. Staré príslovie hovorí: „*Kto cez fašiangy robí, cez žatvu sa mu prsty zbierajú.*“ Tri dni vyhrávala muzika. V nedeľu odpoľudnia začala. V pondelok a utorok chodili mládenci fašiangovať s muzikou z domu do domu. Jeden z mládencov nosil šabl'u, na ktorú napichovali slaninu, iný zbieral do koša klobásy a vajcia. Všade ich ponúkali šiškami, fánkami a hriatym. V utorok večer pochovali basu a o polnoci už bola dedina tichá, krčma prázdna, pretože nasledoval veľký pôst. K obyčajovej zvyklosti tohto obdobia patrilo aj pečenie tradičných fašiangových koláčov.
- **Vynášanie Moreny** – Morena bola staroslovanskou bohyňou smrti a zimy. Ľudia verili v nadprirodzené sily a keď chceli odohnať zimu a privítať jar, tak museli Morenu symbolicky upáliť a utopiť. Folklórna skupina Hájiček si pripravuje veľmi pekné folklórne pásmo, ktoré sa viaže k tomuto zvyku. Zaujímavosťou je, že všetky pesničky a rečňovanky pochádzajú z obce Chrenovec a podávali sa z pokolenia na pokolenie, takže Hájičkári majú pripravený originálny program, ktorý nenájdeme nikde na Slovensku.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- **Stavanie mája** — máj, najkrajší a najvoňavejší mesiac v roku, ktorý sa odpradávná považuje za obdobie lásky a zrodu nového života. Májová zeleň je symbolom sily a dobrého rastu. V predvečer prvého mája sa združovali mladí muži, ktorí sa v krojoch a s muzikou vybrali po obci za mladými dievčatami - najmä za svojimi milými, ktoré boli súce na vydaj. Máj sa však mohol stať aj predmetom ostrej spoločenskej kritiky. Ak bol niekto v dedine neprijateľný, postavili mu pred domom vyschnutý strom, takzvaný suchár. Posledné aprílové popoludnie sa pred obecným úradom stavia máj. Program spestruje miestny folklórny súbor Hájiček spolu s Malým Hájičkom.
- **Deň matiek** – každý rok sa druhá májová nedeľa nesie v znamení osláv Dňa matiek. Je to výnimočný sviatok, ktorý pamätá na všetky mamičky. Byť matkou je životným poslaním, je to oslava materstva, obetavosti a lásky matiek voči svojim deťom.
- **MDŽ** - každoročne sa konajú taktiež oslavy MDŽ
- **MDD** - pravidelne sa konajú oslavy MDD , spravidla začiatkom júna a sú spojené s programom pre deti.
- **Vatra zvrchovanosti** - Deň prijatia deklarácie o zvrchovanosti SR je na základe zákona z 20. 10. 1993 pamätným dňom. Slovenská národná rada schválila túto deklaráciu v roku 1992 v rámci bývalej Českej a Slovenskej federatívnej republiky a vyhlásila ňou zvrchovanosť SR. Prijatie deklarácie bol prvý dôležitý krok k naplneniu sebaurčenia slovenského národa. Na oslavách tohto pamätného dňa sa od roku 1996 každoročne stretávajú aj občania obce pri vatre.
- **Beh zvrchovanosti** – tradične sa koná od roku 1999 spolu s Vatrou zvrchovanosti.
- **Obecné hody** - Na sviatok Michala Archanjela, sa každoročne slúži slávnostná hodová sv. omša. V tento deň sú v obci aj hody.
- **Mikuláš** – posedenie a zábava pre deti a rodičou.
- **Silvestrovský nohejbalový turnaj „O putovný pohár starostu obce“**
- **Preteky malých motocyklov značky Jawa Pionier, „Pionier Cross“**
- **Vianočný stolnotenisový turnaj o „Pohár starostu obce“**
- **Chrenovský chlpáč** - výstavy psíkov a orieškov pod názvom „Chrenovský chlpáč“ s účasťou psíkov z celého Slovenska.
- **Strelecká súťaž zo vzduchovej pušky** - „Memoriál generála Antona von Paluschku“

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- **Od roku 2014** - V prevádzke bolo aj multifunkčné ihrisko, ktoré využívali športovní nadšenci a prišli si zahrať futbal, tenis alebo basketbal. Ihrisko slúžilo aj deťom zo základnej školy počas hodín telesnej výchovy.

Jalovec

- **Tradičný Mužský odev**

Všedný odev muža v letnom období, koniec 19. storočia: Muž mal oblečenú košeľu rovného strihu a nohavice, oboje z jemnejšieho konopného plátna. Na remeni, ktorým bola prepásaná košeľa, bol zavesený oselník s osličkou na brúsenie kopy. Takto oblečení chodili muži v letnom období v čase žatvy.

Sviatočný odev muža, druhá polovica 19. storočia: Muž mal oblečenú košeľu z tenkého konopného plátna, súkenné nohavice a široký opasok. Cez plecia mal prehodenú krátku kabanicu. Na hlave mal klobúk so širokou striedkou a na nohách krpce. Pravdepodobne takto oblečení chodili mládenci a mladí muži.

- **Ľudové remeslá** - obyvatelia obce v 16. storočí vyrábali prútené metly, v polovici 19. stor. šindle a obruče z brezového dreva, neskôr bačovský riad, fujary a píšťalky. Z obce pochádza Jozef Lenhart, ľudový umelec všestranného zamerania, „majster troch remesiel“. Dnes v obci pôsobí Erika Mokrá – zdobenie kraslíc.
- **Vianoce** - darčeky pod stromčekom nebývali. Na vianočnom stromčeku boli zavesené jablká, z cukru urobené salónky, zabalené orechy, Polnočná - „Utieraňa“
- **Veľká Noc** - šibači chodili už za svtania. Chodili s hudbou a oblievali dievčatá, hodili ich aj do studeného potoka, alebo oblievali vodou zo studne. Od dievčat dostávali maľované vajíčka.
- **Svadba** - týždeň pred svadbou sa už pieklo a nosilo sa jedlo. Z dediny nanosili susedia jedlá, aj typom – (ja dám tvojmu synovi čo sa žení, a ty dáš zas mne, keď sa mi bude môj syn/dcéra ženit/vydávať). Ženy aj muži boli oblečení na svadbe v krojoch.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- **Fašiangy** – Cez dedinu chodil fašiangový sprievod v maskách, mali ražne na ktoré im dedinčania napichovali slaninu, klobásu a do košíkov dostávali vajíčka a pálenku. Potom nasledovala hostina.
- **Deň matiek** sa tradične oslavuje druhú nedeľu v máji. V obci sa oslavy konajú v zasadačke obecného úradu. Prítomné matky privíta a krátky príhovor prednesie pán starosta. Sviatočnú chvíľu skrášľujú svojim kultúrnym programom deti z materskej školy.
- **MDD** - Deň detí patrí k radostným akciám. Deti sa vyšantia na miestom ihrisku v rôznych súťažiach a pretekoch.
- **Oslavy SNP** – Oslavy SNP na Jalovských lazoch sú už dlhoročnou tradíciou. Stretávajú sa tam občania pri chutnom guláši. Medzi občanmi panuje dobrá nálada a veselá pohoda. Deň trávia družnou debatou, veselou piesňou, či prechádzkou lesom. Organizátori nezabúdajú ani na deti a mládež. Pre deti bývajú pripravené zaujímavé súťaže. Muži si merajú sily vo futbale so slobodnými chlapcami. Všetkým býva veselo. Deň sa skončí posedením pri vatre. Pamiatka padlých v SNP býva uctená i položením venca k miestnemu Pomníku padlých.
- **Mikuláš** - v decembri sa deti tešia na príchod Mikuláša a balíčky plné sladkostí a ovocia. Deti sa štedrému Mikulášovi odmenia básničkami, piesňami a hádankami.
- **Stolnotenisový turnaj** - tradícia ukončenia roka.

Lipník

- **Fašiangy** - Prebiehali podľa tradícií, čo fašiangový sprievod vyzbieral, večer urobili zábavu, podelili sa tak, aby aj im ostalo a menšiu časť vymenili za pálené. 40 dní pred Veľkou nocou sa každý večer zišla celá rodina pri modlení ruženca.
- **Veľká Noc** – Týždeň, pred Veľkonočným pondelkom boli sviatočné dni: Zelený štvrtok, Veľký piatok, Biela sobota a Veľkonočná nedeľa. Veľký piatok bol sviatok, kedy ľudia prísne dodržiavali náboženské veci. Poobede celá rodina išla do kostola v Chrenovci pobožkať Krista Pána. Na Veľkonočnú nedeľu bola v Chrenovci veľká svätá omša, kde sa spievali pašie a kostol bol plný ľudí. Na Veľkonočný pondelok sa kúpalo. Menší kúpali vodkami (voňavky) vyrobenými z mydla a dostali „kúpanô“,

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

vajíčko, sem tam aj nejaký peniaz. Väčší a mládenci oblievali vodou a dostávali koláč, šunku a niečo vypiť.

- **Svadba** - Trvala 2 až 3 dni, pred svadbou mali robotu najprv miestne nahováračky, ktoré dávali mladých dokopy a to väčšinou podľa majetkových pomerov. Na lásku sa zvlášť veľký ohľad nebral. Potom išli snúbenci na farský úrad do Chrenovca a po vyhlasovaní v kostole bola svadba. Začínala v sobotu popoludní, zišli sa tu všetci svadobní hostia, ktorých týždeň predtým pozývali družbovia. Svadobní hostia išli v sprievode do kostola v Chrenovci na sobáš. Po príchode z kostola sa hostia vrátili do domu nevesty, kde bola svadobná hostina. Po polnoci sa hostia presťahovali do domu mladého zaťa, kde svadba trvala až do pondelka. Svadby bývali väčšinou na jeseň, keď sa ľudia vrátili domov z robôt. Na hostine sa podávali mäsové polievky, varené mäso, koláče, pálenka. Do tanca vyhrávala cigánska kapela alebo kapela zo susednej obce Chrenovec. Po príchode svadobčanov z kostola do domu nevesty vyhodil prvý družba medzi dívajúcich sa občanov a mládež „trhaný“ koláč, o ktorý sa hlavne mládež doslova trhala.
- **Vianoce** - na Štedrý deň chlapi od rána kúrili v peciach. Ženy piekli koláče na večeru a sviatky. Pritom všetci držali pôst, nejedli mäso celý deň, na obed len niečo z upečených koláčov. Na Štedrý deň nesmel mať doma nikto nič požičané, a preto deň predtým všetky požičané veci vrátili. Pred Štedrou večerou gazdiné prichystali štedrý stôl, bolo na ňom to najlepšie, čo si mohli dovoliť aspoň raz za rok. Na stole nesmel chýbať „budilár“ (peňaženka), aby mali dosť peňazí. Pred začiatkom večere gazda podával do púčkov strúčky cesnaku a tie dal dobytku, hydine a ostatným domácim zvieratám. Večera začala modlitbou, potom prišli na rad oblátky s medom a 1dcl pálenky. Potom nasledovali púčky s makom, koláče s čajom, nakoniec ovocie a orechy a sušené slivky. Pri stole sa nikto nesmel o stôl opierať lakťami. Po večeri sa všetci znovu pomodlili. Na druhý deň bol veľký sviatok Božieho tela, narodenie Krista Pána (Ježiška). Deti hneď ráno pozerali pod „viesku“ (stromček), čo im Ježiško doniesol. Nádielka bola taká istá ako aj na Mikuláša: jablká, orechy, sušené slivky a u bohatých boli sem tam aj cukríky. V tento deň sa nesmelo nič robiť, nesmelo sa chodiť na návštevy, nevarilo sa a jedli to, čo ostalo zo Štedrého večera.
- **Poľovačka na diviaky** - konala sa tradične v novembri na Chrenovských lazoch. Poľovačka sa začínala presunom poľovníkov a honcov na poľovnícku chatu.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Verbovanie honcov prebiehalo v krčme, kde mali poľovníci vyhradený stôl. Nemali s tým veľké starosti, lebo za honcov sa ľudia priamo ponúkali. Nešlo iba o 36 korún, ktoré honec dostal, ale aj o pobyt v prírode spojený s dobrodružstvom. Podľa nepísaného poľovného zákona, tieto peniaze musel honec aj tak nechať v krčme. Poľovačka končila záverečným nástupom „halali“, pri ktorej sa vzdala česť ulovenej zveri.

- **Stromková slávnosť** – prvýkrát sa konala v apríli 1936. Pri tejto príležitosti bola pri zvoničke zasadená lipka, symbol republiky. V ďalších rokoch sa slávnosť konala pri už vysadenej lipke. Tradícia sa nezachovala.
- **Driapanie peria** - bolo to spoločenskou záležitosťou. V jednom dome sa zišlo naraz viac žien, aby robota išla rýchlejšie. Počas toho si rozprávali rôzne strašidelné historky, povesti a povery o strigách, bosorkách a svetlonockách.
- **Tradičné podujatia v obci:**
 - Detský karneval
 - Stavanie mája
 - Deň matiek
 - MDD
 - Cyklistické preteky
 - Športovo branný deň
 - Vatra SNP
 - Oslavy SNP
 - Mikuláš + predvianočné posedenie pre dôchodcov
- Lipnícki turisti organizujú na troch kráľov pochod in memorial za Jána Pekára a Ľudovíta Vojtku, ide sa vlakom do Skleného pri Handlovej a odtiaľ peši naspäť do Lipníka cez Chrenovské lazy.

Malá Čausa

- **Tradičný odev**

Odevy sa šili z konopného a ľanového plátna, šila sa z neho bielizeň a vrchný mužský a ženský odev.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Mužský odev – košeľa mala široké rukávy s vyšívanými zapästkami, bez gombíkov, pri krku stiahnutá šnúrkami (tkaničkami), okolo krku nemala golier, bola ukončená asi 2 cm pásikom (na sviatočnej košeli vyšívaný). Nohavice boli najskôr len z domáceho plátna (plundry), neskôr aj z bieleho alebo sivého súkna, vyrábali ho v Pravne aj v Prievidzi, bez gombíkov, rázporok zakrytý predničkou zdobenou vyšívaním. Spodný mužský odev boli široké konopné „gate“, cez leto ich nosili zo širokou zásterou z konopného, neskôr fabričného vlákna. Halenka – mužský kabátik do pásu zdobený vyšívaním a červenými šnúrkami. Halena – dlhý široký kabát z bieleho súkna, zdobený okrajovou červenou šnúrkou, okraje boli zašité, rukávy slúžili miesto kapsy. V nich nosili čo nakúpili. Na hlave nosili v zime baranice z ovčej kože, v lete veľké čierne klobúky. Na nohách nosili krpce z baranej kože, noha bola omotaná vlnenými „omotkami“, posťahovaná „šnorkami“. Koža na krpce sa vyrábala v Pravne, v lete chodili bosí, niekedy utrpeli menšie zranenia.

Ženský odev – bol zložitý. Ako bielizeň a cez leto aj ako vrchný odev slúžil rubáš. Dolná časť – sukňa bola z konopného plátna, od pásu hore bolo „oplecičko“ z domáceho červeno a bielo pruhovaného plátna utkaného z bavlnených nití. „Oplecičko“ sa držalo na jednej šnúрке pretiahnutej spredu dozadu krížom cez plece. Na tom bolo oplecko, najprv z konopného, neskôr z továrenského plátna. Malo väčší výstrih, ku krku husto napriamené a k pásu voľné. Nesiahalo až do pásu, rukávy boli husto nariasené, siahali nižšie lakt'a, ale nad lakt'om sa uväzovali. Okraje rukávov boli zdobené vyšívaním alebo krajkovinou. Na oplecku bola „kosina“ z bieleho fabričného plátna (trojuholník po obvode rohu bohato zdobený krajkami alebo vyšívaním). Hlavný roh „kosiny“ bol na krku a previsoval až k pásu. Dva ostré uhly sa prekrížili na prsiach k pásu a vzadu sa previazali tak, že rohy viseli asi do polovice sukne. „Kosina“ zakryla holý krk, bol na nej kabátik z kúpenej farbistej látky zdobený šnúrkami, „krepindlami“ a lesklými ozdobami. Nemal rukávy. Slúžil len na pritiahnutie spodnejšieho oblečenia k telu. Vrchnou časťou bola sukňa z tuho naškrobenej tkaniny s tmavým podkladom a bielym alebo žltým vzorom, presne nariasená. Keď nemali žehličky, riasenie prevádzali teplým, z pece vytiahnutým chlebom. Sukne siahali takmer po členky. Zástery boli veľmi široké (zápony) z čierneho plátna. Jeden roh pretiahli dozadu a zapli na krížoch. V lete nosili zástery len na rubášoch bez sukíeň, cez zimu nosili teplé kacabajky z barchanu, vo sviatok z atlasu, podšité teplou

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

podšívku. Kabanica – dlhý ženský kabát z bieleho súkna, nosili ho len bohaté ženy. Chudobné nosili veľký štvorhranný ručník z vlny. Tento kroj nosili starší ľudia ešte aj po 1. svetovej vojne. Zmenou materiálu sa zmenil aj strih a celý spôsob obliekania sa zjednodušil.

- **Vianoce** – neboli nikdy bez „viežky“ – vianočného stromčeka. Býval maličký zavesený vrcholcom na stropnej hrade – „meštereníci“, bývali na ňom jabĺčka, orechy, medovníky, sviečočky, neskôr vianočné cukríky.
 - 24. december – Štedrý deň – prísny pôst, štedrá večera bez mäsa, základné jedno strukovinová kaša – pučiavka z bôbu, hrachu alebo fazule. Koláče boli z prvej žitnej múky, makové púčky a pochúťky – vianočné oblátky s medom, jabĺčka, orechy, pre dospelých „hriatô“ (zriedený lieh prevarenou vodou s upáleným cukrom). Celý dom vedel, že sa Boží syn narodil. Z vianočnej večere dostali – kúty izby (orechy), statok (oblátku), studňa (oblátku), hydina a prasiatka (púčky), ovocné stromy (vodu z púčkov). Svietilo sa lojovou sviecou, na koho hrot ukazoval mal do budúcich Vianoc zomrieť, nezdravé jabĺčko veštilo choroby, kto si ho vzal mal do Vianoc zomrieť. Po dedine chodili spievať Cigáni a chudobné deti, dostali za to koláče a peniaze.
- **Koleda** - Na Tri Krále 6. januára chodil farár s miništrantami koledovať. Vysvätil a vykadal dom a kostolník na vrch dverí ak vedel písať, napísal písmená – G+M+B – začiatkové písmená svätých troch kráľov. Miništranti s kostolníkom zaspievali vianočnú koledu. Koledovanie bolo tiež forma farárskeho zárobku, dávali mu peniaze, zarobil si kostolník aj miništranti.
- **Fašiangy** – Boli vraj najlepšie sviatky, lebo sa chodilo vtedy z krčmy do krčmy, nie z kostola do kostola. Tri dni pred začiatkom pôstu sa fašiangovú nedeľu, pondelok, utorok do sýtosti jedlo a spievalo. V pondelok alebo utorok chodili mládenci fašiangovať po dedine, nosili ražeň – špicatú palicu nasadenú v drevenej rukoväti, na ktorú napichovali slaninu a klobásy čo im ľudia dali. Chodili s muzikou a pri vchode do domu spievali: Fašiangy Turíce Veľká noc príde....Zábavy bývali tri dni, potom nasledoval 40 dní pôst, nejedli sa mäsité pokrmy, nebývali hlučné zábavy a svadby a nespievali sa ani svetské piesne.
- **Veľkonočné zvyky** – Boli spojené s oslavami víťania jari, zvyšky ešte z čias predkresťanských. V poslednú nedeľu pred Veľkou nocou - na smrtnú nedeľu chodila

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

mládež dopoludnia aj väčší žiaci topiť Morenu - staroslovanskú bohyňu zimy. Slamenú šupku (ručne omlátená ražná slama na jednom konci tuho zviazaná) napichnutú na palici, obliekli do ženských šiat a niesli ju dole dedinou a spievali. Na dolnom konci Morenu vyzliekli a hodili do potoka, niektorý kaplán prišiel na to, že topenie Moreny je pohanský zvyk a kresťania sa nemôžu pridržať starých povier. Odtedy niekde medzi rokmi 1935-1940 Morena v obci načisto umrela kvôli farárovi. V tú istú nedeľu chodili dievčence s vieškou (na kríž zviazané palice, ozdobené stužkami). Dievčence s tým chodili z domu do domu a spievali, za to im dávali surové vajcia, ktoré predávali a za peniaze si kúpili zásteru. Veľkonočné kúpačky sa zachovali do dnes. Na Veľkonočný pondelok chodili chlapi po susedoch a známych, oblievali dievčence a ženy vodou, neskôr aj voňavkou, kedysi za to dostávali uvarené slepačie vajce pestro maľované. Utorok bol deň dievčienec – mohli vodu chlapcom vrátiť.

- **Svadba** – Pred sobášom dievča a mládenec chodili na náboženské vyučovanie 3 dni, popritom si splnili tradičné predsobášne povinnosti, dievča driapalo perie a mládenec rúbalo drevo. Svadby bývali zvyčajne v zime, za sobáš dávali jeden veľký koláč z najlepšej múky a nevesta jednu šatku na hlavu a k tomu oferu.
- **Pohreb** – Za pohreb sa platilo peniazmi. Ak zomrela vdovica, dostal farár po nej plachtu alebo vankúš.
- **Krst** – Za krst sa platilo pri ofere.
- **Remeslá** – V obci sa prevádzali aj niektoré domáce remeselnícke práce. Ján Šmelcer bol tesár a stolár. Robil aj „umrlčie“ truhly. Pracoval vo svojom dome, asi v rokoch 1860-1880.

Kováčstvo prevádzali Cigáni ale aj domáci. V pozemkovej knihe z roku 1877 je pod číslom domu 30 zapísaný želiar, Pál Kováč. Ten prevádzal kováčstvo v budove kde bola neskôr krčma. Dom patrila Jánovi Hankovi. Taktiež sa v obci pestoval ľan a konope a vyrábali šindle.

- **Kultúra - Milan (Elemír) Hanko** (8.11.1905 v Malej Čause – 12.2.1966 v Nitre), pseudonym Magin, Milan Podhradský – venoval sa literárnej kritike, vykonával literárny výskum, venoval sa prekladateľstvu. V rokoch 1930 – 1936 pôsobil ako stredoškolský profesor v Malackách, Kláštore pod Znievom a vo Zvolene. Od roku 1936 pôsobil ako profesionálny novinár, v rokoch 1938 – 1939 pracoval ako

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

zodpovedný redaktor Slovenského rozhlasu v Bratislave, v roku 1940 tlačový atašé Slovenskej republiky v Berlíne, 1940 – 1943 riaditeľ Slovenskej tlačovej kancelárie a zároveň v rokoch 1940 – 1945 redaktor množstva novín a časopisov, v rokoch 1945 – 1949 pracovník Spravodajskej agentúry Slovenska a od roku 1949 archivár v Bojniciach a v Nitre.

Ráztočno

- **Tradičný kroj**

Ľudový odev z Handlovskej doliny nevyniká veľkou farebnosťou, má svoje špecifické znaky, ktoré ho charakterizujú ako celok. Najdlhšie odevné súčasti tradičného odievania nosili najstarší obyvatelia. Po 2. svetovej vojne sa už ľudia v krojoch neobjavovali.

Ženský odev – pozostával z rubáša, ktorého sukňová časť bola zhotovená z domáceho plátna a vrchný diel tvorila „čínováť“ (oplecičko), často v červenej farbe z bavlny. Naň sa obliekali rukávce (oplecká), kabátik (lajblík) – krátka vestička bez rukávov. Ženský lajblík bol viacfarebný, zdobený taftovými stuhami a malými gombičkami. Vrchný odev tvoril kabátik s rukávmi z modrého súkna. Vrchný kabátik mal tiež rad gombičiek a podobné vyšívanie. Sukne sa zvyčajne nosili dve, spodná biela s čípkami (štikera) a na vrchu tmavá. Na nich bola zápona, na vrchnej časti nazberkaná, na spodnej časti zdobená výšivkou z merkonovej priadze alebo našitými stužkami v červenej alebo modrej farbe. Súčasťou odevu bola aj kacabajka (v Handlovskej doline nazývaná kanderka). Bola z teplejšieho materiálu a navyše futrovaná. Ženy nosili aj kabanice, ktoré šili z rovných dielov bieleho súkna. Vrchná časť tesne priliehala k telu a spodná bola rozšírená. Mala úzke vrecká a zdobili ju našité stužky v červenej a modrej farbe. V zimnom období patril k ženskému odevu „vlnák“ ale aj kratší kožušok bez rukávov hnedej farby, ktorý bol spoločný pre mužov aj ženy. Slobodné dievčatá chodili prostovlasé, najčastejšie s účesom do vrkoča, prípadne na hlave nosili šatky. Malým dievčatám zapletali často aj dva vrkoče. Vydaté ženy museli mať hlavu vždy zakrytú snehobielym čepcom. Pri jeho tvarovaní si v starších dobách pomohli drôtom. Rozšírené boli aj rozličné druhy ručníkov, na sviatočné príležitosti sa

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

nosili hodvábne šatky so strapcami, ale aj biele z plátna, ktoré boli vraj „velikánske.“ Zadný roh bol čipkovaný a vyšívany a niekedy šatku používali aj ako prestieranie na stôl. Na pracovné príležitosti sa nosili jednoduché platené šatky, ktorých okraje si ženy zdobili podľa svojho vkusu. Obľúbené boli šatky z modrotlače s drobným vzorom a širokou okrajovou bordúrou. Obuv žien tvorili čižmy, sáry mali tvrdé a jemná časť, ktorá spájala sáry so spodnou časťou sa volala na „mechi“.

Mužský odev – starší typ nohavíc pre mužov bol ušitý z doma utkaného plátna. Nohavice – „gäte“ mali jednoduchý strih, dva rovné diely so štvorcovým klinom, boli pomerne široké. Súkenné nohavice boli bielej farby. Kedysi túto bielu farbu volali svetlou. Niektoré nohavice mali po bokoch čierne pásiky, na ktorých boli „tri osmičky.“ Čierne šnurovanie vpredu bolo obšité u mládencov na červeno, u starších chlapov na modro a najstarší mali iba čierne „harasové fujtáše“. Do opaska sa navliekal remeň so zdobenou mosadznou prackou, košeľe mali jednoduchý strih bez ramenných švov. Kým rukávy boli široké, golier bol veľmi úzky a zdobený drobnou výšivkou. Pri košeliach na pracovný deň sa výstrih na košeli uviazal motúžtekou z nití, sviatočné boli s farebnou stužkou od „handára“. Krátke kabátiky (lajblíky) boli z modrého súkna. Vpredu boli vyšívane červenými niťami, na chrbte bola tiež vyšitá ozdoba, najčastejšie tulipán. Niekedy sa vo výšivke objavili ozdobné iniciály majiteľa. Dôležitou súčasťou „lajblíka“ boli gombičky, mali ozdobnú funkciu, ich množstvo vypovedalo o postavení majiteľa. Mali rôzne sfarbenia a veľkosti. Funkciu vrchnej odevnej súčasti spĺňala krátka halenka, bola ušitá z bieleho súkna a vyšívaná ako „lajblík“ – na červeno. Jej rohy mali dekoratívny charakter. Mali zúbky a malé tulipániky, vrecká boli obšité a výložky na rukávoch obšnúrované červenou, modrou alebo čiernou „haraskou“. Halenka sa nosila prehodená cez plece, ale aj riadne oblečená, najmä v chladnejších dňoch. Súčasťou odevu bola aj dlhá halena z bieleho súkna a vyšívaná farbami červená, modrá a žltá. V rohoch predného dielu mala výzdobu (zrkadielka), v nich boli vyšité tulipániky (niektoré mali túto výšivku aj v strede zadného dielu). Nosila sa zavesená na pleciah, buď zapnutá mosadznou prackou alebo voľne. Krátke zašité rukávy plnili funkciu vrecka. Boli na nich drobné výšivky. Na chrbtovej časti visel veľký golier (hazucha). Na obutie sa používali v staršom období jedine krpce s onucami. Krpce boli z jedného kusa kože obdĺžnikového tvaru, ktorá bola vpredu preložená a zošitá koženou tkanicou.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Neskoršie aj to zriedkavo sa objavovali čižmy. Na hlave nosili veľké klobúky, v staršom období sa nosili „dvojfuntové“, neskôr „jednofuntové“, ich veľkosť sa pribúdajúcim časom zmenšovala. Veľkosť klobúka aj opaska charakterizovali postavenie majiteľa, hovorievalo sa, že čím väčší klobúk a širší opasok, tým bohatší gazda.

Det'ský odev – v celom regióne rovnaký – najmenšie deti nosili len také „hábočky“, košielky jednoduchého strihu. Keď chodili do školy odev bol podobný dospelým (niekedy prešívané odevné súčasti od rodičov, alebo upravené po starších súrodencoch). V mladšom veku bol odev jednotný pre chlapcov aj dievčatá. Vo vankúšiku mali oblečené košielky a na hlave čepčky z rozličného materiálu (brokát, flanel, plátno) zdobené čipkami. Dieťa sa povíjalo „povojníčkom“, ktorý bol vyšívaný a na koncoch mal farebné stužky. Na nosenie detí používali matky „povolku“. Toto asi 3 až 4 metre dlhé pásikové plátno si matka preložila cez plece, ovinula okolo pása a vankúšika s dieťaťom, tak ho mohla nosiť počas ľahších pracovných úkonov. „Povolka“ (odiedzka) patrila k obradovému odevu a prvýkrát v nej išla nevesta na sobáš. V staršom veku bol odev tiež jednotný, čepčky zostávali na hlavách a oblečené mali „kabánky“ (dlhé šatôčky siahajúce po členky). V staršom období sa chodilo väčšinou na boso, matky šili pre deti „habátky“. Zo starého klobúka alebo zo sáry papuče vystrihli akúsi malú podkovu, ktorú potom prišili na viac vrstiev súkna tvaru podošvy a vzadu zošili. U veľkých chlapcov a dievčat boli odevy rozdielne, chlapci nosili nohavice z doma utkaného plátna, pomerne krátke, na spodku vystrapkané. Biele košielky boli vyšívané. Dievčatá nosili kabane a neskôr sukničky z modrotlače a biele blúzky. Na nohách mali obuté krpce, ale objavovali sa aj čižmičky. Do krpcov nosili v zime biele „onuce“ zo súkna, ale aj akési „papuče“ z ovčej vlny, ktoré pomocou tkaníc na krpcoch boli prichytené na nohe. Pokrývkou hlavy boli u dievčat ručníky, u chlapcov v zime baranice ale aj malé klobúčiky. Tradičný ľudový odev začali nahrádzať továrensky zhotovené odevy.

- **Pálenie Moreny** - staroslovanská bohyňa symbolizujúca zlé vlastnosti zimy, choroby, rôzne neduhy príznačné pre chladné obdobie. Jej vynášanie je v ľudových zvykoch rituál, ktorý prislúcha tzv. Smrtnej nedeli – týždeň pred Kvetnou nedeľou. Starý pohanský zvyk vznikol na základe mýtických predstáv našich predkov, že zimu treba premôcť. Táto túžba sa spájala s prebúdzaním prírody. Morena sa v rytme piesní nesie

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

obcou, za spevu sa spáli a hodí z mosta do vody, aby odniesla všetko zlé z chotára a nemohla viac škodiť. Veď na jar končí jej vláda.

- **Fašiangy** - Synonymum radosti, veselosti a hojnosti – tak to zaužívali naši predkovia. A presne tak sa to spieva v známej piesni, ktorá sa na fašiangy nesie obcou. Na podnet starostu obce Ráztočno, po zvážení všetkého za a chcenia zachovať túto tradíciu sa organizácia Dobrovoľný hasičský zbor Ráztočno rozhodla, že to skúsi. Fašiangový sprievod chodí ulicami obce. Gazdinky prichystajú voňavé šišky, gazdovia zase ukroja kúsok slaninky a nechýba ani „hriatô“, za toto všetko sa ďakuje spoločným tancom a piesňami. Muzikanti hrajú pokiaľ všetci vládzu tancovať.
- **Vianočné trhy spojené s obecnou zabíjačkou** – Ľudia z obce ponúkajú na trhoch vlastné výrobky, napr. drobné vianočné ozdoby, sviečky, vianočné dekorácie, výrobky z dreva, háčkované doplnky, tradičné vianočné oblátky. Nechýba ani tradičný vianočný punč, či medovina. Zároveň prebieha tradičná obecná zabíjačka, v kotlinách sa pripravuje kapustnica a ďalšie zabíjačkové špeciality, pečú sa klobásky, jaternice, chystá sa cigánska, pečú sa rebierka, pečienka, krvavničky. Chutné dobroty je možné vždy zapíť dobrým vareným vínom. Predvianočnú atmosféru umocňujú vianočné melódie.
- **Kultúra** – Ak nemáme na mysli kultúru odievania, stolovania a pod., potom kultúra v obci Ráztočno v minulých storočiach, tak ako v iných regiónoch Slovenska, zahŕňala ľudové zvyky a ľudové zábavy.

Ľudové hudby hrávali zväčša na tanečných zábavách a svadbách. Nebolo však zriedkavosťou, že takéto „akcie“ dokázal odbaviť aj menší počet muzikantov a často i jednotlivec. Bolo to ešte koncom minulého tisícročia, keď sa u nás často využívala šesťdierková píšťalka, ktorá v kombinácii buď so samostatnými husľami, alebo s celou sláčikovou hudbou zabávala celú obec. Využívali sa aj mnohé jednoduché hudobné nástroje, ako okarína a ústna harmonika.

V 20-tych rokoch 20. storočia vyhrával v Ráztočne pred svojím domom gajdoš Ján Gilan. Cimbalista a huslista Anton Chudý (1917) v mladosti hrával s viacerými kapelami.

Odchod regrúntov na vojnu (v Ráztočne tak ako na celej hornej Nitre sú regrúnti a nie regrúti) bola záležitosť nielen rodiny a priateľov, ale aj celej dediny. Celú „slávnosť“ riadil sám richtár, ktorý na túto akciu prispieval aj materiálne.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Svojským dejiskom kultúry v Ráztočne boli salaše, a to najmä salaš kde bol bačom Michal Škrteľ (narodený okolo roku 1870), zvaný Božičko. Tak ako on, jeho salaš bol známy a populárny v celej Handlovskej doline. Na zábavu na salaši sa používala šesťdierková píšťalka.

V medzivojnovom období minulého storočia sa na kultúre obce čoraz viac podieľala škola so svojou malou knižnicou, ako aj nácvikom divadielok detí. Významnú úlohu v kultúrnom živote obce, ale aj blízkeho i širšieho okolia zohrala v tomto období osemčlenná dychová kapela.

Do začiatku 40-tych rokov 20. storočia neboli v obci priestory priamo určené na kultúru a tak všetky kultúrne podujatia – tanečné zábavy sa konali buď na obecnom pozemku „Za zápravou“, alebo v „Starej škole“. Osobitým dejiskom osobitej zábavy bola Chudého krčma, kde sa „povečerky“ stretávali hudobníci pri husliach, base a cimbele. Po pristavbe sály k Chudého krčme začiatkom 40-tych rokov tam prešli všetky kultúrne podujatia vrátane premietania filmov od roku 1942.

Významnú úlohu v kultúre obce v povojnovom období zohralo divadlo. Od roku 1949 sa v obci nacvičili a odohrali tieto divadelné hry:

- 1949 - Šarišské čudo, réžia J. Solčáni
- 1950 – Vadia sa o rozumnom, réžia R. Matuška
- 1951 – Mlyny, réžia R. Matuška
- 1952 – Buky podpolianske, réžia R. Matuška
- 1953 – Bacúchovie dvor, réžia R. Matuška
- 1954 – Fašiangový večierok, réžia R. Matuška
- 1955 – Na posiedkach s čertom, réžia R. Matuška
- 1956 – Surovô drevo, réžia R. Matuška
- 1962- Byčianka z doliny, réžia Fabián
- 1963 – Ženský zákon, réžia Fabián
- 1970 – Kubo, réžia Fabián
- 1971 – Buky Podpolianske, réžia Fabián

Po dostavbe a otvorení kultúrneho domu v roku 1960 sa doň okrem premietania filmov preniesli kultúrne podujatia.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

V súčasnosti pôsobí v obci spevácky súbor Zboru pre občianske záležitosti pri Obecnom úrade v Ráztočne – Ráztočianka. Mládeži, ale i dospelým Ráztočanom slúži obecná knižnica s 6 200 zväzkami.

Okrem tradičných tanečných zábav v kultúrnom dome a kultúrnych podujatí spojených so športovými podujatiami, konanými v priestoroch futbalového ihriska, na ktorých vystupujú známi slovenskí umelci, sa v obci organizujú tieto kultúrne a spoločenské podujatia:

- Maškarný ples pre deti (február)
- Fašiangy (február) – Pochovávanie basy
- Pálenie Moreny (marec)
- Stavanie mája (apríl)
- Deň matiek (máj)
- Oslavy MDD (jún)
- Lampiónový sprievod (júl)
- Oslavy SNP spojené s behom SNP, kultúrny program a večer sa zapaluje vatra (august)
- Mesiac úcty k starším (október)
- Príchod Mikuláša (december)
- Stavanie vianočného stromčeka (december)
- Vianočné trhy spojené s obecnou zabíjačkou (december)
- Batôžkový Silvester (december) – víťanie nového roka

Veľká Čausa

- **Tradičný odev**

Mužský kroj – muži nosili veľké širáky, biele súkenné haleny, kožúšky, biele súkenné nohavice. Košeľa z domáceho plátna, doma ušitá, mala široké rukávy. Na nohách nosili kapce, do ktorých na zimu obúvali hrubé súkenné pančuchy z domácej vlny, ktoré si doma chlapci sami uplietli.

Ženský kroj – ženy nosili v lete šaty z domáceho plátna, z ktorého si na zimu robili aj spodné prádlo. V lete nosili oplecká, rubáre, sukne z domáceho plátna a kabátik

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

kartónový. Na hlave mali čepiec. V zime nosili dlhé, niže kolien siahajúce kabanice z bieleho súkna, ktoré na golieri i na rukávoch boli väčšinou zdobené

- **Ľudové remeslá** - Domácka výroba sa v minulosti zameriavala na spracovanie dreva. Najdlhšie sa z remesiel udržala výroba krpcov, väčšinou pre vlastnú potrebu. Z ďalších ľudových remeselníkov tu pôsobia Štefan Blaho – rezbár, Pavel Kabial – košíkár a Jozef Blaho – umelecký stolár.

Dnes je obec jedným zo stredísk umeleckej výroby kraslíc. Zdobeniu kraslíc sa venujú Viera Korecová, Helena Kohútová, Gabriela Matiašková, Gabriela Tadiarová, Pavlína Matiašková, Ľudmila Bátorová a Anna Ďurdinová, ktorá sa do obce prisťahovala v roku 1960. Začalo sa v dedine maľovanie vajíčok batikovaním a rozvíjanie krasličárskeho umenia. Vďaka Márii Ďurdinovej, jej ľudovo-umeleckej činnosti, poznajú obec i za hranicami našej vlasti. Vzory na vajíčkach, ktoré pani Ďurdinová batikuje pochádzajú z jej rodnej obce Čertižné na východnom Slovensku. Tradičné vzory majú symbolické názvy: pavúk, súdok, púpava, smutná vrba, klas, slniečko, retiazka a podobne. Pani Pavla Matiašková a Gabriela Tadiarová používajú techniku obľepovania slamou.

- **Kultúra** - obci na dobrej úrovni pracoval ochotnícky divadelný súbor. Každý rok nacvičili divadelnú hru, s ktorou sa potom predstavili i v okolitých obciach. No postupom času ochotníkov vytlačila televízia. Konali sa tanečné zábavy. Muži si pekne zaspievali, ženy vymysleli rôzne spoločenské hry, alebo to boli zábavy ručníkové, zásterové, krojové. V obci sa zachovali zvyky a obyčaje hlavne na vianočné a veľkonočné sviatky. Doteraz sa udržuje zvyk polievania na Veľkonočný pondelok.

1.7.3 Pamätihodnosti obce

Chrenovec – Brusno

Rímsko-katolícky kostol sv. Michala

Kostol postavený z kameňa pochádza z 13. storočia. Zasvätený bol sv. Michalovi Archanjelovi. Z troch oltárov vynikal umeleckou prácou najmä oltár „Smrť Panny Márie.“

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Kostol bol pôvodne starogotický z pol. 14. storočia, ale niekoľkými požiarimi bol zničený a renovovaný naposledy v roku 1947, prestavaný v modernom slohu a vybavený krásnym kazetovým stropom a modernými nástennými maľbami.

Po požiarí v roku 1947 bol pri oprave kostol rozšírený novým 3-loďovým priestorom, podľa projektu Eugena Bartaloša a J. Baťku, priečne postaveným k pôvodnému presbytériu. Z gotického kostola ostal zachovaný polygonálny uzáver presbytéria s krížovou rebrovou klenbou s pastofóriom, ako aj veža na polygonálnom pôdoryse. Z pôvodného zariadenia sa zachovala rokoková tzv. Svätovánska spovednica z polovice 18. storočia, drevená ľudová plastika Piety z konca 18. storočia, neskorobaroková Monštrancia slnčového typu z 18. storočia. Neskorogotický polychromovaný drevený vysoký reliéf Panny Márie z obdobia okolo roku 1517 je umiestnený v múzeu v Bojniciach.

Mlyn a píla

Z miestnych podnikov z obdobia Rakúsko-Uhorska bol na Handlovke valcový mlyn a píla Ignáca Ficela. Poháňaná bola vodnou silou 8-10 HP. Píla bola zariadená na 1 gáter a cirkulár. V ročných priemeroch pracovala asi 150 dní s výkonom 600 m³ dreva. Poplatky za pílenie sa pohybovali okolo 16 Kčs za 1 m³. Do konca buržoáznej ČSR zariadenie pily rozšírili o 1 gáter. Jej výrobná kapacita sa zvýšila však iba o 200 m³.

Kamenný mlyn s 70 cm hrubými kamennými múrmi, bol kúpený viacerými majiteľmi a postupne prerábaný s prístavkami z tehál. Vzhľadom na malú mlecíu kapacitu 5q denne pracovali v mlyne iba majiteľ so svojimi dvoma synmi. Za mletie sa vyberalo 10% obilia. V minulosti mal vodný náhon, ktorý sa nachádza pod terajším zdravotným strediskom a tiahol sa až po terajšiu autobusovú zástavku. Momentálne je mlyn funkčný na 20 elektromotorov. V čase po znárodnení slúžil mlyn ako sklad obchodu Jednota, cementu a civilnej obrany. V reštitúcií bol vrátený potomkom a bol opätovne sprevádzkovaný v 90-tych rokoch. Nepoužívaný je už 13 rokov a mlelo sa v ňom to, čo si kto doniesol (naposledy to boli krúpy). Z rozprávania miestnych občanov sme sa dozvedeli, že si do mlyna nosili mlieť obilie, hoci to bolo drahšie, keď to mlynár zomlel, ale múka mala lepšiu kvalitu a vôňu na rozdiel od kúpenej. Obilie sa nasypalo do násypníka, kadiaľ išlo do čističky, potom do lúpačky, v ktorej sa oddelili plevy a ďalej išlo do domielky. V spodnej časti domielky boli upevnené obručami pláténé vrecia do ktorých sa už sypala pomletá múka. Podľa toho koľko krát sa proces opakoval to bola múka buď grísna (hrubá, polohrubá) alebo chlebová (hladká).

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Kedysi býval v mlyne aj mlynár s rodinou. Okrem nich tam mali izbu vyhradenú aj pre mlynárskych učňov.

Rímsko-katolícka kaplnka Panny Márie na Pustom

Kaplnka Panny Márie bola postavená v roku 1896 na okraji obce, na miestnej komunikácii, po ktorej kedysi chodili obyvatelia obcí Lipník, Veľká a Malá Čausa do farského rímskokatolíckeho kostola. V roku 1955 sa rozrástla výstavba obce až za časť Pusté a samotná kaplnka začala chátrať. V roku 1976 bola prevedená generálna oprava. Iniciátorom a sponzorom opravy bol Jozef Pekár s manželkou Máriou. Drevená soška Panny Márie z roku 1896 bola zreštaurovaná Jánom Trgiňom z Brusna. Vnútna časť bola obložená mozaikou, zabezpečená železnými dvierkami na zámok. Vonkajšok kaplnky bol okožovaný, strecha prekrytá a vybudovali tiež nové oplotenie. Všetky murárske práce previedol pán Jozef Lenhart, za pomoci veriacich z Chrenovca. Dňa 12.9.1976 bola kaplnka vysvätená. V roku 1993 bola vzácna socha Panny Márie neznámym páchatelom odcudzená a kaplnka poškodená. Socha bola následne nahradená sochou Panny Márie zo sadry. Rodina pána Jozefa Pekára (III. generácia) sa dodnes stará o túto pamiatku.

Kaplnka sa spája s významnou osobnosťou, Jozefom Murgašom, ktorý v Chrenovci žil a pôsobil v rokoch 1895-96. Slávny slovenský rodolub a vynálezca bezdrôtovej telegrafie, rímsko-katolícky kaplán banskobystrickej diecézy tu robil pokusy s bezdrôtovou telegrafiou. Okolo kaplnky vysadili 5 líp, ktoré sú tam dodnes.

Škola

V Chrenovci-Brusne má školstvo bohatú tradíciu. Prvá škola bola cirkevná a vznikla okolo roku 1600. V 19. storočí si občania založili pri nedeľnej škole cirkevnú knižnicu. Po čase kapacita školy nebola dostačujúca a preto bola v roku 1912 na Hrabovci postavená nová škola pre deti z Brusna a Jalovca. Chrenovské deti aj naďalej navštevovali pôvodnú školu pred kostolom, neskôr chodili aj na Hrabovec. Niektoré deti chodili aj do školy u Paluškov. Terajšia budova školy v Chrenovci-Brusne bola otvorená 3. 10. 1973.

Ďalší zdroj uvádza, že cirkevná škola je jednou z najstarších škôl prievidského okresu. Niet presných dát, ale podľa záznamov v *Historia domus* sa predpokladá, že základ bol založený v tom istom čase, ako keď sa staval chrenovský kostol okolo roku 1339. Škola bola

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

renovovaná v rokoch: 1864, 1907, 1916, 1925. Do tejto školy boli zaradené deti z celej farnosti. Škola bola postavená z čistej surovej tehly. Mala dve miestnosti, jednu pre organistu a druhú pre žiakov. K školskej budove patrili i hospodárske budovy, komora, maštaľ, stodola. Učiteľ dostával od patronátu 3 ¾ siahny bukového dreva.

Nová školská budova bola postavená v rokoch 1970-1973. Budova ZDŠ s ročníkmi 1.- 9. bola pripravovaná ako 13-triedna, s klubovou činnosťou na škole. Nakoľko sa obec Chrenovec stala strediskovou obcou, boli sem priradení aj žiaci z obcí Malá a Veľká Čausa, Jalovec, Lipník a Ráztočno a tým počet žiakov stúpol. Preto bolo potrebné vyučovať až v 17 triedach a aj klubové miestnosti boli prerobené na učebne. Na škole bola zriadená aj Družina mládeže a stravovňa, kde sa stravovalo do 300 žiakov. V roku 1999 dostala škola názov Základná škola Gašpara Drozda, zároveň bolo odhalené logo školy na priečelí budovy, ktoré symbolizuje strom života Gašpara Drozda, ktorý vyrastá zo zeme (latky). V korune stromu je „A“, čo značí začiatok abecedy a učiteľské povolanie; **križik** je znak kresťanstva; **lýra** znamená, že G. Drozd bol hudobníkom; **jablko** znamená, že bol ovocinárom a **včela** znamená, že bol včelárom. Autorom pamätného návrhu bol doc. Ing. arch. Viliam Ján Gruska a jeho realizátormi miestni majstri Milan Trgiňa a Milan Uhrin. V symboloch je vyjadrené, o čo sa škola v časoch Gašpara Drozda usilovala a k čomu by sa mala vrátiť.

Multifunkčné ihrisko – V roku 2010 bolo v areáli ZŠ vybudované multifunkčné ihrisko. Po dvojmesačných intenzívnych prácach bolo v 6/2010 dané do užívania verejnosti.

Lipa

V obci sa nachádzala lipa, ktorá bola vyhlásená za chránený prírodný výtvor. Bola zaevidovaná a v prípade jej ohrozenia alebo porušovania ochranných podmienok muselo byť vykonané neodkladné opatrenie. Obvod lipy bol 4,96 m, priemer koruny 22 m, výška 22 m. Lipa mala biologický, estetický a krajinský význam.

Nachádzala za obchodom Jednota Chrenovec, nezachovala sa.

Knižnica

24.2. 1864 si občania Chrenovca založili verejnú cirkevnú knižnicu pri nedeľnej škole. Pričlenili ju k cirkvi, keďže len takto mali akú takú istotu, že uhorské úrady rešpektujú

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

autonómnosť cirkvi nebudú klásť prekážky jej uvedomovacej a kultúrnej činnosti. Knižnicu spojili s nedeľnou školou a za vedúceho knižnice i nedeľnej školy si zvolili tesárskeho majstra Pavla Solčániho. Už na zakladajúcom knižničnom zhromaždení sa za jej členov prihlásilo 60 občanov, ktorí sa jednoznačne rozhodli zložiť do knižničnej pokladnice po 1 zlatke a prihlásiť knižnicu ako právnickú osobu za zakladajúceho člena Matice slovenskej, založenej v auguste 1863. Knižnica bola umiestnená v bývalej ZŠ, jej činnosť bola riadená podľa direktív Okresnej knižnice v Prievidzi a Radou MNV ako aj plánov MNV v Chrenovci. Od roku 1934 bol knihovníkom Ignác Klášterský. Historici považujú knižnicu v Chrenovci za najvýznamnejšiu a pravdepodobne prvú predchodkyňu dnešných ľudových knižníc. Vo svojom knihovníkovi a vedúcom nedeľnej školy Pavlovi Solčánim našli občania obetavého pracovníka. Večer občanom čítal a vysvetľoval mravno-náboženské knihy a noviny, ktoré na Slovensku vychádzali. Jeho dom bol čítárňou.

Od roku 2004 je zlúčená so školskou knižnicou a nachádza sa v Základnej škole Gašpara Drozda.

Kríž vo dvore pána Madaja

Históriu tohto kríža si už ani najstarší obyvatelia obce dobre nepamätajú. Dnešní obyvatelia Brusna spomínajú, že tento kríž je už na treťom mieste tohto okolia. Bol postavený najskôr pri dome Pavla Trgiňa (horára), potom na protiahlom obecnom pozemku a teraz je postavený v záhrade domu pána R. Madaja. Pravdepodobne bolo v dávnych časoch toto miesto pre kríž preto, lebo tu bol koniec obývanej časti dediny. Pôvodne bol na tomto kríži Pán Ježiš len jednoducho vystrihnutý z plechu, ale aj tak si tento kríž naši predkovia uctievali a to tým, že sa chodili k nemu každú nedeľu poobede modliť litánie. Pani Mária Kozárová sa rozhodla o zhotovenie nového vyobrazenia Pána Ježiša a dala ho zhotoviť u známeho kamenára. Je to súčasná podoba ukrižovaného Ježiša. Pred niekoľkými rokmi bola soška Ježiša opravená a obnovená pánom Jánom Trgiňom a drevené súčasti opravoval pán Vincent Trgiňa.

Kríž pri dome Košových

Kríž bol pravdepodobne postavený na rozhraní obcí Brusna a Jalovca. V tom čase bola obec obývaná len po tento kríž. O obnovu kríža sa v 40. rokoch minulého storočia postaral

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

pán František Gregor (sváko Franc) a súčasnú podobu krížu dodal v roku 1959 pán Vrchovský Ondrej. V tom období bola prirobená aj železná ohrádka okolo tohto kríža. Pri takýchto krížoch sa lúčili tí, čo odchádzali do ďalekých krajín za prácou alebo na vojnu.

Pomník padlým v 1.sv.vojne

Pomník pochádza z roku 1930 a nachádza sa na cintoríne v Brusne.

Kríž na cintoríne

Jedná sa o drevený kríž, ktorý bol pravdepodobne postavený v roku 1940 v strede „nového cintorína“. Pôvodne bol betónový a dal ho postaviť vtedajší richtár Jozef Dobrotka – Tulikeje. Kríž postupne chátral až sa nakoniec rozpadol a bol nahradený dreveným krížom, ktorý postavil pán Ignác Ďurdina za pomoci svojej rodiny. Pri tomto kríži sa modlí a zapalujú sa sviečky hlavne počas sviatku Všetkých svätých.

Kaplnka so sochou Panny Márie

Kaplnka bola postavená začiatkom 20.storočia na vyvýšenine – Na podháji. Bola postavená ako dar a vďaka od Štefana Lachkého, za navrátenie sa do rodnej vlasti z ďalekej Ameriky. Štefan Lachký, narodený v roku 1873, prarodič a starý otec rodiny Lachkých, bol na „robotách“ v Amerike. Bolo to v rokoch po 1. svetovej vojne (1920-22). Ako vďaka za pomoc pri tejto strastiplnej ceste a za Božiu pomoc a prosbu o ochranu Panny Márie postavil túto kaplnku. O kaplnku sa ako o rodinnú pamiatku starajú potomkovia rodiny Lachkej. Koncom 20. storočia obnovil sochu Panny Márie miestny ľudový umelec a aranžér Ján Trgiňa. V roku 2006 bola kaplnka zreštaurovaná a nanovo vysvätená. Vyvýšenina „Na podháji“ bola v čase vzniku v tichom mieste na okraji obce za obydliami. V súčasnosti je už v zastavanej miestnej časti obce Brusno.

Kaplnka so sochou sv. Jána Nepomuckého

Kaplnka sa nachádza na Hrabovci, stojí na rozhraní obcí Brusno a Jalovec. Bola postavená blízko riečky Handlovka už pred 2. svetovou vojnou, ale pri ostreľovaní mosta bola zničená. Nanovo bola postavená po vojne s údajne menšou soškou na terajšom mieste. Takéto kaplnky so soškou svätého Jána Nepomuckého sa stavali zväčša pri riekach a tým sa vzdávala úcta svätcovi, ktorý bol umučený a hodený do vody. Socha bola často

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

obnovovaná, pretože bola aj je často napádaná vandalmi. Zo starších čias sa tradujú historky, že pri tejto soche strašievalo.

Stĺp s plastikou Immaculaty

Jedná sa o barokovo klasicistický mariánsky stĺp so sochou Panny Márie Nepoškvrnenej, ktorý dal postaviť generál Paluška. Tento rodák z Brusna dal stĺp postaviť v roku 1741, z vďaky za vojenské úspechy. V roku 1998 bola socha vyhlásená za kultúrnu pamiatku. Sochu začali rekonštruovať v roku 2003 (výskum, rozobratie stavby, prenesenie do ateliéru). Reštaurátorom bol akademický sochár Dušan Hagara. Rekonštrukčné práce boli ukončené v roku 2011.

Socha Immaculaty sa nachádza v miestnej časti Brusno. Umiestnená je neďaleko križovatky a mosta cez potok, stojí oproti domu č.521 za cestou.

Immaculatu predstavuje socha Panny Márie s Ježiškom na rukách, ktorá stojí na sploštenej zemeguli ovinutej hadom. Podstavec tvorí štvorboký hranol s rímsou, a pravdepodobne stála pôvodne na 4 schodoch (podľa spomienok pamätníkov bola socha v centre obce, kde sa stretávala mládež a sedávala na týchto schodoch – pri záplavách sa časom na schody naplavovala zem, takže v 20. stor. už schody nebolo vidieť). Podstavec nesie stĺp ukončený volútovou hlavicou a profilovanou rímsou, na ktorom stojí socha Panny Márie. Táto je zobrazená v miernom kontraposte na ľavom predlaktí drží dieťa, ktoré má zopnuté ruky a hlavičku naklonenú k ľavému plecu. Socha pochádza z obdobia baroka z 18. storočia.

Socha sv. Jána Nepomuckého

Ide o sochu v tvare kríža. Socha bola postavená v 19. storočí (pravdepodobne v roku 1811) v klasicistickom štýle a bola umiestnená v strede bývalého cintorína. V tom období pochovávali na tomto cintoríne ľudia z celej farnosti. Neskôr bol cintorín premiestnený pri kostol a koncom prvej polovice 19. storočia bol založený súčasný cintorín (na Úbočí). Spodná časť sochy je pôvodná, postavená z pieskovca, ale vrchná časť rokmi postupne schátrala. Je pravdepodobné, že vrchnú časť tvorí teraz kríž, ktorý bol dodaný z inej sochy (pravdepodobne zo sochy, ktorá bola na Banskej – medzi Veľkou Čausou a Prievidzou).

Misijný kríž pri kostole

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Misie sa vo farnosti nekonali veľmi dlho, naposledy v rokoch 1926 a 1938. Pri príležitosti misií v roku 1926 bol postavený misijný drevený kríž. Pri požiari kostola v roku 1947 zhorel. Misie sa obnovili v roku 1999 a na ich počesť bol postavený drevený kríž, ktorý je dodnes trvalou spomienkou. Je drevený a nahradil Misijný kríž z roku 1926, ktorý bol umiestnený zrkadlovo voči kostolu a tomuto krížu..

Misionári Saletini sa postarali o vysvätenie novej sochy Matky Božej La Salettskej, ku ktorej sa každý rok v máji koná púť, na ktorú prichádzajú veriaci z celého Slovenska.

Kríž pod Lipou

Predpokladá sa, že tento kríž bol postavený na križných cestách (na Potoky, ku Kostolu a na Pažitnú). Dátum vzniku nie je známy, iba to, že po 1. svetovej vojne bol kríž už veľmi schátralý. Nový kríž na tomto mieste dal postaviť Ján Podolec (Pavčekeje) ako poďakovanie za šťastný návrat z vojny a odvtedy sa hovorilo: „Ideme sa modliť k Pavčekeje krížu“. Ďalší nový kríž zhotovil Štefan Floriš (majster Hudikeje). Po rokoch chátrania sa aj tento kríž v druhej polovici 20. storočia zlomil. Bratia Štefan a Anton Uhrínovi kríž zrenovovali a dali mu dnešnú podobu. Drevené kríže samozrejme podliehajú vplyvom počasia a rokom a preto je potrebné venovať im patričnú pozornosť. Vždy, keď tento kríž chátral, našli sa dobrodinci, ktorí ho renovovali. Od roku 2001 na sviatok Božieho tela je jeden oltárík pri tomto kríži. Občania aj v súčasnosti kríž udržiavajú a v roku 2002 boli ku krížu pristavené betónové schody.

Pomník padlým v SNP

V roku 1964 pri príležitosti 20. výročia SNP bol odhalený pomník padlým v SNP a nachádza sa na cintoríne v Chrenovci.

Lipa v Brusne pri pizzerii Hasák

Lipa bola zasadená v roku 1968 Ignácom Paulíkom a hovorí sa jej „Dubčekovská lipka.“

Kamenné gule

Kamenné gule, nazývané aj pieskové, či brusnianske, sú geologickou zaujímavosťou. Sú to jedinečné pieskovcové guľovité útvary z lomu ležiaceho priamo nad miestnym cintorínom v časti obce Brusno. Boli nájdené v pieskovni, v ktorej bol nájdený aj zub žraloka

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

rodu Charodon, zo starších treťohôr, kostry sledovitých rýb, šupiny z rýb, ulity, lastúry a samozrejme zvláštnych prírodných úkazov - pieskových gúl. Tieto nálezy sú dôkazom toho, že uvedené miesta boli pôvodne morským dnom.

Pieskové gule, nachádzajúce sa v lomovej stene a voľne ležiace na prístupovej ceste, vznikli bez zásahu človeka. Patria k regresným sedimentom málo spevnených piesčito-štrkovitých usadenín, ktoré zvetrávaním nadobudli tvar guľovitých a elipsovitých konkrécií s priemerom od 10 až do 200 centimetrov. Usadeniny sú dokladom ústupu mora z územia horného Ponitria počas starších treťohôr (asi pred 40 miliónmi rokov).

Pamätná tabuľa Jozefa Murgaša

Táto tabuľa bola odhalená 28.9.2008 pri príležitosti 145. výročia narodenia Jozefa Murgaša, čím mu bola vzdaná pocta v Chrenovci-Brusne. Tabuľa sa nachádza pri vchode Rímsko-katolíckeho kostola.

Pylón Gašpara Drozda

Pylón Gašpara Drozda sa nachádza pri predajni COOP Jednota v časti obce Chrenovec pod kostolom.

Gašpar Drozd je významnou osobnosťou, po ktorom je pomenovaná škola. Narodil sa v Hradci v roku 1805. Študoval na piaristickom gymnáziu v Prievidzi a v Chrenovci pôsobil 42 rokov. Bol učiteľom, organistom, záhradníkom a včelárom. Zomrel v roku 1874 a v Chrenovci je aj pochovaný.

V roku 1989 objavil vedúci FS Hájiček u jeho pravnučky Magdalény originál zbierky "Písne pastorálne", zapísané ním niekedy v 30 - 40 rokoch 19. storočia, ktorá bola podnetom založenia tradície festivalu Dni kolied kresťanov Slovenska. Hymnou tohto festivalu je pieseň "Daj Boh šťastie tejto zemi" zo zbierky Gašpara Drozda. Práve táto koleda patrí vo vianočnom období medzi najspievanejšie a bola preložená do viacerých svetových jazykov.

Knihy o Chrenovci-Brusne

Kronika obce Chrenovec-Brusno, Takto chutí Horná Nitra, Vlastivedný zborník IV., Horná Nitra, Pohľad do dejín obce Chrenovec-Brusno 1243-2003

Jalovec

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Sklárska huta v Huňove

V blízkosti hraníc Turčianskej župy, (teraz okres Martin) neďaleko chotára obce Sklené, ale v chotári obce Jalovec, v lese zvanom Huňov postavilo panstvo (Palfyovci) v roku 1749-50 sklársku hutu z čistého dreva pokrytá šindľom v ktorej bolo 5 taviacich pecí, zariadené na rôzne druhy skla. Prvá pec, v nej sa taval materiál pre sklo, ktoré sa potom rozlične spracovalo. Druhá pec sa nazývala Offen - chladiaca pec, v ktorej sa čerstvé výrobky ochladzovali. Tretia pec zvaná Tofee – Offen v ktorej sa sklo vypaľovalo, rezalo a vyrovnávalo. Štvrtá pec, zvaná Zonger, pec v ktorej sa vypaľoval sklársky kremeň. Piata pec zvaná Ďuren – Offen (sušiaca pec), v nej sa vysušovalo palivové drevo. Vedľa týchto pecí boli ďalšie budovy, kde sa zhromažďoval popol rôzneho druhu. Ďalšia stavba slúžila na bývanie sklarského majstra, býval tam tiež úradník. Budova mala dve izby, jednu kuchyňu, dve komory na odkladanie skla. Bol tam tiež drviaci mlyn, v ktorom drvili spečený kremeň – materiál. Všetky uvedené stavby boli z dreva a pokryté šindľom. Veľké problémy robila cesta, ktorá v roku 1751 ešte nebola zjazdná pre vozy.

Inventúru celého zariadenia spisovali 29. júla 1752. Ešte po troch rokoch panstvo nevedelo či nejaký úžitok z týchto sklárni má, bol tam panujúci neporiadok. Sklárňa asi dlho nepracovala lebo v ďalších záznamov sa o nej nehovorí.

Dnes už sklárska huta nestojí, môžeme však na mieste nájsť stopy po základoch i črepiny zo skla.

Mlyn a píla Jozefa Solčániho

Po vzniku ČSR okrem mlyna a píly Jozefa Solčániho nebol v obci iný podnik. Ročne spracovala 400m³ dreva, zriadená bola na jeden drevený gáter a cirkulár. Zariadenie mlyna z roku 1925 pozostávalo z dvoch valcov a jedného kameňa, výrobná kapacita bola 4q (metrický cent) denne. Pôvodným majiteľom mlyna bola rodina Solčániovcov, ktorí aj mlyn užívali. Posledný užívateľ bol Vojtech Solčáni, ktorý sa však odsťahoval do Beňadika aj s rodinou. Zadlžený mlyn odkúpil asi v roku 1943 Rudolf Kaločai. Tento si však do mlynu najal nájomcu Františka Škodu, ktorý v mlyne vymenil niektoré stroje. Stal sa vedúcim mlynu až do roku 1960/61, keď pre poškodenie vodného náhonu, mlyn nebol v činnosti, a neskôr bol úplne z činnosti vyradený. Toho času, v mlyne býval aj ako nájomca. Nakoľko v roku 1961 následkom povodne bol značne poškodený vodný náhon a vtedajší užívatelia Nitrianske mlyny, neboli ochotní investovať do opravy vodného náhonu, sa mlynu zriekli. Ľudovým

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

súdom v Prievidzi, dňa 7. apríla 1961 bol mlyn znárodnený v prospech štátu, pod správcom Stredoslovenskej pekárne a mlyny m. p. Žilina. Na základe žiadosti MNV v Jalovci bola budova mlyna zo všetkými náležitosťami dňa 8. augusta 1962 odovzdaná správou Stredoslovenských mlynov a pekární tunajšiemu MNV pod jeho správu. Súhlas k tomu dal aj ONV. Z mlynice si tunajšie JRD vytvorilo sklad obilia. Neskôr mlyn slúžil ako materská škola.

Kamenné sýpky

Obec mala vždy poľnohospodársky ráz. Dodnes sa tu zachovali zaujímavé kamenné sýpky z 19. storočia a historické jadro pôvodnej obce. Niektoré sýpky ale pri rozširovaní cesty v rokoch 1954–55 boli zbúrané.

Kostol Božského srdca Ježišovho

Obec patrí do chrenovskej farnosti. Do roku 1928 nemala ani kaplnku, iba malý zvonček slúžiaci k rannému a večernému zvoneniu. Konečne v roku 1927 bola zahájená stavba kaplnky na západnom okraji obce a ukončená v nasledujúcom roku. Ale vysvätená a odovzdaná svojmu účelu bola až dňa 8. októbra 1933 dekanom chrenovskej fary. Všetky práce a dovoz stavebných hmôt poskytovali občania zadarmo. Bola postavená v historizujúcom slohu s neoklasickými a neoromanskými prvkami. Stavba má 1 vežu, vnútorné zariadenie pochádza z 20. storočia. V máji 1968 začala oprava strechy a napravenie kríža na veži, strechu natreli na šedo.

V roku 1991 bolo potrebné prekrytie strechy kostola a generálna oprava jeho veže. Rozhodnutie bolo veľmi náročné, chýbali financie. Opäť nasledovali dobrovoľné zbierky či už darovaním alebo formou ofery v kostole. 9. marca 1991 začali práce na oprave kostola. Každú sobotu sa občania schádzali pri stavbe lešenia, oprave veže a jej prekrytí medeným plechom, osadením krásneho antikorového kríža, prekrytí celej lode kostola medňou, omietnutí stien, zasklievanie okien až po konečné vybielenie celého kostola z vonkajšej strany. Tieto práce sa oficiálne skončili 25. mája 1991, kedy bola odslúžená slávnostná ďakovná svätá omša za Božiu pomoc. Svätú omšu odslúžil chrenovský pán farár Pavol Zemko. O zdarný priebeh spomínaných prác sa najviac zaslúžil pán Jozef Podolec, poslanec OÚ a pani Marta Lackovičová, pokladník KDĽ, ktorí boli hlavnými organizátormi pri týchto prácach.

Kaplnka Panny Márie bola znovu vysvätená 27.9.1992 Mgr. Rudolfom Balážom, banskobystrickým biskupom na dnešné patrocínium Božského srdca Ježišovho.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Drevený kríž

Uprostred obce „Na dedine“ stojí drevený kríž, ktorý bol postavený na pamiatku misionárov v roku 1926. V roku 1967 nevedno kým boli zasadené pred kríž dva gaštany. Tieto gaštany boli ozdobou obce. Neskôr došlo k ich vytrhnutiu kvôli elektrickému vedeniu

Drevený kríž na cintoríne

Zo starších občanov nikto nevie povedať, kto a kedy uprostred cintorína zhotovil drevený kríž z dubového dreva. Spodná časť, zasadená v zemi, bola nahnitá a preto postavili nový. Tejto úlohy sa podujali dobrovoľne dvaja občania Ján Kôstka a Štefan Madaj. V roku 1969 vyhliadli pekný urastený dub, ktorý okresali a urobili primeranú rezbu na kríž. Celá práca sa prevádzala na dvore Jána Kôstku a následne ho spoločne so Štefanom Madajom osadili na cintoríne v Jalovci.

Archeologické nálezy

Náhodný nález masívnej bronzovej sekerky s rovným schodíkom a slabo rozšíreným ostrím zo strednej doby bronzovej. Nález nesúvisí s osídlením, ale dokladá existenciu dávnej obchodnej cesty.

Most

Už v roku 1943 sa začalo s výstavbou mosta. V tom čase sa nepočítalo s výstavbou väčšieho mosta, nakoľko nebolo dosť finančných prostriedkov, ako aj potrebného stavebného materiálu. Most sa teda začal stavať roku 1943, keď ešte zúrila 2. svetová vojna. V tomto roku sa vybudovali len betónové piliere a most bol drevený. Postupom času však drevené hrady vplyvom počasia prehnili a pri jednej ceste nákladného vozidla sa pod jeho váhou nosníky prelomili a to bol signál aby sa s mostom niečo robilo. K jeho dokončeniu došlo až v roku 1963 na jeseň, keď sa urobila betónová deka a zábradlie. Môže sa teda povedať, že jeho výstavba cez Handlovku trvala celých 20 rokov.

Pomník padlým v 2. svetovej vojne a v SNP

Nakoľko aj z obce Jalovec sa zúčastnili občania bojov SNP a 2.svetovej vojny, sa Rada MNV rozhodla postaviť padlým občanom pomník. Mal stáť pri kostole, pri štátnej ceste.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Pomník staval p. Pitner z Handlovej za pomoci MNV a rodinných príslušníkov padlých občanov. Dňa 28.októbra 1967 bol pomník odhalený. Na pomníku sú 4 fotografie občanov s dátumom narodenia a s dátumom kedy padli: Ignác Marko nar. 5.10.1896 a padol 1944 v Nemecku, Ignác Kmeť nar. 12.2.1916 a padol 21.8.1944 v Telgárte, Ignác Kotian nar. 16.8.1927 a padol 1.10.1944 na neznámom mieste a Jozef Šalátek nar. 2.12.1921 a padol 19.1.1943 v Rusku.

MŠ

Zriadenie materskej školy v obci sa vyžadovalo už dávnejšie, avšak pre nedostatok vhodných priestorov pre zriadenie, nemohla byť túžba matiek splnená. Až uvoľnením miestností v mlyne v roku 1963, sa mohlo prikrčiť k zriadeniu materskej školy.

Prestavba Materskej školy v bývalom mlyne sa začala v júli 1965. Celkový náklad na prestavbu bol 70 000 Kčs. Prestavbu školy robila stavebná skupina štátne majetky v Handlovej. Vymieňali sa okná, podlahy a robili sa iné stavebné práce. Bola zrušená bývalá čakáreň mlyna, zriadená umývareň pre deti, vybudovaný nový vchod do mlyna z dvora Jozefa Kmeťa. Touto prestavbou sa zlepšili ubytovacie podmienky, tak že materská škola mohla byť zriadená na celodennú prevádzku. Zariadenie do materskej školy kúpil MNV, rôzne hračky pre deti daroval výbor slovenských žien v Bratislave, na základe dobrej práce Jalovských žien.

V Jalovci sa v auguste 1980 začala stavať nová MŠ a Detské jasle vo finančnej hodnote cca 9 mil. Kčs. Kolaudácia sa konala 1. septembra 1987.

MŠ sa zachovala dodnes a sídli v budove spolu s OÚ.

Lipník

Štátna ľudová škola

Lipnícke deti navštevovali rímsko - katolícku ľudovú školu v Chrenovci. Dochádzka bola obťažná najmä v zime. Podľa slov obyvateľov, deti trpeli zimou a cesta v zime bola neschodná pre záveje, v jeseni a na jar zase pre veľké blato.

Obec Chrenovec chcela terajšiu budovu školy obnoviť a rozšíriť a žiadala, aby obnova bola financovaná na polovicu s obcou Lipník. Lipník nesúhlasil, chcel spoločne postaviť novú

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

školu v rovnakej vzdialenosti medzi obcami, aby bola vzdialenosť pre žiakov z oboch obcí rovnaká. Chrenovec s tým nesúhlasil.

Štátna ľudová škola v Lipníku bola založená v roku 1928, v provizórnej miestnosti, ktorú poskytol vo svojom dome Ján Šovčík. Žiaci už nemuseli chodiť do školy do Chrenovca. Bola na začiatku ulice na východnom konci obce. Do novej budovy sa presťahovala v októbri 1930. Táto škola bola jednotriedna a v roku 1936 bola rozšírená na dvojtriednu. Budovu školy postavil architekt Zdenko Ráž z Prievidze za 216 000 korún. Na tento obnos prispel štát čiastkou 100 000 korún a obec si zobrala pôžičku z Gazdovskej banky v Prievidzi. Novopostavená budova ŠLŠ bola veľmi moderná, mala moderný tvar a vhodné umiestnenie, učebňa mala rozmery 10x6x3,6m pri nej bola chodba a kabinet, byt pre správcu školy mal dve izby, kuchyňu, kúpeľňu, záchod a pivnicu. Najväčšiu zásluhu na vybudovaní školy mal starosta Jozef Dobiš a obec. V roku 1978 bola škola zrušená, v obci ostala len materská škola a žiaci začali chodiť na ZDŠ v Chrenovci.

Materská škola

V roku 1963 bolo pojednávanie o zriadení materskej školy. V roku 1965 začala jej výstavba prestavbou učiteľského bytu v škole v rámci akcie „Z“. A v tom istom roku bola aj otvorená, zapísaných bolo 26 detí. Bola zriadená na celodennú prevádzku. Materská škola funguje v obci dodnes, ako jednotriedna s kapacitou 20 detí.

Drevený kríž oproti zvonici

Stojí pri dome pána Ľudovíta Lenharta. Kamenný dom a drevený kríž boli postavené okolo roku 1890. Postavil ich Juraj Šovčík, neskôr sa s dvomi synmi z Lipníka odsťahoval a dom predal. O kríž sa starostlivo stará pán Ľudovít Lenhart.

Drevený kríž pri družstve.

Nebohý pán Ján Gilan (otec pani učiteľky Gregušovej) v roku 1949 prišiel s nápadom, že na tomto mieste, kde sa rozchádzajú cesty do poľa, by sa patrilo postaviť kríž. Drevo na kríž darovali nebohý pán Štefán Šovčík (Bačeje) a nebohý pán Pavol Lenhart (Chovanceje-Starých). Kríž zhotovili majstri Meliškovci. Dnes je kríž zabezpečený železnou podperou.

Drevený kríž na cintoríne

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Cintorín sa nachádza po pravej strane pri vstupe do Lipníka. V jeho strede je postavený veľký drevený kríž z dubového dreva. Občania ho obnovujú natieraním (konzervovaním dreva) a hovoria, že tento istý kríž tu stojí už najmenej dve storočia.

Drevená zvonica

Je jedinou stavbou svojho druhu v regióne Handlovskej doliny, stojí v strede dediny. Debnená stavba s nadstavcom bola postavená v 18. Storočí. V tomto storočí obec patrila zemepánovi z Turca. Legenda hovorí, že údajne (pani) zemanka bola veľmi dobrá na svojich poddaných a darovala obci Lipník v roku 1783 zvon umieračik, ktorý slúži dodnes. Na zvone je nápis: CAUSSAPRO 1783. Občania si postavili drevenú zvonicu, v ktorej umiestnili tento zvon. Vo zvonici sa modlili ruženec a pobožnosti k Panne Márii. Na priečelí zvonice, nad vchodom v malej kaplnôčke bola umiestnená socha Panny Márie Sedembolestnej. Túto vzácnosť, ktorá mala viac ako 200 rokov, v roku 1995 odcudzil neznámy páchatel'. 19. apríla pri príležitosti Stromkovej slávnosti bola pri zvoničke zasadená lipka, symbol našej republiky. V 80-tych rokoch minulého storočia na zvonici boli zvonku vymenené všetky dosky. Na obnovu zvonice prispel Obecný úrad a ružencové spoločenstvo. Je ukážkou jedinečnosti práce a zručnosti domácich. Vnútorne zariadenie je novodobé z 20.storočia. Zvonica prešla rekonštrukciou a obnovou v roku 2009.

Železničná trať Prievidza – Handlová

V roku 1911 sa začala výstavba železničnej trate z Prievidze do Handlovej. Železnica bola ukončená v roku 1913 a zároveň bola otvorená aj nová železničná stanica s názvom Lipník - Chrenovec, hoci stála v chotári obce Lipník. Lenže v Československu bolo Lipníkov viac a tak sa stávalo, že tam prišli cudzie zásielky z celého Československa, a naopak. Preto bolo potom meno Lipník z názvu stanice vynechané. V tomto roku bol postavený aj most cez Handlovku a cesta zo stanice na hlavnú cestu Prievidza-Handlová. Tým bola obec napojená na Hradskú a predošlý brod cez Handlovku sa prestal používať. Novopostavený most zabezpečil obci spojenie s ostatným svetom bez ohľadu na počasie a ročné obdobie.

Dom kultúry

7.Júla 1957 sa začal stavať Kultúrny dom. Národný výbor vyčlenil na stavbu predbežný rozpočet vo výške 250 000 Kčs. V roku 1962 bol skolaudovaný, ale ešte nebola dostavaná veža. V obci sa zlepšila činnosť spoločenských organizácií. Osvetová beseda

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

usporiadala rôzne oslavy významných dní a výročí, 2-3 krát do roka tu bolo divadlo z niektorej susednej obce.

Knižnica

1923 bola založená obecná knižnica. Prispievala na ňu Matica Slovenská 200Kč.

Knihy o obci

Pamätná kniha obce Lipník, Kronika obce Lipník, Takto chutí Horná Nitra, Vlastivedný zborník IV., Horná Nitra

Zaujímavosti

- V roku 1960 bol v obci vybudovaný obchod s potravinami. Novú predajňu stavala Jednota LSD na vlastné náklady. Bola to nová moderná predajňa so samoobsluhou.
- 2. februára 1976 sa začal upravovať terén pre trasu vodovodu.
- marec 1976 sa začali práce na „Záplotí“ na výstavbou novej štátnej cesty PD – Handlová

Malá Čausa

Kaplnka Panny Márie Ružencovej

Novodobá neoklasicistická stavba z roku 1902. Jednolod'ová stavba v strede obce na obdĺžnikovom pôdoryse má predstavanú vežu, vnútorné zariadenie je novodobé, z čias stavby. Posledná renovácia bola v roku 2002. Na staršiu sakrálnu stavbu zasvätenú tiež Panne Márii poukazuje odtlačok pečate z roku 1858 s vyobrazením Madony. Hody v obci sú 7. októbra na spomienku Panny Márie ružencovej.

Sypáreň

Smerom do stredu obce sa údolie potoka rozširovalo, takže medzi dvoma protiľahlými radami domov bol po pravom brehu potoka úzky priestor zastavaný hospodárskymi budovami, tzv. sypárňami. Sypárne boli vyše 100 ročné budovy zo surovej tehly a kameňa. Mali veľmi široké múry a oblúkovité dvere. Okná nemali, len vetracie otvory. Boli príliš blízko cesty. V súvislosti s výstavbou mosta (1963) sa mal upraviť stred obce odstránením

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

starých sypární, ktoré špatili celkový vzhľad obce a zabraňovali rozšíreniu cesty. Niektorí majitelia sypární s odškodnením nesúhlasili, preto sa práce predĺžili o celý rok. Na jar 1964 sa previedla demolácia sypární a cesta v strede obce bola rozšírená z cca 4 m na 8 m.

Tradičné obydlia

Dvory boli úzke a mnohé domy boli pre nedostatok priestoru obrátené na sever.

- **Stavebný materiál** - stavebným materiálom bolo spočiatku drevo, neskôr kameň a surová tehla. Najstaršie domy stavali zo surovej tehly, len v poslednom 10-ročí pred r. 1900 začali stavať z kameňa, podľa vzoru nemeckých domov v Handlovej. Tehlu vyrábali „na Hájku a na Bahne“, dávali do nej aj obilné plevy. Múry z tehly boli hrubé 70-90 cm. Tehlu spájali hlinenou maltou s veľmi malou dávkou vápna. Ako krytina slúžila slama, ručne namlátená z raži, pozväzovaná do malých rovnakých snopčekov – tzv. „šupky“, ktoré pripevňovali na krov slamenými „povrieselkami“. Keď sa strhol požiar, narobil veľké škody. Podlahu tvorila udupaná zem. Ešte doteraz nájdeme domy z hlinenou podlahou. V domoch bolo veľmi málo svetla, okná boli maličké (40 x 40 cm), dvere boli z jednoduchej dosky bez ozdôb a opracovania, zatvárali sa drevenou závorou pomocou špagáta. Stropy boli drevené, na hradách poprekladaných z múra na múr boli pribité dosky 20 – 25 cm široké. Popod hlavné hrady boli preložené jedna alebo dve hrady tzv. „mešternice“. Vešalo sa na ne všeličo, ozdobné aj úžitkové predmety, no najdôležitejšie bolo to, že sa na nich vykolísala celá rodina. Do hrady boli vrazené železné kruhy, na ktoré sa navliekla konopná plachta a tam spávali malé deti. Pod „mešternicou“ niekedy viseli 2-3 „háčky“ lebo detí bolo ako smetí. K tomu boli prispôbené aj rozmery obytných miestností. Vpredu bola izba 5-6 m dlhá, v prostriedku menšia kuchyňa a vzadu väčšia komora – staré domy merali po šírke cca 5 metrov.
- **Kozub** - v starých izbách bývalo teplo, vykurovalo sa dômyselným zariadením. V priečke, ktorá oddelovala kuchyňu od obývacej izby bol hneď nad podlahou vymurovaný otvor do pece na pečenie chleba. Pec bola v izbe pri stene. V kuchyni pred otvorom do pece bola štvorcová jama, do ktorej si žena stala, aby mohla pec vykúriť a chlieb „posadiť“. Pec slúžila nielen na pečenie chleba, ale aj na vykurovanie izby. Vedľa pece boli vymurované veľké kachle obložené ozdobnými kachličkami, vedľa nich pozdĺž steny až do kúta bol vymurovaný široký kanál, ktorým šiel dym

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

z pece aj kachieľ do komína. Kanál (prípecok) bol od dymu stále teplý a zohrieval aj vzduch v izbe. Slúžil aj na spávanie, deti spávali na peci aj na prípecku.

Do kachieľ sa kládlo z kuchyne, boli široké, vmestili sa do nich celé nepoštiepané „grnáče“. Okolo žeravého uhlia v kachliach kládli hlinené hrnce a varili zemiaky a fazuľu. Horúce hrnce vyťahovali dlhými železnými vidlicami, ktoré ukovali Cigáni.

- **Čierna kuchyňa** - priamo na varenie slúžilo ohnisko postavené v kúte kuchyne na tej stene, kde boli otvory do pece a kachieľ. Dym z ohniska šiel širokým otvorom na pôjd, kde sa predlžoval na spôsob širokého komína, ktorý sa na vrchu zužoval. Ukončený bol oválnou klenbou. Toto zariadenie bolo zo surovej tehly – „piecha“, slúžila na zachytávanie iskier, kde sa schladili a zhasli aby nezapálili slamené strechy. „Piecha“ neprečnievala ponad strechu, dym sa rozptyľoval voľne po povale, tam sa dobre údilo mäso z baranov, zriedkavejšie zo sviň. V kuchyni, ktorú volali čierna, lebo sa nad ohniskom murivo lesklo čiernymi sadzami, bola zima, nevyhrievala sa. Aby ženy v zime neoziabalo, pletli si papuče z ovčej vlny. Tento spôsob kúrenia a varenia sa udržal aj po roku 1900.
- **Svietenie** - asi do roku 1900 sa v izbách svietilo kozubom. Bol to asi 1,2 metra vysoký drevený stĺpik zasadený do zeme, na ňom podložka z dosky a na nej hlinené ohnisko. V ňom bola priehlbina, v ktorej boli zastoknuté bôrové lieštiny, ktoré sa na hornom konci zapálili a svietili. Triesky o dĺžke 70-80 cm sa nachystali cez leto. Na strope nad ohniskom visel hlinený zachytávač dymu, mal podobu zvona. Nad ním bola v strope diera o priemere 15-20 cm, ktorou dym unikal. Nad otvorom bola na povale piecka na tlmenie iskier. Posledný kozub (1898) bol v niekdajšej učebni v dome Juraja Dobrotku (Hladišeje) č. 123, neskôr sa svietilo petrolejkami a sviečkami. Vetrание sa prevádzalo „luftami“, 10-15 cm otvory v stene pod povalou, cez zimu boli upchaté handrami. Okná na vetranie neslúžili, vetracie otvory možno v starších domoch vidieť do dnes.

Mlyn

Mlyn bol panský a spomína sa už v roku 1614.

Lazy

Orali sa aj vysoko položené nezalesnené plochy – tzv. lazy. Dodnes sa zachovali mená: Homoleje laz, Šlosiareje laz, Drabeje lázok, Čampišeje Rúbaň a iné. Tie po komasácii,

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

resp. po delení pôdy r. 1848 zostali vo vlastníctve Bojnického panstva, lebo lesy zostali vo vlastníctve grófa Pálffyho. Prestali sa orať a boli z nich horské lúky. Miestami sú tieto plochy zalesnené, napr. Čampišeje Rúbaň, Rigel' a iné. Brázdy po oraní je však doteraz rozoznať.

Kopanice

Značnú časť chotára – okolo 100 maďarských „jutár“ (1 jutro=1200 m² siah) zaberali kopanice. Sú to pozemky susediace s okrajom hory. Nerovné, príkre klčoviská, ktoré sa nedali orať, len kopať. Odtiaľ meno Kopanica. Bolo to dnešné Kohútie, Hvostec, Bukoviny, Rúbane, Horná a Dolná Kopanica, Kučereje Kopanica, Kopanice vo Vlčom kúte, Na Vlčej jame a iné pomenované podľa majiteľa. Každý urbárik mal pridelenú kopanicu. Výslnné stráne vysádzali ovocnými stromami, rovnejšie plochy osievali, kopcovité kosili alebo vypásali.

Škola

Kým sa nepostavila štátna škola, učilo sa po súkromných domoch u Beláka, č.135, u Štefana Vidu, č. 140, u Matiaška Hornického, kde učil Mečiar z Prievidze. Neskôr sa vyučovalo v dome Mokrého, č. 50, u Bielikov a naposledy v dome Jána Dobrotku, č. 123 – u Hladišov. V škole sa učilo čítať, písať, základné početné výkony a náboženstvo. Žiaci nemali písanky, písali na čierne tabuľky, tzv. „grifľom“. Do školy chodil len kto chcel, neznámkovalo sa, vyučovalo sa len v zimných mesiacoch – od Všetkých svätých do Ďura, t.j. od 1.11. do 30.4. V lete deti pásli husi, ovce, väčšie aj kravy doma alebo u väčších gazdov. Učiteľ dostával niečo od štátu a rodičia mu dávali naturálie.

Za richtára Jána Hanku r. 1902 bola postavená prvá školská budova, postavil ju štát. Bola nad dedinou na miernej vyvýšenine zvanej Hájik. Bola obrátená na sever, pôsobiaca dojemom starej školskej regule. Trieda bola 10 metrov dlhá, 6 m široká, 3,60 m vysoká so štyrmi oknami. Slnecnú časť budovy zaberá riaditeľský byt. Špajza bola na južnej strane s veľkým oblokom, v kuchyni neboli vôbec okná, svetlo prichádzalo len zo zasklených dverí. Budova bola ohradená vysokým dreveným plotom. Dvor bol maličký, na južnej strane bol obecný pozemok, z ktorého brávali štrk na úpravu cesty. Okolo bola obecná pastvina takže cez prestávku, mali deti možnosť dostatočného pohybu. Popri škole bola árová záhrada, v ktorej niekedy po roku 1932 vysadil Anton Huska ovocné stromy. Prvým štátnym učiteľom bol Jozef Turza. Mával v priemere 90 žiakov. Cez vojnu tu učila Múrányi Józsa. V štátnej škole už bola povinná štátna dochádzka, do školy sa chodilo 6 rokov a potom 3 roky dvakrát týždenne.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Učilo sa 10 mesiacov. Po skončení 1. sv. vojny nebolo dost' učiteľov, vyučoval dedinský učiteľ Ján Bartoš, v roku 1920 prišiel Moravčík Holčák. On dal základ Maločaušanskému divadelníctvu. Po ňom prišiel Vojtech Frimmel, ktorý tu pôsobil 4 roky. Škola bola z počiatku jednotriedna, medzi rokmi 1930 až 1940 bola dvojtriedna a od roku 1943 bola škola trojtriedna, mala 5 postupných ročníkov. Tretia trieda bývala v Urbárskom dome č.1. Bola to „dolná škola“ a štátna budova sa volala „horná škola“.

Už niekoľko 10-ročí bolo badať na škole na Hájku praskliny. Zväčšovali sa vplyvom poveternostných podmienok, bolo jasné, že ide o zosuv pôdy, ktorý sa v mokrých rokoch 1965-66 prejavil na celom svahu Hájik. Odborníci po preskúmaní navrhli zatrieť charakteristické miesta maltou a pozorovať. Aj na zatretých miestach sa ukázalo, že pôda pracuje, vznikla obava, že sa v budove nebude môcť vyučovať. 13. 9. 1967 pracovníci geologického prieskumu v Prievidzi nariadili zastavenie prevádzky v budove. Škola sa ocitla na ulici a bolo treba nájsť priestory pre 90 detí. Dve triedy, prvý, druhý a piaty ročník boli umiestnené vo veľkej zasadačke MNV v kultúrnom dome a dve triedy sa striedali v zasadačke JRD a jeho administratívnej budove. Túto uvoľnila správa družstva, kým nebola upravená miestnosť v niekdajšom urbárskom dome, už kedysi sa využívala ako učebňa. V 70-tych rokoch bola postavená nová základná škola na začiatku dediny, do ktorej bola presťahovaná aj materská škola. Pre stále klesajúci počet žiakov (naposledy 10) bola škola zatvorená v roku 2009 a zostala len škola materská.

Materská škola

Materská škola v M. Čause bola otvorená 15. 6. 1961 s kapacitou 25 detí. Nemohli byť prijaté všetky, uprednostňované boli tie, ktorých matky chceli pracovať na tunajšom JRD. Materská škola bola otvorená najmä preto, aby sa pomohlo tunajšiemu JRD v nábore pracovných síl. Hneď od otvorenia mala aj stravovňu.

Studňa

Studne kedysi bývali len obecné, vykopané vedľa cesty. Najstaršia bola súkromná studňa na dvore u Blahovcov (Macucheje). Voda sa ťahala zariadením – váha, bola to ťažká klada, dvojramenný „sochor“, ktorá mala na jednej strane pripevnené vedro a na druhej ťažké závažie, ktoré svojou váhou ťahalo vedro zo studne. Zariadenie potrebovalo veľa miesta. Na obecných studniach vedľa cesty, kde bol úzky priestor, sa voda ťahala kolesom na hriadeli. Najstaršia z obecných studní bola vykopaná v strede dediny pri Homolov v roku 1895. V roku

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

1927-30 boli vykopané studne: pri Oršulov, pri Chrenkov, v strede dediny pri Katrušov, na hornom konci pri Hánikov, Spoločníkeje a pri Belákov.

Železničná zastávka

O zriadenie a vybudovanie železničnej zastávky sa zaslúžil predseda Štefan Krcho, bola postavená na trati Prievidza – Horná Štubňa asi 7 km od Prievidze, v katastri obce Veľká Čausa. Stavali ju maločausania, tak bola pomenovaná po nich. Predtým ľudia využívali stanicu v Chrenovci, chodili cca 3 km. Jej zriadením sa cesta skrátila a bola oveľa schodnejšia. Z času na čas ju občania upravovali, tehlu na stavbu budovy získali z opustených nemeckých domov z Handlovej, drevo pripravili v urbárskej hore. Všetky práce vrátane dovozu materiálu robili občania Malej Čause zadarmo ako občiansku povinnosť a taktiež z vlastnej pokladnice sumou 20 000 Kčs (túto sumu naskladali občania ako pôžičku na elektrickú inštaláciu, mali byť ľudom vrátené) aby urýchlili stavbu zastávky vložili tam tieto peniaze. Od júna 1949 zastavoval každý osobný vlak aj na tejto zastávke. Zastávka sa nezachovala.

Kultúrny dom

Na jeseň 1954 sa začalo s výstavbou kultúrneho domu. Plán vypracoval J. Gabala z Chrenovca. Rozmery kultúrneho domu: 30,5 m x 11,6 m x 8,8 m, najväčší priestor – sála 15 m x 10,6 m, z jej zadnej časti je balkón so 40-timi sedadlami a kabína na premietanie filmov. Vpredu bolo javisko o rozmeroch 5 x 7 m vybavené modernou osvetľovacou technikou. Strop sály bol z heraklitu (ľahké tvárnice z drevených stružlín, azbestu a cementu). Podlaha sály bola z dubového parketu. Položil ho tunajší občan Gašpar Vido, dobrý odborník. V sále bývali celoobecné schôdze, oslavy, tanečné zábavy, divadlá, premietalo sa tu kino raz do týždňa (jeden film pre mládež, jeden pre dospelých). Bývali tu aj svadobné zábavy. Stavba sa realizovala v akcii „Z“. v roku 2010 prešiel rozsiahlou rekonštrukciou. Vymenená bola strecha, okná, kúrenie, fasáda budovy a neskôr aj podlaha v sále.

Kino máj

Od roku 1950-57 sa premietalo v „dolnej škole“ v urbárskom dome. Od roku 1957-60 chodilo do obce pojazdné kino z Prievidze..Vlastné kino začalo premietat' v máji 1960 v sále kultúrneho domu. Premietalo sa každý týždeň pre deti aj dospelých. Návštevnosť bola slabšia v dôsledku televízneho vysielania. Najväčšiu návštevnosť malo kino, keď sa premietali

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

slovenské filmy a filmy zo západných štátov. Prvým správcom kina bol Karol Marko, manžel riaditeľky školy. Program kina bol vyhlasovaný miestnym rozhlasom.

Most

Hlavný most cez potok v strede dediny sa musel často opravovať, preto bolo úlohou MNV zabezpečiť výstavbu mosta, ktorý by zodpovedal zvýšenej premávke a záťaži vozidiel čo odvážajú drevo z hory. V decembri 1962 bol starý most zbúraný a v máji 1963 bol už v prevádzke nový betónový most postavený z betónových panelov.

Pamätník SNP

Bol zaradený do akcie „Z“ a jeho hodnota bola 50 000 Kčs, finančný náklad z fondu rozvoja a rezerv ONV bol odsúhlasený vo výške 35 000 Kčs, termín začatia prác 6/1972, termín dokončenia 8/1972. Bol vyprojektovaný spolu s parkovou úpravou verejných priestranstiev v strede obce čím obec získala na celkovom architektonickom vzhľade. Pamätnú tabuľu o rozmeroch 60 x 90 cm vyhotovil podnik komunálnych služieb mesta Prievidza, prevádzka kamenárstvo. Slávnostné odhalenie sa uskutočnilo dňa 27. 8. 1972 – 28.výročie SNP.

Pamätník SNP

Pomník padlým v SNP na cintoríne, odhalený bol v apríli 1978.

Zaujímavosti

- **Kaplnka** - stála niekde pred dnešnou hasičskou zbrojnicou. Bola malá, vymurovaná zo surovej tehly. Vmestil sa do nej len kňaz, organista a pár ľudí, ostatní boli vonku. Bola to vlastne zvonica s malým oltárikom, na ktorom boli namaľovaní anjeli a jeden rohatý čert. Bola v nej umiestená aj „trlica“, ktorú do novej kaplnky postavenej v roku 1902 nepremiestnili. To, že trlica bývala v kaplnke je dôkazom toho, že ňou trestali aj za náboženské a cirkevné priestupky.
- V Malej Čause bol cintorín založený až v roku 1879. Pochovávali sa na miernom vršku SZ od dediny tzv. Hôrka. Do dnes sa pole za cintorínom volá Za Hôrkou.
- Gravitačný vodovod: Na jeseň roku 1960 sa z hory – s Chmelinovej doliny pretiahlo vodovodné potrubie do družstevných objektov v dĺžke 1400 metrov. Na jar a počas letných búrok znečistená voda potrubie upchávala, preto bolo potrebné postaviť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

čistiacu stanicu, aby bolo možné vodu zvieŕ do dediny, pretože otvorené obecné studne nevyhovovali hygienickým požiadavkám.

- Prvú krčmu mal cudzí človek Ivanovský. Nemal stálu miestnosť na výčap. Predával po domoch, v ktorých mu dovolili. Bolo to okolo r.1900. Po ňom mal výčap Žid Wolfstein, ktorý si prenajal dom č. 1.
- Kaplnka z roku 1902 bola v roku 2002 vysvätená na „Kostol Panny Márie Ružencovej“
- 18.10.1921 vznikol v obci Dobrovoľný hasičský zbor
- V obci sa nachádzajú pamätníky obetiam 1. a 2.svetovej vojny. Na miestnom cintoríne je hrob slovenských vojakov, ktorí padli v chotári obce.

Ráztočno

Kostol Panny Márie

Pôvodne je ranogotický z obdobia rokov 1280 – 1300. Začiatkom 16. storočia bol upravený a rozšírený o prístavbu s vežou. Koncom 16. až začiatkom 17. Storočia, bol upravený a zaklenutý bol v roku 1667. Opravený bol v roku 1865 a obnovený v roku 1988. Hlavný barokový oltár je z prvej tretiny 18. storočia. Bočný oltár Božského Srdca je barokový, z čias okolo roku 1700, pacifikál je neskorobarokový z konca 18. storočia. Okolo kostola stál ohradný múr asi zo 16. storočia zbúraný bol pravdepodobne v roku 1940. Kostol je od roku 1963 národnou kultúrnou pamiatkou. V lete roku 1991 prebehla oprava kostola zo zbierok veriacich, vysvätený bol 20.10.1991. Na južnej stene sú vertikálne slnečné hodiny s ciferníkom deleným po celej hodine od 7. hodiny ránej do 5. hodiny popoludní. Boli osadené 14.9.2004. V roku 2009 sa začala na podnet pána Lenharta z Jalovca reštaurácia plastík z oltára. Reštaurátorské práce na oltári boli v roku 2015 ukončené.

Zvony v Ráztočne

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Veľký zvon na zvonici kostola – gotický, od zvonolejára Ondreja z roku 1522, ktorý obci darovala neznáma zámožná pani ako odmenu miestnemu obyvateľstvu za služby, ktoré jej poskytli. Dva malé zvony boli zhabané na vojenské účely v roku 1916. V roku 1932 bol dodaný nový malý zvon a v súčasnosti sú na veži zvony dva.

Mariánsky stĺp – Panna Mária Immaculata

Podľa záznamu v kánonických vizitáciách z roku 1821 bola socha požehnaná v roku 1741 a dal ju postaviť Anton Paluška Zlatomoravecký, rodák z Brusna. V ústnom podaní sa o Antonovi Paluškovi zachovala legenda, podľa ktorej sa vyznamenal v boji proti Turkom. Z vďačnosti za ochranu Panny Márie dal postaviť sochu vo svojom rodisku, kríž „nášho Spasiteľa“ na bývalom cintoríne v Chrenovci a sochu Nepoškvrneného počatia Panny Márie v Ráztočne. V historických materiáloch sa Anton Paluška uvádza ako „hrdina Zlatej zástavy“ a člen kráľovskej tabule, ide teda o autentickú historickú postavu. Pamiatkové hodnoty Mariánskeho stĺpa z Ráztočna su nielen v sochárskej práci barokového majstra, kultúrnom posolstve doby, ale tiež v historickom príbehu jedného zo „synov Brusna“, ako Antona Palušku nazývajú archívne kroniky.

Mariánsky stĺp v rokoch 2012-2015 reštaurovali akad.sochár Dušan Hagara a Mgr.art. Igor Hovorič. Originálne časti stĺpa sú prezentované v rímskokatolíckom Kostole Panny Márie v Ráztočne. Komplexné reštaurovanie stĺpa sa uskutočnilo s finančnou podporou Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR v rámci Regionálneho operačného programu, opatrenia Regenerácia sídel a Ministerstva kultúry SR z programu Obnovme si svoj dom a obce Ráztočno.

V roku 1970 bol vyhlásený za Národnú kultúrnu pamiatku. Je to kamenný valcovitý stĺp s podstavcom štvorcového pôdorysu, stojí južne od vstupu do kostola na ulici kpt. Nálepku. Na stĺpe stojí baroková socha Panny Márie Immaculaty stojaca na zemeguli s hadom.

Základná škola

Bola už v roku 1850 v súkromnom dome Bartoša Juraja, popisné číslo 340, druhá škola 1870 bola v tzv. Obecnom dome, ktorý bol postavený v tých miestach, kde bol dom Pavla Bulu, popisné číslo 261, tretia škola, ktorá sa zachovala a datuje sa z roku 1891, bola cirkevná škola v ulici, kde je kostol. V štatistike školského roka 1917/1918 sa uvádza, že v obci bola cirkevná škola s jednou učebňou a školu navštevovalo 155 detí. Po vzniku ČSR sa

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

začalo s vyučovaním 10.12.1918. Až do roku 1926 bola v obci iba cirkevná škola, ktorá pravdepodobne zanikla v školskom roku 1926/1927. V tomto školskom roku jestvovala paralelne s dvojtriednou ľudovou školou, ktorá bola zriadená výnosom Ministerstva školstva a Národnej obrany pod číslom 91316/25-1 zo dňa 1.11.1925. Na základe uznesenia obce sa v roku 1927 rozšírila na trojtriednu. Podľa uznesenia Obecného zastupiteľstva ju v roku 1929 rozšírili na štvortriednu s počtom detí 230. Po roku 1945 boli poštátnené aj školské budovy v obci.

V r. 1945 – 1946 bola budova školy opravená, nakoľko cez prechod frontu bola obsadená vojskom a poškodená. Bola prevedená oprava strechy, múrov, náter oblokov a dverí. Bolo tiež dodané nové školské zariadenie a síce časť dodal Ignác Fabián, stolár v Ráztočne, časť Považské strojárne n.p. v PB.

Pri rekonštrukcii štátnej cesty č.50 bola budova ZDŠ v roku 1978 asanovaná. Žiaci a celé príslušenstvo školy sa presťahovalo do bývalej budovy MNV, kde boli zriadené 4 učebne a školská stravovňa. V sále Domu kultúry bola zriadená telocvičňa.

V roku 1979 bol položený základný kameň novej školy. Táto škola sa budovala v hornej časti obce, (v starom Ráztočne) v lokalite „Na hline“. Stavba novej ZŠ sa budovala na svahovom teréne a povyše stavby sa vytváralo čiastočné zosuvné pásмо. Robili sa opatrenia na zastavenie zosuvov, tempo výstavby sa spomalilo. V roku 1982 riešili na mnohých schôdzach a zhromaždeniach občanov existenciu školy.

Dňa 1.9.1988 sa po prvýkrát v histórii otvorili brány novej základnej školy. Vznikol nový kolektív učiteľov a prevádzkových zamestnancov. Škola mala pri svojom vzniku 5 tried, navštevovalo ju 114 žiakov, z toho bol na druhom stupni len piaty ročník. Žiaci sa aktívne zapájali do rozličných súťaží. Na škole pracoval turisticko-branný, poľovnícky a zdravotnícky krúžok. Nová základná škola bola pýchou a dominantou obce Ráztočno.

Materská škola

V rokoch 1945/46 bola poštátnená budova „starej školy“ na Kostolnej uličke patriaca rím. – kat. cirkvi a bola v nej umiestnená Materská škola. Budovu museli opraviť, ale aj tak miestnosti neboli v dobrom stave, rovnako aj stav strechy, múrov a omietky nevyhovovali. V auguste 1979 začali stavať aj novú Materskú školu a Detské jasle, v dolnej časti obce – v Jalovci, vo finančnej hodnote diela cca 9 miliónov korún. Po dokončení tejto stavby mali byť vtedajšie staré škôlky zrušené – jedna v Ráztočne a druhá v Jalovci. Stavbu budovali

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

svojpomocne v rámci akcie „Z“. Materská škola sa budovala ako združená investícia, na ktorú prispievali aj podniky finančnými prostriedkami.

1.septembra 1988 boli obsadené 2 triedy MŠ a 1 trieda DJ, a začala sa výuka v novej MŠ.

V roku 1995 počas prázdnin začali s prestavbou priestorov – vybudovanie materskej školy s príslušenstvom.

Historickým medzníkom sa stal 1. január 2003, kedy sa škola spojila s MŠ a vznikol nový právny subjekt – Základná škola s materskou školou v Ráztočne.

Sypáreň (Paučekova)

Stará kamenná budova, ktorá kedysi slúžila ako sýpka. V súčasnom období je v súkromnom vlastníctve. Stavba by vyžadovala kompletnú opravu.

Rodinný dom p. Ťažiara

Ulica Handlovská – kamenný dom – pôvodná vidiecka usadlosť z roku 1429.

Pamätník padlým v SNP

Náhrobník padlým v 2.svetovej vojne stojí na cintoríne. V roku 2014 pri príležitosti 70. výročia SNP bol vybudovaný prístupový chodník a pamätník zreštaurovaný.

Kríž „Pod týmto znakom zvíťazíš“

Nachádza sa pri studničke pri hlavnej ceste, je z roku 1905 – od kamenárskeho majstra B. Böcka z Prostejova.

Kríž na ceste Ráztočno – Sklené pod Hájskou skalou

Lipy

Stoja pri kríži pod železničnou stanicou (Handlovská cesta), vysadené boli v roku 1902.

25. 6. 2008 poškodila búrka jednu z líp – rozštípil ju blesk. Odlomená časť spadla na elektrické vedenie.

Hájska skala a jaskyňa

Je to skalnatý vrchol vápencového pôvodu v pohorí Žiar. Je vysoká približne 640 m n. m. a bralo má výšku okolo 20 m. Skala ponúka výborné podmienky pre horolezectvo.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Výhľady zo skaly: juhovýchod - Bôrová hora, juh - mesto Handlová, pohorie Vtáčnik, východ - obec Ráztočno, severovýchod - obce Jalovec, Chrenovec – Brusno, Veľká Čausa, pohorie Strážovské vrchy.

Pod Hájskou skalou sa nachádza Hájska jaskyňa, ktorá bola v roku 1994 vyhlásená za prírodnú pamiatku. Je verejnosti voľne prístupná. Vstup do jaskyne sa nachádza v nadmorskej výške 589 m n. m. a je dlhá 25 m. Vznikla činnosťou priesakových vôd a dvojica vchodov sa stretáva v 6 m vysokom dome. Podľa nálezov bola jaskyňa obývaná už v neolite.

Jaskynné útvary sú významné najmä z hľadiska výskytu vzácných bezstavovcov akými sú napr. Hlbinovky (*Bathynellaceae*). Osobitnú pozornosť si zasluhujú jaskyne slúžiace ako zimoviská netopierov (*Chiroptera*). Organizmy trvalo žijúce v jaskyniach sa nazývajú troglobionty. Jaskynné útvary predstavujú špecifické životné podmienky: večná tma, menšie nasýtenie vody kyslíkom, počas celého roka nízka ale rovnomerná teplota vody, menšie zásoby potravy ako v povrchových vodách, neprítomnosť zelených rastlín. Živočíchy podzemných vôd sú úzko prispôsobené životu v tomto prostredí. Potravou pre jaskynné živočíchy sú organické látky, ktoré sa do jaskýň dostávajú z trusu jaskynných netopierov alebo ich voda priniesla z povrchu zeme.

Bralová skala

Je skalnatý vrchol sopečného pôvodu (tvorený vulkanickými zlepenkami) s dobrým výhľadom. Môžeme z neho vidieť údolie Rematy, mesto Handlová a za ním sa rozprestierajúce pohorie Vtáčnik. V doline pod bralom môžeme vidieť viadukty železničnej trate. Juhozápadne môžeme vidieť významné stredisko rekreácie a zimných športov Remata. Pri pohľade na severozápad je možné vidieť Sklenianske lúky s malými ostrovčekmi vápencových polí a závrtovej a západne horu Bôrová. Dominantná Bralová skala uzatvára údolie Rematy. Zaujímavosťou je, že Bralovou skalou prechádza hranica okresu Prievidza a okresu Turčianske Teplice. Vysielač postavený na Bralovej skale leží na území okresu Turčianske Teplice a vyhládka z brala sa nachádza v Prievidzskom okrese. Výška Bralovej skaly je 825,6 m n. m., samotná skalná stena brala je vysoká 90 m.

Kultúrny dom

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Bol postavený 1957 a vybudovali ho obyvatelia obce v akcii „Z“. Počas povodní v roku 2010 bol zaplavený. V roku 2012-2015 prešiel komplexnou rekonštrukciou. Opravené boli všetky vnútorné omietky, znížený podhľad sály s novým stropom a osvetlením, kompletná prestavba toaliet, kuchynky, výmena podláh vrátane novej parketovej podlahy. Vymenené boli interiérové a exteriérové dvere a okná. Rekonštrukciou prešiel aj systém vykurovania (kotolňa, rozvody) a vykurovacích telies. Rekonštrukcia KD bola financovaná zo štátneho rozpočtu vo výške 43 900,80€ a zdrojov obce 53 775,43€. Celkové náklady na rekonštrukciu predstavovali sumu 97 676,23€.

Vodojem

V údolí Pavlovo bol v roku 1932 vybudovaný rezervoár vody, odkiaľ vedie gravitačný vodovod až do Prievidze. Od roku 1963 slúži pre obec a okolité obce.

Bralský viadukt

Bralský viadukt leží v stavebnom km 7,2/4 a je najvyšším na trati. Viadukt leží v priamke, má tri otvory a niveleta stúpanie 15,998 promile. Prostredným otvorom prechádza potok a lesná cesta. Viadukt má spojitý plechový nosník s tromi poľami s rozpätím 30 m s mostovkou zapustenou. Dĺžka viaduktu medzi závernými múrmi je 90,80 m, celková dĺžka aj s oporami je 98,30 m. Najväčšia výška nivelety nad dnom potoka je 27 m. Obe opory majú pri rube po dve konzoly na železobetóne, ktoré nahradzujú rovnobežné krídla. Vyloženie konzol je 2,25 m a výška asi 3,80 m. Všetky piliere sú uložené v dolomitovej skale. Piliere majú nábeh 20:1 a majú pôdorys obdĺžnika s rozmermi 2,50x5,00 m. Nitované priečniky sú vo výške asi 300 mm pod hornými pásmi hlavných nosníkov, o ktoré sú opreté konzolami. Hmotnosť ocelevej konštrukcie, ktorú dodalo Vítkovické horní a hutní ťezířstvo, je 246 767 kg.

Bralský tunel (Tunel T.G.Masaryka, Veľký tunel)

Bralský tunel ešte aj dnes vzbudzuje úctu a rešpekt tunelárskych odborníkov. Pod Bralskou skalou bol postavený vtedy najdlhší železničný tunel v Česko-Slovensku. Nachádza sa na trati ŽSR číslo 145 Prievidza - Horná Štubňa, medzi ŽST Sklené pri Handlovej a zastávkou Remäta. Tesne pred vchodom do tunela sa nachádza Bralský (Rematský) viadukt. Nasledujúca ŽST je Handlová.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Razenie tunela trvalo 21 mesiacov, stavba tunela bola dokončená o rok neskôr. Prácu na stavbe tunela komplikoval vyvierajúci prameň vody (s výdatnosť 207 l/sek), ktorý je aj v súčasnosti zdrojom pitnej vody v Handlovej. Tunel prechádza zónou andezitov, dolomitov a treťohorných bridlíc. Celá stavba tunela si vyžiadala náklady 63 miliónov korún.

Výstavba tunela - Prípravné práce začali 8.11.1927 na razení smerovej štôlne na handlovskej strane a samotné razenie začalo 25.10.1928. Smerová štôľňa bola prerazená 13.7.1930, keď už predtým boli mnohé časti tunela úplne vymurované. Stavba tunela bola ukončená v októbri 1931. Vchod do tunela od Handlovej ide v dĺžke 350 m v pravotočivom oblúku s polomerom $R = 850$ m, no potom sa trať mení na takmer 3 km dlhú priamku, ktorá je najdlhšou priamkou na trati. Dĺžka tunela je 3011,6 m, do postavenia Čremošnianskeho tunela bol najdlhším železničným tunelom na Slovensku.

Pri príležitosti 80. narodenín T.G.Masaryka 7.3.1930 bol tunel premenovaný na jeho počesť - Tunel T.G.Masaryka. Tunel bol neskôr premenovaný na Veľký, dnes nesie meno Bralský.

Vetranie v tuneli, vetracia šachta - Stavitelia tunela predpokladali určité problémy, ktoré by mohla spôsobiť jeho nezvyčajná dĺžka a to, že niveleta tunela stúpa jednostranne smerom k Hornej Štubni. Táto skutočnosť mohla robiť ťažkosti pri prirodzenom vetraní, pretože vlaky idúce v stúpaní produkujú oveľa viac dymu. Preto bolo u neho, podobne ako pri Štefánikovom tuneli pamätané na zriadenie vetracej komory pre prípad, že by nedostačovalo prirodzené vetranie tunela. **Tunel počas 2. svetovej vojny** - V noci z 23. na 24.8.1944 partizáni Prvej československej paradesantnej brigády zatarasili Bralský tunel. O tejto udalosti informujú tabuľky na oboch portáloch.

Ráztočianske lazy

Krasová oblasť pri Sklenom spadá do geomorfologického celku pohoria Žiar, podcelku Rovne. Samotná krasová oblasť bola známa už v minulosti, ale až v roku 1985 sa uskutočnila zakladajúca schôdza oblastnej skupiny Slovenskej speleologickej spoločnosti so sídlom v Handlovej. Vo všeobecnosti ide o územie medzi Bralovou skalou, Remätou, Ráztočnom, Horeňovom. Krasové územie má celkovú rozlohu necelých 20 km², pričom mocnosť karbonátových hornín náchylných na krasovatenie dosahuje mocnosť do 300 metrov. Karbonátové horniny patria ku chočskému príkrovu a sú tvorené triasovými dolomitmi a gutensteinskými vápencami. V okolí sa nachádzajú horniny kryštalinika Žiaru a vulkanity kremnického stratovulkánu. Na danom území sú zastúpené ako povrchové, tak aj podzemné krasové javy. Povrchové formy sú zastúpené hlavne krasovými závrťmi, ktoré

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

vystupujú viac či menej v jednom rade, alebo v skupine. Závrty majú veľkosť od 5 metrov do 10 - 15 metrov s hĺbkou od 1-2 metrov po 30 metrov. V ojedinelých prípadoch prechádzajú vstupným otvorom do jaskynných priestorov. Ďalšie formy povrchového krasu sú suché údolia s občasnými tokmi s ponormi a škrapy. Podzemné formy predstavujú jaskyne a priepasti. Najvýznamnejšou jaskyňou je jaskyňa na Lazoch zvaná aj Egrešovka. Slúži ako vtoková oblasť jarných vôd pre Skleniansku planinu. Jej celková známa dĺžka je 50 metrov s hĺbkou 17 metrov. Farbiacim pokusom sa dokázalo spojenie s Ráztočnianskou vyvieračkou (krasový prameň), nachádzajúcou sa 2,5 km od jaskyne. Výzdoba jaskýň v Sklenianskom krase je pomerne chudobná, aj keď ojedinele sa vyskytujú nádherné stalagmity (do 40 cm), zriedkavejšie stalaktity. Dost' častým zjavom v jaskyniach je sedimentárna klastická výplň tvorená hlinou, pieskom až štrkovito - balvanovitým materiálom, čo dokladá aktívny znos vodnými tokmi, čoho dokladom sú aj vyvieračky. Z ďalších významnejších jaskýň spomenieme jaskyňu Cigánka, Jaskyňu mŕtvej líšky, Májová jaskyňa a ďalšie, ktorých však dĺžka nepresahuje 10 metrov. .

Pošta

Prvá pošta bola zriadená 15.11.1884. V tom roku nosil aj zbieral poštu „listonoš“ – poštár z Handlovej až do Prievidze. Pošta ukončila činnosť v roku 1886. Poštový úrad pre Ráztočno sídlil do roku 1957 vo Veľkej Čause, ktorá je 5 km vzdialená. MNV podnikol kroky, aby bol v obci zriadený poštový úrad. Bolo nutné pripraviť vhodnú miestnosť, bola prevedená adaptácia miestnosti, ktorú používal okrskový orgán VB ako kanceláriu. Poštový úrad bol otvorený dňa 15.10. 1957. Obvodom poštového úradu sú obce: Ráztočno, Morovno, Jalovec. Súčasne s poštou bola uvedená do činnosti aj verejná telefónna hovorná, umiestnená na pošte. V súčasnom období sídli pošta v budove OcÚ.

Budova MNV

Nachádzal sa tu aj poštový úrad, obecný rozhlas. Plány na budovu vypracoval Emil Marko, obyvateľ obce Ráztočno. Budovu postavili aj čiastočne svojpomocne, brigádami občianstva. V roku 1957 sa začala stavať veľká sála pre kultúrne ciele aj s príľahlými doplnkovými miestnosťami, terajší Kultúrny dom. Dnes, už v bývalej budove MNV, ktorá taktiež prešla rekonštrukciou vnútorných priestorov. V budove sídli dobrovoľný hasičský zbor obce. K dispozícii sú garáže, šatne a sociálne zariadenie. V hornej časti je kancelária urbárskeho spoločenstva, prevádzka holičstva a kaderníctva, manikúra a pedikúra.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Dnes, už v bývalej budove MNV sídli zbrojnica Požiarneho zboru, garáž pre hasičskú automobilovú striekačku a kultúrny dom.

Knižnica

Obecná knižnica sa nachádza v priestoroch budovy OcÚ, je otvorená 2x do týždňa. V knižnici sú organizované rôzne aktivity, hlavne pre žiakov ZŠ a MŠ. V roku 1984 sa zapojila do okresnej súťaže „Budujeme vzornú ľudovú knižnicu“, kde získala čestné uznanie. Disponuje 6 200 zväzkami.

Partizánsky bunker na Humništi

Bol postavený počas obdobia SNP v roku 1944 a slúžil ako úkryt pre partizánsky oddiel Slovan Ráztočno. V roku 1974 bol obnovený a na blízkej lúke Humništi sa konali aj oslavy 30.výročia SNP. Ďalšou obnovou a sprístupnením verejnosti prešiel v roku 2014, pri príležitosti 70. výročia SNP.

Mlyn a píla

V obci boli dva mlyny, jeden vlastnil Tomáš Žipa a platil zaň obci 1 fl 20den. Druhý, pánský mlyn, árendoval mlynár za 100 štvrtiek žita a okrem toho musel vykrmieť dvoch bravov poddaných z majera. Pálffyovský mlyn sa neskôr dostal kúpou do vlastníctva Štefana Dobrotku. Pozostatky tohto mlyna vidieť dodnes. Pánsky mlyn (Pálffyovský) bol postavený z dreva a krytý šindľom. S mlynom sa spájala píla, slúžila na výrobu lát a dosák, ako pre pánskych, tak aj pre cudzích poddaných. Za pílenie vyberalo panstvo 1/3 z vyrobeného materiálu. Mlynár, ktorý obsluhoval pílu dostával od panstva 4 fl za nakovanie mlynského kameňa, panstvo sa však postaralo o jeho dovoz. Nájomca bol povinný vykonávať všetky tesárske práce na mlyne a píle.

Mýtnica

Dedina ležala na významnej ceste, ktorá viedla údolím Handlovky z pohronskej Kremnice cez Prievidzu, kde križovala od juhu vychádzajúcu starú rímsku cestu na trase Nitra – Topoľčany – Bojnice – Vyšehrad. Ráztočno ležalo na tejto obchodnej ceste, v tejto dedine bola ustanovená colnica (mýto), ktorej vybudovanie sa datuje v 15. storočí. Dedina dostala medzi ľuďmi pomenovanie „Mýto.“ Z toho vznikla aj prezývka „Mýto, kopyto, starý hrniec, jelito.“ Mýtnicu prevádzkoval krčmár. Najväčšie príjmy plynuli panstvu z regálnych práv, z mýta, výčapu a mlyna. S povolením zemepána mohol čapovať špeciálne pivo, tzv.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

marcové z Turca. Okrem toho sa čapovalo pánske víno, za čo zemepán mýtnika osobitne honoroval. Poddaní boli povinní odoberať 40 sudov pánskeho piva. Pre ráztočianske mýto vznikali často spory medzi Kremnicou a Bojnicami (rok 1508).

Mýtnica patrila k pozoruhodným stavbám v obci, bola postavená z kameňa a pálenej tehly, krytá šindľovou strechou. Priestorovo mala 3 izby, 2 komory, maštal' a pivnicu. Do polovice 18. storočia predstavovala hlavný zdroj príjmov zemepána. Od 1. júla 1752 stratila mýtnica svoju pôvodnú funkciu a slúžila už len ako výčap.

Kino

Po prístavbe sály k Chudého krčme (začiatkom 40. rokov) sa celý kultúrny život v obci presunul tam, aj vrátane premietania filmov (1942). Poštátnením súkromného vlastníctva Jozefa Chudého vzniklo v obci štátne kino, v ktorom sa týždenne premietal jeden film v dvoch až troch predstaveniach. Počet sedadiel v kine bol 206. Kino bolo navštevované najmä v zime miestnymi občanmi alebo návštevníkmi z okolitých obcí.

Archeologické nálezy a pamiatky

V katastri obce je v súčasnosti známych niekoľko lokalít s archeologickými nálezmi.

- **Zábava** – Počas archeologického výskumu v roku 1958 sa tu našlo množstvo štiepaného pazúrikového odpadu neolitickej kamennej industrie a niekoľko kusov jadier. Našli sa aj úlomky črepov lengyelskej keramiky a drvič na farbivo.
- **Pod Horženovom** – Počas archeologického výskumu v roku 1958 našli v tejto lokalite odpad štiepanej industrie z tej istej suroviny ako v Zábave, ale v oveľa menšej koncentrácii. Medzi nálezmi však bolo väčšie množstvo črepového neolitického a laténskeho materiálu. Na juhu je svah chránený umelým valom, takže túto lokalitu môžeme považovať za praveké hradisko.
- **Pod horou** – Dúbravy – V lokalite sa v roku 1958 našlo veľké množstvo (väčšie ako v Zábave) odpadu neolitickej štiepanej industrie vrátane jadier.
- **Hájska skala** – V šesťdesiatych rokoch 20. storočia tu pri archeologickom výskume objavili črepový materiál bukovohorskej keramiky (neolit).
- **Pod Bralom** – V roku 1968 sa v tejto lokalite našiel materiál neolitickej štiepanej industrie.
- **Údolie Remäty** – Na úvod opisu archeologických nálezov tejto lokality niečo o jej názve. Listiny pochádzajúce z 13. a 14. storočia, teda už z uhorskej éry, zachytávajú

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

len hraničné lokality majetkov. Chotárne názvy vnútri majetkových celkov, prirodzene, nezaznamenávali. Ich zhotovovatelia boli funkcionármi uhorskej verejnoprávnej inštitúcie, tzv. locus credibilis, príslušníci kláštorov a kapitúl. Tí toponymá typu Remeta uvádzali v latinskom (Heremita, Heremitorium) alebo maďarskom preklade (Remetehegy). Ale slovenský ľud mal odprvu až podnes pre tieto lokality názvy Remet, Remät, Remeta, Remäta, dnes písaná aj Remata. Hlavnou indíciou na predpoklad mníšskeho života na Remäte, je sám názov, ktorý je odvodený od slova „heremita“ alebo „eremita“, čo znamená pustovník. Ide o chotárny názov pri prastarej, tzv. Zlatej ceste do Kremnice. Povesti hovoria, že v Remäte bola pustovňa. Potvrdil to nález, pravdepodobne zvyšok murovaného kostola. Časť, ktorú odkryl Martin Pročka, podľa neho nasvedčuje na stavbu rotundy z 10. – 11. storočia. Musí sa to potvrdiť komplexným archeologickým výskumom in situ (na pôvodnom mieste). Ako je ďalej známe, na tomto mieste sa našiel rozbitý zvon a dubové truhly. Na radu prepošta bojnickej fary p. Medvedeckého kostrami nepohli a znovu ich zasypali. V údolí Remäty sa ďalej našlo niekoľko kusov črepov, štiepanej industrie, pravdepodobne lengyelskej kultúry z bielych, sivých a svetlohnedých kremencov rozličných rozmerov a iný štiepny a úštepový materiál. Tri kusy možno pokladať za čepele, ostatné sú úlomky a odpad vzniknutý pri výrobe nástrojov a jeden predstavuje jadro na výrobu nástrojov. Ďalej to bol žarnov z andezitového tufu s rozmermi 22x50cm, tkáčske závažie, drvič na farbivo a praslen pravdepodobne z lengyelskej kultúry.

- **Podbôrová** – Podľa Jozefa Lenharta sa v tejto lokalite našiel bronzový čakan a sekera v čase, keď sa tu bral kameň na stavbu jalovského mlyna. Kde sa tento nález nachádza teraz, nie je známe.
 - **Rovne** – V roku 1968 sa v tejto lokalite našiel materiál neolitickej štiepanej industrie.
 - **Zabôrová** – V 90. rokoch minulého storočia tu našiel Ing. Juraj Gatiaľ kamennú sekera z leštenej neolitickej industrie.
 - **Údolie pstruhárov** - 27 hrobov a v nich úlomky rôzneho náčinia. V roku 1932 nájdené bronzové sekery 6ks a kusky nespracovaného bronzu pri výkope vodovodu.
- Všetky spomínané nálezy okrem bronzu a leštenej industrie sú majetkom Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Zaujímavosti

- **1961** – sa započalo sa s výstavbou hospodárskych objektov Štátnych majetkov na lúkach (vyše dediny). Bol tam vybudovaný celý areál hospodárskych objektov, ktoré z časti fungujú dodnes.
- **1967** – bol daný do prevádzky televízny vykryvač pre Ráztočiansku oblasť a bol vybudovaný a daný do prevádzky most cez Handlovku za školou
- **1970** – občania si svojpomocne postavili obchodnú bunku. 12.3.1970 bola otvorená a predávalo sa mäso, zelenina, mlieko, potraviny.
- **1973** – v júli bol skolaudovaný a daný do užívania na miestnom cintoríne Dom smútku, občania si ho vybudovali svojpomocne.
- **1978** – V rámci akcie „Z“ bola vybudovaná budova, v ktorej bol umiestnený MNV, MKS, Miestne ľudová knižnica, pošta, holičstvo a kaderníctvo.
- **1989** – bola odovzdaná do užívania nová budova – Pohostinstvo (budova Jednoty)
- **1991** – Ekobetón zahájil v Remäte výrobu tvární
- **1994** – koncom februára bola začatá výstavba novej vysokonapäťovej elektrickej prípojky pre zásobovanie častí Hôrky, Veľká zem – bytovky, ul. Železničná, Podbôrová. Linka ide cez susedný chotár Jalovec
- **1995** – začiatkom marca začali rekonštrukciu sekundárnej elektrickej siete na ul. Bôrová a časti Morovnianskej ulici – výmena drevených stĺpov za betónové Rozvodnými závodmi Prievidza
 - v máji prebehla výstavba plynovodu a 31. 10. začala fungovať dodávka plynu.V roku 1997 bolo ukončenie plynifikácie a úpravy terénov po tejto akcii.
- **1996** – vybudovali priepust v lokalite Veľká zem, miestna komunikácia spája časti Klíny a Veľká zem, práce boli dokončené na prelome októbra a novembra.
- **1997** – október - generálna oprava vodovodu na ul. Kpt. Nálepku
 - rekonštrukcia verejného osvetlenia v časti Remata
 - zlikvidovali sedačkovú lanovku z Rematy na lazy pre nevyhovujúci stav a vysoké náklady na jej údržbu
 - vybudovaný lyžiarsky vleč Ski centrum Remata

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- **1999** – v máji začali s pripojením vodovodu na potrubie Turiec – vo vodovode Ráztočno (hrubá rúra) tiekla hygienicky závadná voda, prípojka sa nachádza na Železničnej ulici
 - V obci vychádzal Obecný spravodaj
- Bola vybudovaná aj nová budova železničnej stanice. Výstavba trvala rok (zbúraná stará budova a začala sa stavať nová budova). Odovzdaná do užívania 29.9. 1973. V roku 1992 sa na stanici prestali predávať lístky a prestala fungovať ako výhybňa.
- **2010** – sa obcou prehnala doposiaľ najväčšia povodeň. Zaplavených bolo množstvo rodinných domov, budova šatní na ihrisku, kultúrny dom a požiarna zbrojnica. Voda zničila majetok obce – 4 lavice, ohrady na futbalovom ihrisku, interiér kultúrneho domu, cesty a chodníky a tiež majetok občanov.
- **2011** – začalo sa s opravou kultúrneho domu, bola opravená zatekajúca strecha, vymenený krov a krytina. Postupne prebiehala až do januára 2014 kompletná rekonštrukcia interiéru kultúrneho domu.
- **2015** – od augusta do októbra prebiehala revitalizácia centra obce, opravených bolo 640m miestnych komunikácií, 729m chodníkov, vybudované dve detské ihriská, prístrešok pre triedený zber komunálneho odpadu, parkovacie plochy, parkové a oddychové plochy, zrekonštruované autobusové čakárne, vysadené dreviny a stromy.

Veľká Čausa

Drevená zvonica

Zvonica pochádza z konca 19. storočia. Stojí uprostred dediny a bol v nej malý umieračik. Za 1.svetovej vojny bol ale zrekvirovaný. V roku 1919 kúpil Michal Pálesch za urbárske peniaze nový.

Cintorín a kaplnka

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Cintorín sa nachádza na východnom konci dediny, bol založený až v roku 1879. Predtým zosnulých z celého okolia pochovávali na cintoríne v Chrenovci. Rakvu starých ľudí viezli na voze, rakvy mladých niesli mládenci. V roku 1969-70 bola postavená murovaná márnica. V čase stavby kostola bola rozšírená pre potreby konania bohoslužieb - kaplnka, má obdĺžnikový pôdorys a vstavanú vežu. Kaplnka bola kompletne zrekonštruovaná v roku 2015.

Lipy na cintoríne

Na cintoríne sa nachádzajú dva exempláre lipy malolistej, jedná sa o pekne vyvinuté lipy týchto rozmerov: obvod kmeňa vo výške 1,3 m je 250 cm a 315 cm. Výška stromov (odhadom) je 13 m. Vyhlásené za CHPV v roku 1975.

Drevený kríž

Kríž stojí v poli na západnom konci dediny, dal ho postaviť dávny člen Kupčkovskej rodiny.

Kostol sv. Gorazda

Základný kameň pre stavbu kostola bol posvätený Svätým otcom pápežom Jánom Pavlom II. dňa 22.4.1990 vo Vajnorochoch, pri jeho prvej návšteve Slovenska. Dňa 8.6.1994 po slávnostnej sv. omši, ktorú celebroidal bansko-bystrický biskup mons. Rudolf Baláž, vysvätil pozemok pre stavbu kostola. Architektonickú štúdiu a projektovú dokumentáciu vyhotovil Ing. arch. Anton Vránka a Ing. Zoltán Polák. Roku 1994 sa začalo s výstavbou. Predstavuje modernú sieňovú stavbu, vysvätenú 30.5.1999.

Škola

Asi do roku 1870 chodili deti do školy do Chrenovca. Veľkočaušania si napokon založili školu v obci. Prvá bola v dome č. 31, potom č. 52, a napokon č. 6, kde učil Jozef Gatál. Deti sedeli okolo veľkej „táfly“ (veľký stôl/tabula). V rokoch 1911-1912 dal postaviť štát Rakúsko-Uhorsko anglickou firmou Wingel školu zo železobetónového materiálu. Prvý učiteľ Ján Ludvigov zaujal svoje miesto 3.11.1913 a začal vyučovať 5.1.1914. V školskom roku 1931-32 bola zriadená druhá dočasná postupná trieda.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

1.9.1957 otvorili druhú triedu. Vyučovalo sa striedavo, lebo v byte, kde bola v roku 1932 zriadená druhá postupná trieda, bola materská škola.

Prípisom zo dňa 14.6. 1977 sa škola zrušila . Žiaci 1. – 4. ročníka z obce chodili do školy v Malej Čause a 5. – 8. ročník do školy v Chrenovci.

Materská škola

Materská škola v obci bola otvorená 11.12. 1952. Počet prihlásených detí bol 20. Bola umiestená v budove ZŠ a po jej zrušení celá budova slúžila iba pre účely materskej školy. 10.10. 1966 sa otvára pri tejto MŠ školská stravovňa. V školskom roku 1981 – 1982 bola urobená prístavba a zabudované ústredné kúrenia.

Mlyn a píla

V obci bol aj pánsky mlyn. Prenajímali ho mlynár za 16 štvrtiek raži a so záväzkom vykŕmiť brava dodaného z majera. Pri mlyne sa vybudovala píla, z ktorej poberal zemepán ako čistý zisk tretinu dosák a lát vyrobených pre poddaných.

Píla

Do roku 1933 bola majetkom bojnického veľkostatku. Potom bol majiteľom pilár Ján Petiaš, píla bola na vodný pohon, neskôr na elektrický. V roku 1950 zaplombovali elektrický gáter. Ponechali mu gáter na vodný pohon. V roku 1967 Okresný národný výbor v Prievidzi udelil výnimku zo zákazu výstavby rodinných domov a povolil výstavbu rod. domu pre Jána Petiaša, ktorý si postavil rodinný dom na mieste, kde stála píla na vodný pohon, ktorej majiteľom bol jeho otec Ján Petiaš.

Píla Margity Sperlingovej

Na „Jamách“ oproti stanici Chrenovec bola postavená elektrická píla Margity Sperlingovej. Kolaudácia bola prevedená 26.11 1946. 17. Januára 1950 bola píla zablombovaná.

Sýpka

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Sýpka nachádzajúca sa v obci mala v minulosti 3 majiteľov (Kováč, Valach, Trgiňa). Sýpku obyvatelia využívali aj na uskladňovanie potravín, produktov zo zabíjačky, výrobky uskladnené na zemi ostali studené, samozrejme sa využívala aj na uskladnenie žita. V minulosti bola využívaná, ale v súčasnosti sa objavujú názory, že starú budovu by bolo najlepšie zbúrať.

Pošta

V obci bol zriadený poštový úrad už za Rakúsko-Uhorska. „Listonoš“ chodil do Prievidze pre poštu. Potom bol poštový úrad umiestnený na notárskom úrade. Pod poštový a notársky úrad patrili aj obce Malá Čausa, Lipník, Chrenovec, Jalovec a Ráztočno.

Telefón bol zavedený na pošte v roku 1929.

1. marca 1973 bol Poštový úrad preložený do strediskovej obce Chrenovec.

Majer

Vchádzalo sa do neho z južnej strany menšou bránou, oproti ktorej bol správcov byt. Najväčším staveniskom bola sýpka, ktorá sa po roku 1750 používala na uskladnenie slamy. Z ďalších stavenísk bola ošipáreň, ovčiareň, v ktorej prezimovali panské ovce. Z východnej strany bola veľká brána pre povozy. Bokom stála izba pre správcu a ovčiarov. Bola v dezolátnom stave a krmili sa tam už len majerské husy. V bezprostrednej blízkosti bola izba, v ktorej býval pastier kráv. Ďalej bola menšia sýpka. Severne odtiaľ stáli 3 maštale, 2 kravíny, na ne nadväzovali ďalšie 3 maštale, jedna ošipáreň a ďalšie dve sa používali v daždivom lete ako kravíny. V zime slúžili na uskladnenie krmnej slamy. Severne samostatne stála sýpka vybudovaná z kameňa a so škridlovou strechou, do ktorej sa zväžalo obilie a desiatky z okolitých osád. Pole majera sa rozprestieralo v chotárnej časti „Čertolie, Kopaničky, Podháj, Kostelnica, Na kapusníská“ atď.

Ešte pred vojnou, hneď na začiatku dediny (od Prievidze) stáli rozsiahle staviská „pánskeho majera“ patriace z veľkou časťou čaušanského chotára (asi 400 katastrálnych „jutár“) dedičom grófa Jána Pálffyho v Bojniciach. Na tomto veľkostatku za čias poddanstva gazdovalo panstvo samo. V roku 1921-23 pozemky patriace k majeru boli rozparcelované.

Krčma

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Krčma bola v zrubovej stavbe s dvoma izbami, komorou, menšou maštaľou a pivnicou. Pri nej bola drevená šopa, ktorá slúžila furmanom na prenocovanie. Išlo pravdepodobne o krčmu pri hlavnej ceste z Prievidze do Pohronia.

Budova terajšieho OcÚ

1950 - došlo k likvidovaniu notárov a notariátov. Notariát bol dovtedy rozdelený na 3 obvody:

- Veľká Čausa (pridelené obce M. Čausa a Lipník)
- Chrenovec (pridelená obec Brusno)
- Ráztočno (pridelená obec Jalovec)

V budove bývalého notariátu bol úrad miestneho národného výboru a od 1. február 1953 – bola zriadená stanica národnej bezpečnosti

1955 - boli spojené miestnosti bývalého úradu MNV, dostali tak jednu veľkú miestnosť pre osvetovú besedu, kde postavili aj javisko. Kancelária MNV aj sobášna miestnosť bola presťahovaná na poschodie, kde mal kedysi notár štvorizbový byt. Dve izby s kuchyňou a komorou nechali predsedovi MNV a druhé dve izby boli pre úrad.

1.7.1976 – Matričný úrad bol preložený do Chrenovca

1990 – rekonštrukcia budovy OÚ (elektrické vykurovanie, vrátane nových maľoviek a náterov).

Archeologické nálezy

Pri výskume na brehu rieky Handlovsky bol nájdený zub žraloka, čo potvrdzuje hypotézu, že pred vyše 20 miliónmi rokov bol v týchto miestach morský záliv, čomu nasvedčujú aj ostatné nálezy: odtlačky rýb tzv. Clupeí, odtlačky listov subtropického rastlinstva ako fikusy, figovníky, škoricovníky a vavríny, stopy osídlenia v eneolite, doby bronzovej i v halštate.

Most cez Handlovku

Nový betónový most cez Handlovku do Malej Čauše bol daný do prevádzky v roku 1968, pôvodný drevený bol zničený pri povodni.

Zaujímavosti

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- Záznam z kroniky obce - „Na južnej strane chotára na úbočí vrchov k pohoriu vtáčnik patriacich, je dobrý stavebný kameň. Tu bola otvorená veľká baňa za kameň, ktorá je už vyčerpaná. V hĺbke sa rozprestierajú kamennouhoľné vrstvy, ktoré do prenájmu vzala akciová spoločnosť banských podnikov v Šalgotárjane (stalo sa to ešte za Rakúsko - Uhorska).“ .
- Zvonička - nachádzala sa na obecnom pozemku v blízkosti Domu smútku. V období socializmu bola zbúraná.
- Dom s malými bytmi - postavený v minulosti, niečo ako činžiak. Majitelia tejto nehnuteľnosti sú v súčasnosti neznámi. Poslední majitelia boli Keratovci a Vidovci. Budova je postavená z kameňa.
- Studne – jedna sa nachádza pri Jednote a druhá pri autobusovej zastávke
- Poľnohospodárska pôda po zemepánovi Jánovi Pálffym bola ešte v r. 1924 rozparcelovaná a odpredaná občanom z obcí Veľká Čausa, Lipník, Brusno, Ráztočno a Hradec. Táto pôda bola súkromne obhospodarovaná až do založenia JRD
- 1933 – bola prevedená elektrizácia obce.
- 1949 - bola zriadená zastávka vlakov pri strážnom dome na severozápad od dediny. Keďže túto zastávku si vymáhali maločaušania tak dostala meno Malá Čausa. Trať Prievidza – Handlová stavali v rokoch 1911-12. 12. februára 1912 išiel vlak prvý krát. V roku 1932 predĺžili vlak do Hornej Štubne
- Stavebný uzáver (1950) - v polovici minulého storočia sa z obce mala stať priehrada. V obci bol z toho vyplývajúci zákaz stavania, po roku 1975 bolo možné dostať výnimku z tohto zákazu, od zámeru vybudovania priehrady sa upustilo až po roku 1989.
- 1958 - zaviedol sa miestny rozhlas
- 1967 - bola povolená rekonštrukcia budovy Jednoty. Boli vytvorené priestory pre pohostinstvo, predajňu potravín a v hornej časti budovy bola zriadená ubytovňa.
- 1974 - obec obdržala stavebné povolenie na stavbu Požiarnej zbrojnice, ktorá bola zaradená do akcie „Z“
- 1975 – v katastrálnom území obce začali so stavbou cesty T/50 – I. - triedy trasa Prievidza – Jalovec. So stavbou cesty sa súčasne stavali i mosty cez Handlovku.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Súčasťou tejto stavby bola aj regulácia potoka Handlovky. Pri tomto bola urobená zmena koryta. Stavba cesty T/50 bola daná do užívania v r. 6. 12. 1977.

- 1976 – pokryté miestne komunikácie asfaltovým kobercom, potôčik tečúci cez obec bol zakrytý, vybudovaný most cez Handlovku na lokalitu „Piesky“.
- 1997 – 1998 bola plynofikovaná obec, čo sa prejavilo kladne na životnom prostredí.

1.7.4 Hospodárenie samospráv

Výška finančných zdrojov samospráv je ovplyvňovaná v zmysle platnej legislatívy. Hlavným zdrojom príjmov sú podielové dane. K navýšeniu príjmov prispieva každoročne objem získaných externých zdrojov príjmu z podporených žiadostí o NFP zo zdrojov EÚ, štátneho rozpočtu a rôznych grantových schém.

V nasledovnej tabuľke uvádzame súhrnné hodnoty príjmov a výdavkov za posledné tri kalendárne roky.

Tabuľka 8 Plnenie rozpočtu obcí

Obec		2012	2013	2014
Ráztočno	Príjmy	569 142	855 241	645 982
	Výdavky	553 342	702 373	639 100
Jalovec	Príjmy	338 377	199 361	191 919
	Výdavky	305 677	193 535	191 568
Chrenovec-Brusno	Príjmy	990 359	1 056 108	1 394 645
	Výdavky	737 893	874 548	1 394 645
Lipník	Príjmy	393 494	161 034	198 306
	Výdavky	392 429	143 824	198 135
Malá Čausa	Príjmy	166 351	172 060	171 565
	Výdavky	166 351	171 692	168 615
Veľká Čausa	Príjmy	154 450	118 862	136 110
	Výdavky	154 450	118 590	135 753

Zdroj: údaje obcí

V každom zo sledovaných období môžeme konštatovať, že rozpočty obcí sú vyrovnané, prípadne prebytkové. Je viditeľný nárast na strane príjmovej časti rozpočtu. Z tabuľky je zrejmé, že obce prijali potrebné rozpočtové opatrenia, ktoré naplňajú.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Majetok obcí

Tabuľka 9 Majetok obcí

Obec	2010	2011	2012	2013	2014
Ráztočno	1 460 855	1 468 141	1 524 805	1 725 380	1 730 974
Jalovec	1 089 395	1 192 098	1 122 961	1 135 334	1 149 096
Chrenovec-Brusno	2 068 549	2 068 549	2 078 811	2 131 611	2 429 552
Lipník	679 727	593 534	812 608	1 391 728	1 473 075
Malá Čausa	444 139	512 459	492 184	569 683	547 158
Veľká Čausa	544 000	544 000	544 000	544 000	560 000

Zdroj: účtovná evidencia obcí

Od roku 2010 neustále stúpa hodnota majetku samospráv. Je to pozitívny trend, ktorý svedčí o postupnom rozvoji územia. Hodnota majetku všetkých obcí sa za sledované päťročné obdobie zvýšila.

1.8 Ľudský potenciál

1.8.1 Vývoj počtu obyvateľov a jeho štruktúra

V Trenčianskom kraji žije približne 600 tisíc obyvateľov a hustota obyvateľstva je 131 obyvateľov na km². Z hľadiska sídel má TSK 276 obcí (18 má štatút mesta). Okres Prievidza, do ktorého administratívne spadá územie handlovskej doliny, zaberá 21% rozlohy územia kraja. V okrese Prievidza v roku 2014 žilo 136 554 obyvateľov. Počet obyvateľov na území obcí Handlovskej doliny mal v období rokov 2009- 2011 prevažne stúpajúcu tendenciu. Od roku 2012 mierne klesá.

Tabuľka 10 Vývoj počtu obyvateľov

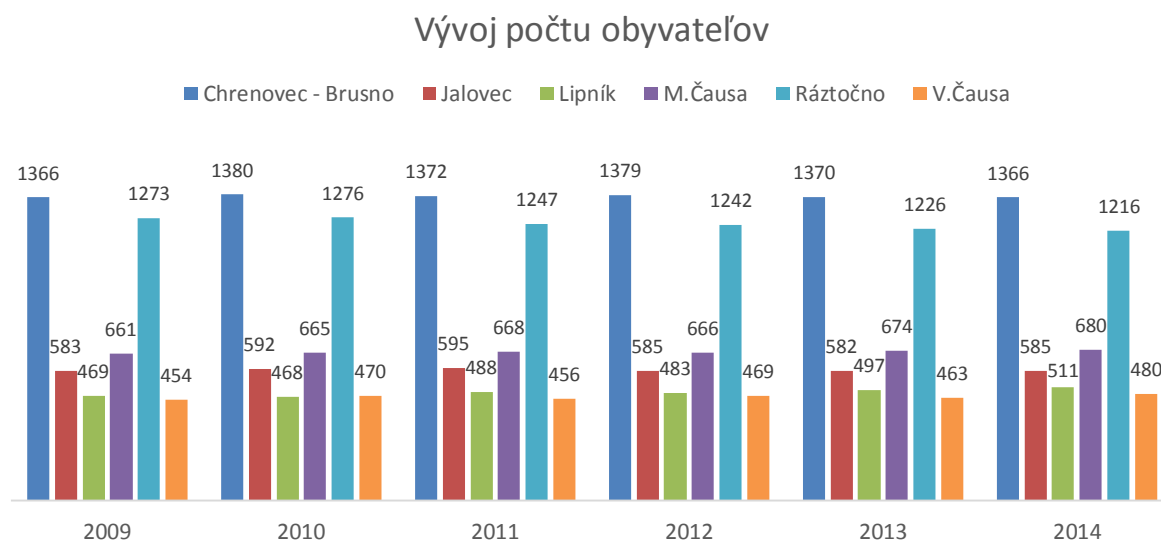
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Chrenovec - Brusno	1366	1380	1372	1379	1370	1366
Jalovec	583	592	595	585	582	585
Lipník	469	468	488	483	497	511
M.Čausa	661	665	668	666	674	680
Ráztočno	1273	1276	1247	1242	1226	1216
V.Čausa	454	470	456	469	463	480

Zdroj: ŠÚ SR

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Graf 1 Vývoj počtu obyvateľov v obciach

Tabuľka 11 Prirodzený pohyb obyvateľstva

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Chrenovec - Brusno	0	0	-4	1	1	-3	6
Jalovec	-2	-5	-2	-2	-7	-4	2
Lipník	0	2	-4	-5	2	4	4
Malá Čausa	2	-4	-6	0	0	0	2
Ráztočno	1	0	6	-3	-9	-8	-13
Veľká Čausa	-1	-1	-17	2	1	-4	-3

Zdroj: ŠÚ SR

Tabuľka 12 Mechanický pohyb obyvateľstva

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Chrenovec - Brusno	1	11	18	-8	6	-6	-10
Jalovec	9	-2	11	5	-3	1	1
Lipník	5	1	3	1	-7	10	10
Malá Čausa	-5	20	10	0	-2	8	4
Ráztočno	18	19	-3	-4	4	-8	3
Veľká Čausa	-2	2	19	3	12	-2	20

Zdroj: ŠÚ SR

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Tabuľka 13 Celkový pohyb obyvateľstva

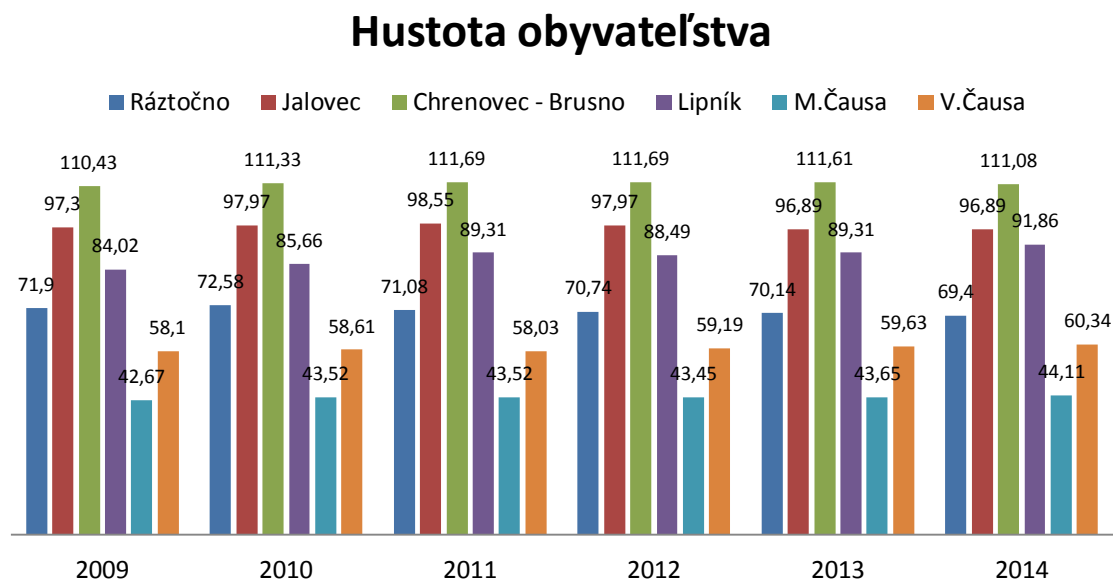
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Chrenovec -							
Brusno	1	11	14	-7	7	-9	-4
Jalovec	7	-7	9	3	-10	-3	3
Lipník	5	3	-1	-4	-5	14	14
Malá Čausa	-3	16	4	0	-2	8	6
Ráztočno	19	19	3	-7	-5	-16	-10
Veľká Čausa	-3	1	2	5	13	-6	17

Zdroj: ŠÚ SR

Môžeme konštatovať, že v obciach Lipník, Malá Čausa a Veľká Čausa od roku 2009 mierne stúpa počet obyvateľov. Podrobnejšou analýzou sme zistili, že vo všeobecnosti prevláda mortalita nad natalitou a počet odsťahovaných nad prisťahovanými. tento fakt neplatí v obciach Lipník, Malá Čausa a Veľká Čausa.

Predpokladáme, že má na to vplyv aj sťahovanie sa mladých ľudí do obcí z väčších centier. Uvedené obce sa nachádzajú najbližšie pri okresnom meste Prievidza.

Graf 2 Hustota obyvateľstva

Môžeme konštatovať, že od roku 2009 v mikroregióne handlovskej doliny klesá hustota obyvateľov. Je to spôsobené znížením počtu obyvateľov.

Najväčšia hustota obyvateľov je v obci Chrenovec – Brusno a najnižšia v obci Malá Čausa.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Tabuľka 14 Veková štruktúra obyvateľstva za rok 2011

	predproduktívny	produktívny	poproduktívny	neuvedené	odchádzajúci za prácou v % z ekonomicky aktívnych
Chrenovec - Brusno	191	671	195	326	82,12
Jalovec	81	285	99	124	85,96
Lipník	70	233	66	123	82,40
Malá Čausa	80	318	106	165	79,56
Ráztočno	160	605	204	278	83,47
Veľká Čausa	70	206	63	113	81,55

Zdroj: ŠÚ, sčítanie obyvateľov, 2011

Tabuľka 15 Veková štruktúra obyvateľstva za rok 2014

	predproduktívny	produktívny	poproduktívny
Chrenovec - Brusno	195	961	228
Jalovec	96	347	126
Lipník	68	364	83
Malá Čausa	98	414	166
Ráztočno	157	837	234
Veľká Čausa	neposkytnuté	neposkytnuté	neposkytnuté

Zdroj: štatistika OcÚ, 2014

Z analýzy vekovej štruktúry vyplýva, že najväčšie zastúpenie v území majú obyvatelia v produktívnom veku. Štatistické údaje zo sčítania obyvateľov v roku 2011 uvádzajú, že z ekonomicky aktívneho obyvateľstva odchádza za prácou v priemere 82,51% ľudí.

Môžeme konštatovať, že v obciach handlovskej doliny žije 15,17% obyvateľov v poproduktívnom veku, pričom celoslovenský priemer uvádza 13%.

Proces starnutia obyvateľstva nekonštatujeme len na miestnej, či regionálnej úrovni, ale je celospoločenským problémom. Pokles pôrodnosti s postupným predlžovaním veku života prispieva k populačnému starnutiu a vzniku s týmto javom súvisiacich problémov. Prognózy uvádzajú, že najstaršími budú populácie v Nitrianskom a Trenčianskom kraji. Starnutie obyvateľstva je fenoménom 21. storočia, ktorý bude prebiehať aj naďalej dynamickým spôsobom a ovplyvní fungovanie celej spoločnosti, nie len nášho územia.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Tabuľka 16 Národnostné a etnické zloženie obyvateľstva

Územie	Trvalo bývajúce obyvateľ stvo spolu	Národnosť															
		slovenská	maďarská	rómska	rusínska	ukrajinská	česká	nemecká	poľská	chorvátska	srbská	ruská	židovská	moravská	bulharská	ostatné	nezistená
Chrenovec-Brusno	1 383	1 335	3	0	0	0	5	3	3	0	0	0	0	0	0	1	33
Jalovec	589	580	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	3	4
Lipník	492	483	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	4
Malá Čausa	669	610	1	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0	2	53
Ráztočno	1 247	1 192	1	0	0	0	6	4	1	0	0	3	0	0	0	2	38
Veľká Čausa	452	386	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	65

Zdroj: ŠÚ SR, SODB 2011

V území žije najviac 94,49% obyvateľov, ktorí sa hlásia k slovenskej národnosti. Najpočetnejšie zastúpenou menšinou je obyvateľstvo nemeckej národnosti (0,74%).

Tabuľka 17 Vzdelanostná úroveň obyvateľstva

Územie	Spolu obyv.	Najvyššie dosiahnuté vzdelanie											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Chrenovec-Brusno	1 383	160	246	214	54	281	61	18	28	100	4	197	20
Jalovec	589	93	127	60	21	116	17	4	11	52	1	84	3
Lipník	492	48	69	75	20	108	27	8	11	43	0	75	8
Malá Čausa	669	88	134	94	28	130	27	6	12	43	2	85	20
Ráztočno	1 247	147	228	145	56	281	48	18	23	116	1	170	14
Veľká Čausa	452	51	84	48	12	81	21	10	13	46	2	75	9
spolu	4 832	587	888	636	191	997	201	64	98	400	10	686	74

Zdroj: ŠÚ SR, SODB 2011

Základné vzdelanie, 2 – učňovské (bez maturity), 3 – Stredné odborné (bez maturity), 4 – úplné stredné učňovské (s maturitou), 5 – úplné stredné odborné (s maturitou), 6 – úplné stredné všeobecné , 7 – vyššie odborné vzdelanie, 8 – vysokoškolské bakalárske, 9 – vysokoškolské magisterské, inžinierske, doktorské, 10 – vysokoškolské doktorandské, 11 – bez školského vzdelania, 12 – nezistené.

Z analýzy vzdelanostnej úrovne obyvateľov v území vyplýva, že najviac zastúpené je obyvateľstvo so základným vzdelaním a učňovským bez maturity až 43,70%. Na druhej strane vysokoškolsky vzdelaných ľudí žije v území len 10,17%. V obci Jalovec žije 16% obyvateľov so základným vzdelaním, 22% s učňovským vzdelaním bez maturity a 11%

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

vysokoškolsky vzdelaných ľudí. Vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov žije najmenej v obci Chrenovec – Brusno 7 % a najviac vo Veľkej Čause 13%. Štatistické údaje za SR uvádzajú 13,8% vysokoškolsky vzdelaných ľudí a územie vykazuje len 10,17%.

Na záver môžeme konštatovať nízku vzdelanostnú úroveň obyvateľstva oproti celoslovenskému priemeru.

1.9 Ekonomický potenciál územia

Štatistický úrad uvádza štatistiku zamestnávateľov podľa počtu zamestnancov len na úrovni NUTS IV- okresu.

K najväčším zamestnávateľom v území handlovskej doliny môžeme zaradiť spoločnosť GEWIS Slovakia s.r.o., HBP a.s., Agro Rybia farma s.r.o., Stredná

odborná škola,

Peter Kollár,

Rialto s.r.o.,

MAT – obaly

s.r.o., YADO

s.r.o., RENITEX s.r.o., 2.súkromná nemocnica,

SENIOR CENTRUM n.o., COOP Jednota, RHEA SK,

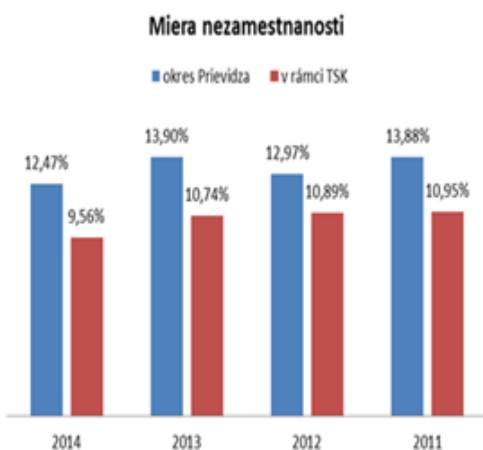
s.r.o. Agroprodukt a ALUSOLID. (Zoznam

podnikateľských subjektov za jednotlivé obce

tvorí samostatnú prílohu).Rozhodovanie

podnikateľských subjektov na miestnej úrovni

ovplyvňuje samospráva svojimi všeobecne záväznými nariadeniami.

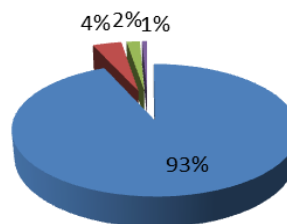

Zdroj: Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny

Graf 3 Zamestnávateľia podľa počtu zamestnancov

Zamestnávateľia podľa počtu zamestnancov za okres Prievidza

■ 0-19 ■ 20-49 ■ 50-249 ■ 250 a viac

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

toho žije v meste Handlová rómske etnikum, ale je aj vysoký počet občanov nad 50 rokov, ktorí sú pre zamestnávateľov neatraktívni.

Nasledovná tabuľka analýza zdrojov územia uvádza počet evidovaných uchádzačov o zamestnanie v každej členskej obci a jej vývoj za posledných päť rokov. V roku 2014 sme zaznamenali najnižší počet uchádzačov o zamestnanie v území. Napriek tomu, že v rokoch 2012 a 2013 sú počty uchádzačov najvyššie, v roku 2014 sme zaznamenali z ekonomickej stránky najlepšiu absolútnu hodnotu v počte uchádzačov. Napriek tomu žije v území 304 obyvateľov, ktorí si nemohli nájsť prácu. Je to náznak pozitívneho trendu na nasledujúce obdobie.

Tabuľka 18 Počet UoZ v obciach

Územie	2010	2011	2012	2013	2014
Chrenovec-Brusno	88	98	108	118	90
Jalovec	35	29	32	28	35
Lipník	22	18	23	22	13
Malá Čausa	46	44	51	37	34
Ráztočno	95	92	95	107	109
Veľká Čausa	30	38	34	33	23
SPOLU	316	319	343	345	304

Zdroj : ŠÚ SR

Pre nezamestnaných je snahou obcí realizovať aktívne opatrenia trhu práce v zmysle zákona o službách zamestnanosti. Pre UoZ organizujú aktivačnú prácu, dobrovoľnícku službu a vytvárajú pracovné miesta. Nezamestnaní využívajú služby ÚPSVaR pracovisko Handlová a ÚPSVaR Prievidza.

1.10 Občianska vybavenosť

Do kategórie občianska vybavenosť zaraďujeme primárne to, čo slúži v prospech občanov, napĺňa ich potreby, prispieva k ich spokojnosti a plní verejnoprospešný účel. Môžeme ju rozdeliť na dve základné skupiny podľa charakteru subjektov, ktoré ju zabezpečujú na :

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- komerčnú – je trhového charakteru, zahŕňa zariadenia maloobchodu, verejného stravovania, ubytovania, služieb, čiastočne aj zariadenia telovýchovno – športové a kultúrne,
- nekomerčnú- označovanú aj verejnú alebo sociálnu, ktorá je zabezpečovaná štátom, regiónom alebo mestom. Zaraďujeme sem hlavne oblasť školstva, sociálnu a zdravotnú starostlivosť.

1.10.1 Sociálna starostlivosť

Sociálna oblasť je v obciach handlovskej doliny riešená prostredníctvom vytvoreného Spoločného obecného úradu, prípadne Združenia obcí Handlovskej doliny. V sociálnej oblasti na území obcí pôsobia , alebo svojou činnosťou do uvedenej oblasti zasahujú :

- ZO Slovenského zväzu zdravotne postihnutých,
- ADOS Erika, (Agentúra domácej ošetrovateľskej starostlivosti)
- Pegas Remata.

Obce zabezpečujú sociálne služby :

- Základné sociálne poradenstvo (odborná činnosť podľa § 16) - cieľovou skupinou je fyzická osoba v nepriaznivej sociálnej situácii. Služba je poskytovaná obecným úradom, v prípade potreby aj Spoločným obecným úradom.
- Opatrovateľská služba je od roku 2003 zastrešená Spoločným obecným úradom v Handlovej, ktorý združuje obce Handlovskej doliny – Ráztočno, Jalovec, Chrenovec-Brusno, Lipník, Veľká Čausa, Malá Čausa – s cieľom zabezpečiť efektívne a kvalitné poskytovanie opatrovateľskej služby v meste i v obciach a sídli na MsÚ v Handlovej. Je poskytovaná priamo v byte občana.
- Odevná a nábytková banka - poskytovanie odevov, hračiek, kuchynského vybavenia, bielej techniky, nábytku a pod., občanom z mesta a obcí, ktorí sa ocitli v núdzi. V predchádzajúcom období ju prevádzkovalo Združenie obcí Handlovskej doliny.
- Príspevok na tvorbu úspor pre dieťa s nariadenou ústavnou starostlivosťou – je určený pre deti, ktorým je poskytovaná ústavná starostlivosť v detských domovoch na základe rozhodnutia súdu, nakoľko rodičia nechcú, nemôžu alebo nevedia poskytnúť deťom primeranú starostlivosť. Povinnosťou samospráv je príspevok poskytovať.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Obyvatelia územia využívajú v prípade potreby služby:

- SENIORCENTRA n.o., ktoré poskytuje komplex sociálnych služieb v Zariadení pre seniorov (kapacita 80 klientov), a Domove sociálnych služieb (kapacita 20 klientov).
- Penziónu Vilma na ul. SNP 55/22, Handlová, poskytovanie základného poradenstva sociálnej rehabilitácie, ošetrovateľskej starostlivosti, celoročného ubytovania, stravovania, upratovania, prania, žehlenia a údržby bielizne a šatstva, pre fyzické osoby, ktoré boli podľa posudku odkázanosti na sociálnu službu zaradení do IV., V., VI. stupňa odkázanosti.
- Senior centra Sv. Kataríny n.o. na ul. SNP 26, Handlová - poskytuje pomoc seniorom s rôznymi stupňami organických zmien mozgu, ľudom s kardiovaskulárnymi ochoreniami, ťažkými zmenami pohybového systému, zdravotne ťažko postihnutým, spolupracuje s rodinou.
- Sv. Lujzy n.o. na ul. SNP 2, Handlová - poskytuje služby mobilného hospicu a zapožičiavaniu zdravotníckych pomôcok.
- Základnej organizácie Slovenského zväzu zdravotne postihnutých
- Pegasu Remata – športového klubu zdravotne postihnutých - združuje ľudí, ktorí sú následkom úrazov, nehôd alebo vrodených defektov postihnutí, aby sa aj prostredníctvom športu vyrovnali so svojim osudom.

V prípade vzniku krízovej situácie majú občania obcí možnosť využiť poskytovanie sociálnych služieb, ktoré sú začlenené pod neziskovú organizáciu Jazmín n.o.:

- Zariadenie krízovej intervencie pre jednotlivca na ul. Partizánska 32. Je určené pre fyzické osoby, ktoré nemajú zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb a ktoré nemajú zabezpečené ubytovanie alebo nemôžu doterajšie bývanie užívať.
- Zariadenie krízovej intervencie pre rodinu na ul. F.Nádaždyho č 4 a Partizánska 3/13 pre fyzickú osobu, na ktorej je páchané násilie, fyzickú osobu, ktorá je obeťou obchodovania s ľuďmi, osamelú tehotnú ženu, rodiča alebo rodičov s deťmi, ktorí nemajú zabezpečené ubytovanie, alebo nemôžu z vážnych dôvodov užívať bývanie, a fyzickú osobu, ktorá dovŕšila dôchodkový vek alebo ktorá je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby a nemá zabezpečené bývanie alebo nemôže z vážnych dôvodov užívať bývanie.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- Nocľaháreň /dočasná/ - na ul. F. Nádaždyho č. 4 je prevádzkovaná v zimných mesiacoch pre 10 klientov.
- Poskytovanie domácej ošetrovateľskej starostlivosti zabezpečuje ADOS Erika -- poskytovanie komplexnej ošetrovateľskej starostlivosti pre obyvateľov obcí Handlovskej doliny.

1.10.2 Zdravotná starostlivosť

Obyvateľom obcí je poskytovaná zdravotná starostlivosť v Zdravotnom stredisku Chrenovec-brusno, kde sa nachádzajú ambulancie všeobecných lekárov pre dospelých, deti a dorast. Okrem toho sa v stredisku nachádza odborná stomatologická ambulancia. V ostatných obciach handlovskej doliny zdravotná starostlivosť poskytovaná nie je. Obyvatelia využívajú zdravotnú starostlivosť všeobecných a odborných lekárov v meste Handlová v:

- 2. súkromnej nemocnici, kde sa nachádzajú:
odborné ambulancie: neurologická, chirurgická, gastroenterologická, stomatologická, gynekologická, algeziologická, dermatovenerologická, ORL, RDG a SONO, fyzioterapia, zmluvné neštátne ambulancie všeobecných lekárov pre deti a dorast, zmluvné neštátne ambulancie všeobecných lekárov pre dospelých.

Od 1.1.2016 nemocnica zrušila oddelenie vnútorného lekárstva a rozšírila oddelenie dlhodobo chorých zo 40 na 62 lôžok. Riešenie urgentných prípadov zabezpečuje záchranná zdravotná služba Falck Záchranná a.s..

- zdravotnom stredisku na ul. SNP 2:
 - zmluvné neštátne ambulancie všeobecných lekárov pre dospelých,
 - odborné ambulancie : imunoalergologická, psychiatrická, gynekologická.
- zdravotnom stredisku na ul. Okružná:
 - zmluvné neštátne ambulancie všeobecných lekárov pre deti a dorast,
 - zmluvné neštátne ambulancie všeobecných lekárov pre dospelých,
 - odborné ambulancie: stomatologická, ortopedická, gynekologická, pľúcna, interná.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Okrem vyššie uvedených zdravotníckych zariadení v obci Chrenovec-Brusno a v meste Handlová, majú občania možnosť využiť ďalšie odborné a špecializované ambulancie v Prievidzi a Bojniciach.

Medzi poskytovanie zdravotnej starostlivosti zaraďujeme aj ADOS – agentúru domácej ošetrovateľskej starostlivosti, ktorá vykonáva terénnu prácu v domácom prostredí pacienta.

S poskytovaním zdravotnej starostlivosti súvisí predaj liečiv a farmaceutických výrobkov. Pre občanov je k dispozícii v zdravotnom stredisku Lekáreň Herba v Chrenovci-Brusne. V meste Handlová sú k dispozícii:

- Lekáreň Barbora,
- Lekáreň Herba,
- Lekáreň pri nemocnici na ul. SNP,
- Lekáreň Sv. Kataríny,
- Lekáreň Dr.Max.

Na záver môžeme konštatovať, že z odborných ambulancií chýba hlavne očná. Obyvatelia musia v prípade potreby využívať ambulanciu v Žiari nad Hronom, Prievidzi alebo Dolných Vesteniciach.

V rámci dotazníkového prieskumu vyjadrovali obyvatelia obcí nespokojnosť s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v obciach. Ako hlavný problém uvádzali, že odborní lekári neordinujú v obciach, všeobecný lekár je len v obci Chrenovec – Brusno a za zdravotnou starostlivosťou musia dochádzať najčastejšie do Handlovej, Prievidze a Bojníc.

1.10.3 Školstvo

V oblasti školstva boli prenesené kompetencie zo štátnej správy na samosprávu zákonom č. 416/2001 Z.z. v rámci reformy verejnej správy. Vo vzťahu k základným školám vykonáva samospráva prenesený výkon štátnej správy. Do jej originálnych kompetencií patria základné umelecké školy, materské školy, školské kluby detí, školské záujmové činnosti, centrá voľného času, zariadenia stravovania pre žiakov základných škôl a pre deti materských škôl, jazykové školy pri základných školách.

V zriaďovateľskej pôsobnosti obcí sú:

- ZŠ s MŠ v Ráztočne,
- ZŠ s MŠ Gašpara Drozda v Chrenovci – Brusne,

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- MŠ v Jalovci
- MŠ v Lipníku,
- MŠ Malá Čausa,
- MŠ Veľká Čausa.

Súčasťou základných škôl v Ráztočne a Chrenovci-Brusne sú školské kluby a školská jedáleň.

Tabuľka 19 Vývoj počtu žiakov na ZŠ v obciach

	Školský rok 2013/2014				Školský rok 2014/2015				Školský rok 2015/2016			
	ZŠ s MŠ, Ráztočno		ZŠ G. Drozda s MŠ, CHB		ZŠ s MŠ, Ráztočno		ZŠ G. Drozda s MŠ, CHB		ZŠ s MŠ, Ráztočno		ZŠ G. Drozda s MŠ, CHB	
	Počet tried	Počet žiakov	Počet tried	Počet žiakov	Počet tried	Počet žiakov	Počet tried	Počet žiakov	Počet tried	Počet žiakov	Počet tried	Počet žiakov
1. ročník		6	1	21		10	2	26		11	2	30
2. ročník		8	1	22		4	1	23		8	2	27
3. ročník	1	11	2	29	1	9	1	22	1	5	1	23
4. ročník	1	8	1	23	1	11	2	30	1	9	1	22
1. stupeň spolu	2	33	5	95	2	34	6	101	2	33	6	102
5. ročník	1	7	1	15	1	8	1	25	1	11	2	30
6. ročník	1	12	1	19	1	5	1	14	1	9	1	23
7. ročník	1	6	1	20	1	12	1	18	1	6	1	14
8. ročník	1	7	1	25	1	6	1	20	1	12	1	18
9. ročník	1	9	1	17	1	5	1	28	1	7	1	20
2. stupeň spolu	5	41	5	96	5	36	5	105	5	45	6	105
Spolu	7	74	10	191	7	70	11	206	7	78	12	207

Zdroj: Spoločný školský úrad

Tabuľka 20 počet detí v školskom klube v ZŠ

	Školský rok 2013/2014				Školský rok 2014/2015				Školský rok 2015/2016			
	ZŠ s MŠ, Ráztočno		ZŠ G. Drozda s MŠ, CHB		ZŠ s MŠ, Ráztočno		ZŠ G. Drozda s MŠ, CHB		ZŠ s MŠ, Ráztočno		ZŠ G. Drozda s MŠ, CHB	
	Počet oddelení	Počet žiakov	Počet oddelení	Počet žiakov	Počet oddelení	Počet žiakov	Počet oddelení	Počet žiakov	Počet oddelení	Počet žiakov	Počet oddelení	Počet žiakov
ŠKD	1	25	1	37	1	27	1	51	1	28	2	63

Zdroj: Spoločný školský úrad

Na území obcí pôsobí Základná umelecká škola so sídlom na ul. Poštová 58, 972 51 Handlová s elokovanými pracoviskami:

- Elokované pracovisko, Malá Čausa 175, Malá Čausa
- Elokované pracovisko, Lipník 7, Lipník
- Elokované pracovisko, Komenského 428/43, Ráztočno

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- Elokované pracovisko, Chrenovec-Brusno 395, Chrenovec-Brusno
- ZUŠ má vytvorené odbory:
 - tanečný
 - výtvarný,
 - literárno – dramatický,
 - hudobný.

Tabuľka 21 Počet žiakov v jednotlivých odboroch

Druh štúdia	Počet žiakov za obce
individuálne štúdium	75
skupinové štúdium	96
Spolu	171

Stredné školy

Na území obcí sa stredné školy nenachádzajú. Študenti z obcí majú možnosť navštevovať stredné školy v meste Handlová, okresnom meste Prievidza, prípadne vzdialenejších podľa vlastného výberu.

Centrum voľného času

Pre deti a mládež z obcí je pre trávenie voľného času a rozvoj zručností k dispozícii **CVČ Relax Námestie baníkov 3**, v priestoroch Domu kultúry. Ponuku CVČ využívajú 4 deti z obce Ráztočno, ktoré navštevujú oddelenie telovýchovy a športu.

1.10.4 Kultúrny a spoločenský život

Kultúrnu činnosť v obciach vykonávajú samosprávy obcí prostredníctvom zamestnancov, v spolupráci s členmi kultúrnych komisií pri OcZ a dobrovoľníkmi.

V obci Chrenovec – Brusno sa kultúrny dom nenachádza. Podujatia sú organizované podľa charakteru v priestoroch základnej školy, dôchodcovia využívajú Urbársky dom, pred OcÚ a v areály základnej školy. V súčasnom období prebieha rekonštrukcia priestorov bývalej materskej školy, kde bude zriadené miestne kultúrne stredisko a knižnica.

V obci Jalovec sa kultúrny dom nenachádza. Podujatia sú organizované v priestoroch a areály obecného úradu a v priestoroch MŠ. Vatra zvrchovanosti je organizovaná Na Lazoch.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

V obci Lipník je kultúrny dom súčasťou obecného úradu. Kultúrny dom je po rekonštrukcii z vonkajšej časti. Komplexná rekonštrukcia vnútorných priestorov neprebehla, boli prerobené len sociálne zariadenia. Podujatia sú organizované v priestoroch kultúrneho domu, priestoroch a areály MŠ, v lokalitách Pri kríži a Agáčina.

Obec Malá Čausa organizuje podujatia v kultúrnom dome, ktorý je súčasťou obecného úradu. Priestor je zrekonštruovaný. Okrem toho sú podujatia organizované v priestoroch a areály MŠ.

Obec Ráztočno podujatia organizuje v kultúrnom dome a klube, ktorý je súčasťou obecného úradu. Oba priestory prešli komplexnou rekonštrukciou. Taktiež sú podujatia organizované v areály a priestoroch ZŠ s MŠ.

Obec Veľká Čausa využíva na organizovanie podujatí priestory OcÚ, priestory a areál MŠ. Priestor rekonštrukciou neprešiel, je v pôvodnom stave.

1.10.5 Organizácie, združenia a spolky

Chrenovec-Brusno

- Dedinská folklórna skupina Hájiček a detský folklórny súbor Malý Hájiček - DFSk Hájiček z Chrenovca-Brusna vznikla v roku 1979
- Dozorný výbor COOP Jednota, s.d. Chrenovec – Brusno
- HONZLUK (Hornonitrianske združenie pre ochranu a šírenie tradičnej a ľudovej kultúry) – Hlavným ťažiskom aktivít boli, sú aj budú Dni kolied kresťanov Slovenska.
- Miestny odbor Matice Slovenskej
- Jednota dôchodcov
- Združenie bývalých urbárikov Brusno, pozemkové spoločenstvo
- Spolok bývalých urbárikov Chrenovec, pozemkové spoločenstvo
- Dobrovoľný hasičský zbor
- ZMOS (Združenie miest a obcí Slovenska)
- Turistický oddiel Pijanček
- ZOHD (Združenie obcí Handlovskej doliny)
- OZ Žiar
- ZRRHN (Združenie pre rozvoj regiónu Horná Nitra)

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- ZPOZ – Zbor pre občianske záležitosti
- Futbalový oddiel Slávia

Jalovec

- Urbársky spolok Jalovec
- Spoločenstvo vlastníkov súkromných lesných pozemkov
- Jednota Dôchodcov
- ZMOS (Združenie miest a obcí Slovenska)
- ZOHD (Združenie obcí Handlovskej doliny)
- OZ Žiar
- ZRRHN (Združenie pre rozvoj regiónu Horná Nitra)

Lipník

- Dobrovoľnícky hasičský zbor Lipník
- Jednota dôchodcov
- Urbársky spolok
- Dozorný výbor Jednota
- ZRRHN (Združenie pre rozvoj regiónu Horná Nitra)
- ZOHD
- OZ Žiar
- ZMOS (Združenie miest a obcí Slovenska)

Malá Čausa

- Dobrovoľný hasičský zbor
- TJ Družstevník Malá Čausa
- Jednota dôchodcov Slovenska
- Urbárske pozemkové spoločenstvo
- ZOHD
- OZ Žiar
- ZMOS
- ZRRHN (Združenie pre rozvoj regiónu Horná Nitra)

Ráztočno

- Urbárske pozemkové spoločenstvo

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- Futbalový klub „Hájskala“
- Atletický klub – bežci
- Združenie pre rozvoj cestovného ruchu
- Condriena
- Združenie obcí Handlovskej doliny
- OZ Žiar
- Dozorný výbor COOP JEDNOTA Prievidza, s.d.
- Jednota dôchodcov Slovenska
- Dobrovoľný hasičský zbor
- OZ- Tenisový klub Hôrky

Veľká Čausa

- Spoločný urbariát
- Jednota dôchodcov
- TJ Agrospol
- ZMOS (Združenie miest a obcí Slovenska)
- ZOHD (Združenie obcí Handlovskej doliny)
- OZ Žiar
- ZRRHN (Združenie pre rozvoj regiónu Horná Nitra)

1.10.6 Šport

Do kompetencií samosprávy patrí aj vytváranie podmienok pre rozvoj športových aktivít. Najrozšírenejším športom v obciach handlovskej doliny je futbal. V každej obci sa nachádza futbalové ihrisko, ktorého údržbu zabezpečuje obec.

Chrenovec-Brusno

Futbal - V roku 1928 sa začala hrať okresná súťaž a to bol impulz na zakladanie nových klubov. V roku 1933 prišiel aj rad na obec Brusno a vznikol ŠK Brusno, ktorý sa neskôr premenoval na TJ Zlatá jedľa Brusno. Medzi zakladateľov ŠK patrili p.Blahorod Kolárik a p. Viliam Ficel. Od roku 1957 do roku 1975 vystupoval pod názvom Baník Brusno a následne ako TJ Slávia Chrenovec. Po premenovaní obce na Chrenovec-Brusno v roku 1993 sa

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

zmenilo meno na TJ Slávia Chrenovec-Brusno, v roku 1998 keď sa futbal osamostatnil od TJ na Futbalový klub Slávia Chrenovec-Brusno a od roku 2007 na dnešný Obecný futbalový klub Slávia Chrenovec-Brusno. V minulosti nastali pre futbal obce ťažšie časy, keď v roku 1964 povodeň zaplavila ihrisko „Pod brehom“ a v roku 1975 toto ihrisko zabrala výstavba novej cesty a na dlhých 28 rokov sa všetka činnosť presunula na ihrisko v Jalovci. Zmena nastala v roku 2002 keď sa začalo budovať nové ihrisko na Farskej lúke. Futbal sa do Chrenovca-Brusna vrátil 27.7.2003, kedy bolo nové ihrisko odovzdané do užívania.

Pôsobenie športových klubov:

- **1974** – TJ mala 4 oddiely : futbalový, hádzaná, stolný tenis, šachy
- **2007** - TJ Slavia Chrenovec – Brusno, prevádzkoval jedno seniorské družstvo – účastníka okresnej súťaže. Dorastenci hrali majstrovskú okresnú súťaž, mladší a starší žiaci hralo pod hlavičkou Veľkej Čause v 2. triede – sever
- **2008** – V obci tento rok pôsobil futbalový klub TJ Slavia Chrenovec – Brusno, ktorý prevádzkoval 4 futbalové družstvá – muži, dorast, starší žiaci a mladší žiaci
- **2009** - futbalový klub TJ Slavia Chrenovec – Brusno a prevádzkoval futbalové družstvá – muži, dorast a starší žiaci
- **2012** – v obci pôsobili Obecný futbalový klub Slavia Chrenovec – Brusno, Motocyklový klub Pionier Group, Obecný stolnotenisový klub
- **2015** - Futbalový oddiel, Pionier Group, Stolnotenisový klub, Turistický oddiel, Strelecko – branný krúžok, Nohejbalový klub

Tradičné športové podujatia:

- Od roku 1975 sa koná tradičný nohejbalový turnaj „O putovný pohár starostu obce“
- Od roku 2008 sa konajú preteky Pionier Cross
- Od roku 2008 sa koná Vianočný stolnotenisový turnaj o „Pohár starostu obce“
- Veľkonočný stolnotenisový turnaj

Jalovec

Založenie TJ: bola založená 9. máj 1966.

Otvorenie futbalového ihriska: 25.7. 1967 – slávnostne otvorené futbalové ihrisko na „Podstránach“. Pri tejto príležitosti bol futbalový turnaj za prítomností družstiev: Brusno,

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Ráztočno, V. Čausa, Jalovec. Čestný prvý výkop na zahájenie zápasu mal Tomáš Konuš. Futbalisti z Ráztočna vyhrali turnaj.

1971 – bolo založené futbalové družstvo žiakov

Lipník

Tradičné športové podujatia:

- Turnaj v stolnom tenise – 15. januára 1969 sa konal prvý turnaj.
- **Terénne cyklistické preteky okolo Lipníka** - Konajú sa asi od roku 1968, súťaží sa v kategóriach: trojkolky, neregistrovaní žiaci, registrovaní žiaci, mladší dorast, starší dorast a muži. Do pretekov sa zapájajú aj okolité obce. Hlavnou cenou je putovný pohár, prví traja dostávajú hodnotné ceny a diplomy. Konajú sa tradične na MDD.
- **Futbalový zápas slobodní vs. Ženatí** - 22. júna 1969 sa prvýkrát v dejinách obce stretli ženatí a slobodní vo futbalovom zápase. Zápas sa hral na futbalovom ihrisku v Brusne. Tento zápas je tradičnou záležitosťou obce a hráva sa dodnes. Hráva sa o sud piva.

Malá Čausa

TJ Družstevník Malá Čausa – pôsobí v súťaži, ktorú riadi Západoslovenský futbalový zväz. **Šatne na futbalovom ihrisku:** Požiadavka výstavby šatne bola uplatňovaná už v roku 1975, kedy futbalový oddiel TJ Družstevník hral v tzv. malej lige. Výkony futbalistov boli predpokladom postupu do krajskej triedy. Pre vytvorenie primeraných podmienok sa v roku 1967 začali brigádnicke s výstavbou šatní. Už v roku 1968 sa vyčerpali peniaze a ďalšia výstavba bola pre ich nedostatok zastavená. Hoci bola stavba zaradená do plánu akcií „Z“ ako svojpomocná, veľkú časť zabezpečoval Okresný stavebný podnik Prievidza. Stavba bola dokončená a daná do užívania TJ Družstevník Malá Čausa vo februári 1978. postupom miestneho futbalového klubu do vyššej súťaže – 5.ligy, bolo potrebné rozšíriť objekt tribúny. V roku 2008 – 2011 boli pristavené šatne a technické priestory, upravené priestory pre rozhodcov a delegátov a upravené sociálne zariadenia.

Ráztočno

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Šport a turistika má v obci hlboké korene. Najstarším a najpopulárnejším športom bol a je futbal. Jeho dejiny začali písať v Ráztočne začiatkom tridsiatych rokov 20. storočia najmä Pavol Krcho (Bačeje) a Ladislav Matay, syn tunajšej učiteľky. Prvá známa futbalová „jedenástka“ je asi z rokov 1934 – 1935. V zápasoch vystupovala pod názvom ŠK Ráztočno. Mala toto zloženie: Ignác Fabian (Podobček) (brankár), ďalej Ignác Mäsiar (Páleje), Ľudevít Madaj (Balášeje), Michal Madaj (Maganeje), Ján Moravčík a Jozef Radlinský z Handlovej, Pavol Krcho (Bačeje), Ladislav Matay, Ján Máček (Emilkeje), Jozef Kaniarsky (Jožtek Kuneje), Ján Madaj (Jožkes) (kapitán), Štefan Kubík (býval u Hornických) a Emil Máček (Emilkeje). Zápasy sa hrávali na pažitách v „Blatine“, „Hore vodou“ alebo „Hore pažitami.“ Prvé „futbalové ihrisko“ vzniklo na urbárskom pozemku – lúke „Za zápravou“ v rokoch 1938 – 1939. Prvé ozajstné futbalové ihrisko, aj so sieťami na bránkach, vzniklo v rokoch 1946 – 1948 „Za vodou.“ Na začiatku 60-tých rokov 20. storočia bolo vybudované nové ihrisko na „Lúčkach.“ V 90. rokoch pribudol do jeho areálu asfaltový podklad pre ľadovú plochu a basketbalové ihrisko.

Od roku 1951 hrajú ráztočianski futbalisti pod názvom DŠO (Dobrovoľná športová organizácia) Sokol – TJ Sokol Ráztočno, od roku 1974 pod názvom TJ ŠM Ráztočno a od roku 1998 FK Hajskala Ráztočno.

27. augusta 1972 sa oslavovalo 28. výročie SNP a pri tejto príležitosti boli slávnostne odovzdané šatne na športovom ihrisku, ktoré občania svojpomocne vybudovali v rámci akcie „Z“. Šatne boli dané do užívania Telovýchovnej jednoty Sokol.

Na športové aktivity je v súčasnosti v obci k dispozícii futbalové, basketbalové a hokejové ihrisko a lyžiarsky vlek. V areáli základnej školy je malá telocvičňa a multifunkčné ihrisko) a v budove obecného úradu posilňovňa. V časti obce Remäta je tenisový kurt, lyžiarsky vlek s umelo zasnežovanou zjazdovkou. Pre športových rybárov je tu vybudovaný areál súkromných rybníkov.

Na turistiku slúži v katastri obce niekoľko vyznačených turistických trás vrátane cyklotrasy Bojnický okruh.

Športovo-turistický areál v Remäte má dve prvenstvá na Slovensku. Bolo to prvé lyžiarske stredisko s umelým osvetlením a takisto ako prvé na Slovensku sa v roku 1989 stalo strediskom športu zdravotne postihnutých pre mládež i reprezentáciu.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

V decembri 1970 bol daný do prevádzky lyžiarsky vlek – vybudovaný svojpomocne. Postavený v údolí „Pavlovo.“ Jeho prevádzka bola obnovená v roku 2015. zariadenie je v prenájme OZ – Tenisový klub Hôrky.

Tradičné športové podujatia:

- **Hokejový alebo hokejbalový turnaj a zakáľačka** – podľa počasia
- **Ráztočianska míľa** - Charakteristika trate Pretek prebieha na cca 2km okruhu ulicami obce – 95% cesta, 5% terén s minimálnym prevýšením. Pretekári sú povinní riadiť sa pokynmi organizátora podujatia. Štart každého pretekára je na vlastnú zodpovednosť. Pri prezentácii je povinné predložiť preukaz poistenca. Preteká sa v zmysle pravidiel atletiky. Ráztočianska míľa: 1,8 km Muži a ženy bez vekových kategórií (vyhodnotení len obyvatelia Ráztočna vecnými cenami)
- **Memoriál Štefana Kotiana** - beh do vrchu, na ceste Ráztočno – Morovno. Pripomíname, že Š.Kotian náhle a nečakane zomrel v decembri 2006 vo veku 45 rokov. Jeho poslednými pretekmi bol tiež beh do vrchu v Bobrovci v novembri 2006. Najväčší športový úspech dosiahol práve víťazstvom slovenského pohára v behu do vrchu v roku 2006 v kategórii muži 40-49r.
- **beh SNP** – v roku 2015 sa uskutočnil už 23. ročník

Veľká Čausa

V roku 1975 Telovýchovná jednota prišla o ihrisko, pri výstavbe cesty T/50 – I. - triedy trasa Prievidza – Jalovec. Súčasťou tejto stavby bola aj regulácia potoka Handlovky. Pri tomto bola urobená zmena koryta. Nové koryto Handlovky viedlo priamo cez futbalové ihrisko a tým bolo zlikvidované.

10.1. 1986 bola slávnostne odovzdaná do užívania stavba „Šatne pre TJ“, ktorá bola budovaná v akcii „Z“.

1.10.7 Cestovný ruch

Primárnu ponuku pre cestovný ruch tvorí prírodný potenciál – ponuka daná prírodou (pohoria, flóra, fauna,..) a kultúrno-historický potenciál. V oblasti cestovného ruchu sa

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

nemôžeme orientovať len na potenciál obce, ale ho musíme chápať v kontexte mesta Handlová a obcí handlovskej doliny.

Prírodný potenciál

Pešia turistika (množstvo značkových aj neznačkových turistických chodníkov). Medzi turisticky najvyhľadávanejšie lokality patrí rekreačné stredisko Remata, ako východiskové miesto pre mnohé turistické trasy pohorím Žiar (Turistický chodník E8 – Cesta hrdinov SNP – červená farba), v priľahlom území pohoria Vtáčnik sa nachádza viacero značených turistických trás (žltá farba – Prievidzský okruh, Prievidza – Veľký Grič, zelená trasa: Prievidza – Malý Grič - Handlová – Horná Štubňa, Ponitrianska magistrála s východiskovým bodom v Handlovej), na ktoré sa napájajú neznačené chodníky z katastrov obcí handlovskej doliny.¹⁷

Značené turistické trasy v území:

- zelená značka : Sedlo pod Vysokou (902 m) 1:55 hod.
 Tri studničky (617 m) 1:00 hod.
- žltá značka : Bralova skala (862 m)
- červená značka: Veľký Grič (972 m) 2:00 hod.
 Vtáčnik (1346 m) 6:50 hod.

Okrem turistických trás územie ponúka zaujímavú prechádzku banským náučným chodníkom s dĺžkou 9,5km, 13 stanovišťami a 2 oddychovými zónami. Na každej zastávke je informačná tabuľa s dobovými fotografiami a informáciami z minulosti banskej činnosti.

Ďalší náučný chodník je na Remate a vedie smerom do Ráztočna cez Bralovú skalú. Prechádza dvomi geomorfologickými celkami Kremnické vrchy a Žiar. Dĺžka je 8,5km s prevýšením 475,6m a 12-timi zastávkami, na ktorých sa nachádzajú náučné tabule s informáciami o prírodných danostiach, faune a flóre.

Poľovníctvo, hubárstvo v katastrálnych územiach obcí Ráztočno, Jalovec, Chrenovec-Brusno, Lipník, Malá Čausa, Veľká Čausa a v katastri Handlovej.

Letná rekreácia spojená s kúpaním je možná v rekreačnom stredisku Horský hotel Remata, vybaveným bazénom v exteriéri a krytým bazénom, v Hutire Relax Clube v Handlovej, kde je

¹⁷ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny)

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

k dispozícii bazén s protiprúdom a vírivka. Pre **rybolov** je k dispozícii intraviláne mesta Handlová (na hornom konci), kde sa nachádza vodná nádrž, využívaná na športový rybolov. Rybolov na okrasných rybníkoch na Remate je pre tých, ktorí nevlastnia potrebné povolenia ani vybavenie.

Jazdectvo na koňoch umožňuje jazdecký klub Navaho Remata a Klub Almus v Lipníku.

Cykloturistika - Cykloturistické trasy nadväzujú na radiály v rámci celého mikroregiónu i širšieho regiónu hornej Nitry:

Bojnický cyklokruh (celková dĺžka 162 km) s úsekom na území mikroregiónu v horskom teréne:

Handlová-Ráztočno-Jalovec-Chrenovec-Malá Čausa-Brezany (20 km)

Ďalšie cyklotrasy:

Handlová-Remata-Sklené (10 km)

Handlová-Veľká Lehôtka (8 km)

Handlová-Stanište (7 km)

Pre menej zdatných cyklistov je v záujme územia v spolupráci s Trenčianskym samosprávnym krajom vybudovať tzv. „mestský okruh“ popri toku rieky Handlovky od Handlovej, obcami handlovskej doliny až do Prievidze.

Horolezectvo - Početné andezitové bralá ponúkajú možnosť na skalolezectvo. V okolí Handlovej sú k tomuto účelu zmapované vrcholy: Veľký Grič (972 m), Lehotské skaly, Malý Grič (876 m). Horolezecký klub Prométeus pre záujemcov o lezenie pripravil na Veľký Grič lezenie po reťaziach.

Zimná rekreácia - v obci Ráztočno (Ráztočno - tri lyžiarske vleky Tatrapoma s dĺžkou 250, 200 a 50m, Remata – tri lyžiarske vleky Tatrapoma s dĺžkou 200, 300 a 700m s umelým zasnežovaním a nočným lyžovaním). Stredisko telesne postihnutých športovcov, s.r.o. Ski-TMG Remata je jediným strediskom svojho druhu na Slovensku. V štádiu výstavby je lyžiarsky areál prevádzkovaný Ski-TMG Remata - štvorsedačková lanovka. Spoločnosť plánuje výstavbu ďalších lyžiarskych vlekov, úpravu svahov s umelým zasnežovaním a výstavbu parkovacích plôch.

Sekundárna ponuka

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Sekundárnu ponuku tvorí:

- **Supraštruktúra cestovného ruchu** (ubytovacie a stravovacie zariadenia)
- **Infraštruktúra cestovného ruchu** (cestovné kancelárie, turistické informačné kancelárie, zmenárne)
- **Všeobecná infraštruktúra** (športovno-rekreačné zariadenia a aktivity, kultúrno – spoločenské zariadenia, organizované podujatia, dopravná infraštruktúra)

Supraštruktúra cestovného ruchu - Materiálno-technická základňa cestovného ruchu

Ubytovacie zariadenia v území handlovskej doliny:

Chrenovec-Brusno

Exercičný dom – Misionári Matky Božej Lasaletskej – Dom Saletínov – Chrenovec-Brusno
274, kapacita ubytovania 30 lôžok, s prístelkami 40 lôžok)

Handlová

Hotel Baník – Námestie baníkov, kapacita ubytovania 47 lôžok (1,2 a 3 lôžkové izby),
Hutira Relax Club – 29. augusta 92, kapacita ubytovania 36 osôb (10 izieb – 6 izieb 2-lôžkových, 1izba – 4 lôžková, 1 izba 3- lôžková, 1 izba 1-lôžková, štúdio 2-lôžkové s kuchynkou),
Školský internát – turistická ubytovňa Stredná odborná škola, kapacita 60 lôžok (4-lôžkové izby),

Ráztočno – časť Remata

Horský hotel Remata – Remata, kapacita lôžok 112 lôžok s prístelkami, (40 izieb)
Rodinné apartmánové domy Horský hotel Remata – Remata, kapacita lôžok 28 lôžok
Turistická ubytovňa Horský hotel Remata – Remata, kapacita lôžok 46, (8x4-lôžková izba,2x2 lôžková izba,1x10 lôžková),
Penzión Ski TMG – Remata – kapacita lôžok 26 s prístelkami,
Chata STPŠ – Remata, kapacita lôžok 26 s prístelkami,
Turistická ubytovňa Ponikleč – Remata, kapacita lôžok 22,
Chata Horec – Remata, kapacita lôžok 22 lôžok,

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Chata Stanište – Remata , kapacita 20 lôžok,

Chata urbárskeho spoločenstva – Ráztočno, kapacita lôžok 20.

Veľká Čausa

Koliba Pacho – Veľká Čausa 184, 6 apartmánových domov, spolu 36 lôžok

Pohostinstvá a reštauračné zariadenia v území handlovskej doliny

Chrenovec – Brusno

Bar Hasák – Chrenovec – Brusno 407

Kaviareň Caffè Dobré ráno – Chrenovec – Brusno 673

JUMBY BAR – Chrenovec – Brusno 410

Pohostinstvo u Ad'ky – Chrenovec – Brusno 981

Známost a navštevovanou prevádzkou v obci je cukráreň MOHEN, Chrenovec – Brusno 8

Jalovec

Pohostinstvo JALOVČIANKA, Jalovec 650

Lipník

Vináreň Lipníček – Lipník 95

Malá Čausa

Makovická Monika - Hostinec, Malá Čausa 82

Posedenie u Čuča, Malá Čausa 174

Ráztočno

Kebab Krokodíl – Handlovská 245

Pizzéria TAMI – Handlovská 245

Pohostinstvo Krokodíl – Handlovská 245

Pohostinstvo ESO – Handlovská 469

Horský hotel Remata – Remata,

Penzión Ski TMG – Remata

Reštaurácia Poniklec – Remata,

Okrasné rybníky Remata

Veľká Čausa

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Hostinec JAJA – Veľká Čausa 171

Reštaurácia Koliba Pacho – Veľká Čausa 184

1.11 Technická infraštruktúra

Riešeným územím mikroregiónu handlovskej doliny prechádza cesta I/50-R (E 572), ktorá má celoštátny význam. V roku 2015 prebiehala jej rekonštrukcia. V jednotlivých sídlach prietah cesty plní funkciu zbernú, ale silný tranzitný pruh jej dáva funkciu rýchlostnú. Tento páterný systém dopĺňujú zberná komunikácia prechádzajúca Brusnom (bývalá I/50) v úseku Brusno – Veľká Čausa triedy B-2 a miestne komunikácie obslužné t.j. triedy C-1 tepnové (m.k. Lipník – Chrenovec), triedy C-2 prístupové a D-1 kľudové ulice. Sídlo Malá Čausa je napojené na cestu I/50 cestou III / 05069. Časť miestnych komunikácií v obciach je v nevyhovujúcom technickom stave.

Prietah cesty I/50 mikroregiónom (intravilánom obcí) tvorí výraznú umelú bariéru a rozdeľuje jednotlivé sídelné útvary na dva nehomogénne časti. Cesta I/50 vylepšuje jazdné podmienky tranzitnej dopravy, ale negatívne ovplyvňuje životné prostredie riešeného územia. Hromadnú regionálnu autobusovú dopravu v mikroregióne zabezpečuje SAD Prievidza.¹⁸

Železničná doprava

Cez územie mikroregiónu – obcami Lipník, Chrenovec, Jalovec, Ráztočno a mesto Handlová vedie jednokoľajová trať č. TU 2912, ktorá zabezpečuje osobnú a nákladnú železničnú prepravu. Má regionálny charakter. Je vedená paralelne so štátnou cestou I/50 a riekou Handlovkou cez intravilán uvedených obcí. Železničná trať je vedená z Prievidze do Handlovej. Železničná trakcia je motorová, dlhodobo stabilizovaná, s elektrifikáciou trate sa zatiaľ nepočíta. Mikroregión je napojený na trať troma nástupnými bodmi: železničná stanica Chrenovec, zastávka Ráztočno a zastávka Jalovec, ktoré zabezpečujú služby pre cestujúcu verejnosť. Okrem služieb pre verejnosť plnia stanice funkciu nakládky a vykládky materiálu. Sú tu výhybky a železničné vlečky . Železničné spojenie Vrútky - Horná Štubňa – Handlová

¹⁸ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny, analytická časť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

je zabezpečené traťou č.M 431.¹⁹ Signalizačné železničné znamenie je vybudované na železničnom prechode do obce Malá Čausa a v obci Ráztočno.

Statická a pešia doprava

Statická doprava je v obciach riešená garážami pri rodinných domoch, parkovaním pri okrajoch komunikácií a niekoľkými verejnými parkoviskami, ktoré kapacitne postačujú nárokom na statickú dopravu.

Pešie komunikácie sú samostatné spevnené plochy vedené pozdĺž komunikácií, prípadne vo forme zjazdových chodníkov.

Zásobovanie obyvateľov pitnou vodou

Územie obcí handlovskej doliny spadá do čiastkového povodia rieky Handlovky, ktoré je súčasťou povodia rieky Nitry (4-21-11) a spolu s ním patrí k hlavnému povodiu rieky Váh. Západná časť územia obcí Veľká a Malá Čausa je dotknutá pásom ochrany prírodných liečivých zdrojov II. a III. stupňa termálnych vôd v Bojniciach. Významnejšie vodohospodársky chránené územie (CHVO - chránená vodohospodárska oblasť) sa v hodnotenom území nenachádza. Riešené územie nespadá do citlivých oblastí v zmysle ochrany vodných útvarov povrchových vôd, tzn. katastrálne územia obcí nie sú zaradené medzi zraniteľné oblasti v zmysle Nariadenia vlády č. 617/2004 Z.z., ktorým sa ustanovujú citlivé oblasti a zraniteľné oblasti. K vodohospodársky chráneným patrí pramenná časť rieky Handlovky (4-21-11-036) v úseku od prameňa po mesto Handlová ako vodohospodársky významný tok z dôvodu významných odberov pre priemysel. Ako chránený vodárenský tok nie je zaradený žiadny tok z riešeného územia. Významnejšie prírodné minerálne vody sa v riešenom území nevyskytujú.

Zásobovanie obyvateľstva pitnou vodou v hodnotenom území je zabezpečované prostredníctvom Prievidzského skupinového vodovodu (SKV), pre ktorý sú využívané aj zdroje mimo územia okresu, a to z povodia Turca - zdroje podzemnej vody v Polerieke (45 l/s) a odbermi z vodnej nádrže Turček (200-230 l/s), nakoľko pôvodné zásoby podzemných vôd boli poškodené ťažbou uhlia. Zo zdrojov pitnej vody v riešenom území majú význam pre zásobovanie obyvateľstva zdroje podzemnej vody v Ráztočne, v Jalovci lokalita Tepličky. Vodohospodársku vybavenosť tohto územia dopĺňa vybudovaný vodojem v Ráztočne, ktorý

¹⁹ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny, analytická časť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

kumuluje vodu pre zásobovanie obyvateľstva časti okresu Prievidza už od 30-tych rokov 20. storočia.²⁰ Na vodovodnú sieť je napojených 98% domácností.

Odvádzanie a čistenie odpadových vôd

V oblasti odvádzania odpadových vôd na území obcí prevláda nepriaznivý stav. Žiadna z obcí nemá vybudovanú čistiareň odpadových vôd (ČOV) ani verejnú kanalizáciu obce. Problematika komunálnych odpadových vôd je miestne riešená parciálnymi ČOV pre menšie množstvá OV v jednotlivých lokalitách.

V obci Chrenovec-Brusno obyvatelia novobudovaných rodinných domov (5 rodinných domov) vyriešili čistenie komunálnych odpadových vôd formou individuálnych domových čističiek, zvyšok obyvateľov obce odvádza odpadové vody (OV) z rodinných domov do septikov a žump.

V obci Jalovec nie je vybudovaná verejná kanalizácia. Čistenie komunálnych odpadových vôd je realizované pre materskú škôlku v obci a budovu obecného úradu v spoločnej ČOV. Členitosť terénu a cesta I. triedy tu pôsobia ako bariéry pre budovanie verejnej kanalizačnej siete v celej obci a tak komunálne odpadové vody znečisťujú tok rieky Handlovky.

V obci Lipník nie je vybudovaná verejná kanalizačná sieť, odvádzané sú dažďové vody povrchovou kanalizáciou bez koncovky čistenia (ČOV).

Obec Malá Čausa podobne ako ostatné obce v Handlovskej doline nemá vybudovanú kanalizáciu ani čistiareň odpadových vôd. Malú domovú čistiareň odpadových vôd má 20 domácností.

Obec Ráztočno nemá vybudovanú verejnú kanalizáciu. Čistenie komunálnych odpadových vôd sa v obci rieši čiastkovými ČOV v štyroch lokalitách obce. ČOV pre 42 bytov v bytovkách, ČOV pre základnú školu, ČOV pre predajňu potravín a ČOV v rekreačnej oblasti Remata s napojením OV z horského hotela REMATA. Dažďové vody z obce sú odvádzané povrchovou kanalizáciou bez koncovky čistenia.

Obec Veľká Čausa rovnako nemá vybudovanú obecnú kanalizáciu ani ČOV, malú domovú čistiareň má 1RD v obci.

²⁰ Charakteristika verejných vodovodov podľa akciových spoločností

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Doterajšie riešenie problematiky komunálnych odpadových vôd v obciach nie je dostatočné a vyhovujúce. Odpadové vody sú v prevažnej miere zachytávané v žumpách, alebo sú vypúšťané cez septiky, ale aj priamo výustami do povrchových vôd.

Túto problematiku sa starostovia obcí snažia riešiť, je vypracovaná projektová dokumentácia na kanalizačný zberač so zaústením na ČOV Prievidza i niekoľko variantných riešení. Jedna z možností je okrem národných zdrojov uchádzať sa o finančné prostriedky z Európskej únie. Zámerom Stredoslovenskej vodárenskej spoločnosti je vybudovať verejnú kanalizáciu v obciach handlovskej doliny okrem obce Malá Čausa. Vybudovanie kanalizácie v obciach malo byť súčasťou veľkého investičného projektu v roku 20008. V roku 2012 bol pred realizáciou ukončený z dôvodu vysokej finančnej spoluúčasti. V súčasnom období prebieha posudzovanie vplyvov na životné prostredie.

Plyn

V súčasnosti je vo väčšine obcí možnosť napojenia domácností na plynovodnú sieť. Ukončenú plynifikáciu majú všetky obce Handlovskej doliny. Chrenovec-Brusno 83% napojenosť (324 trvale obývaných bytov), Jalovec 76% napojenosť domácností (128 bytov), Lipník 95% napojenosť (136 bytov), Malá Čausa, kde napojenosť domácností na sieť plynu predstavuje 79% (159 bytov), v obci Ráztočno je 65% napojenosť (275 bytov), kde plynovodná sieť je realizovaná v podstatnej časti územia obce. Obec Veľká Čausa je plynifikovaná a napojenosť domácností je 77% (102 bytov).

Alternatívnym zdrojom tepla v týchto obciach je elektrická energia, pevné palivo, ale aj návrat ku klasickým zdrojom ako je drevo, najmä v podhorských obciach, ktorých obyvatelia čoraz častejšie budú nahrádzať nové média, najmä z ekonomických dôvodov.

Vítaným príkladom ochrany ovzdušia je využívanie obnoviteľných zdrojov energie a znižovanie emisií do ovzdušia spaľovaním drevného odpadu – lisovaných drevných briek z drevovýroby v súkromnej firme v Malej Čausy.

1.12 Životné prostredie

Ovzdušie

Ovzdušie je najviac poškodzovanou zložkou ŽP regiónu Hornej Nitry (HNOO). Najväčší podiel na znečistení je z technológií pri výrobe tepla, elektrickej energie a výrobe

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

chemických látok. Na území mikroregiónu má najväčší podiel na znečistení výroba tepla. Záujmové územie leží v Handlovskej kotline, kde je slabá vetrateľnosť a málo veterných dní počas roka a časté sú inverzie. Na znečistení ovzdušia sa v nemalej miere podieľa doprava, najmä na hlavnom dopravnom koridore Prievidza – Handlová – ceste I. triedy.

V 90-tych rokoch došlo v sledovanom území k poklesu emisií, najmä tuhých znečisťujúcich látok. Vývoj emisií plynov má klesajúcu tendenciu v celom okrese. Emisie SO₂ sa znížili zavedením odsírovania vo veľkých energetických zdrojoch, emisie dusíka NO_x vykazujú mierny pokles, ktorý sa spomalil so zvyšovaním spotreby zemného plynu. Emisie oxidu uhľnatého CO.

Na území okresu sa hodnotí imisná záťaž v meracích staniciach (Prievidza, Handlová, Bystričany), ktoré sa nachádzajú mimo územia mikroregiónu.

K zníženiu záťaže ovzdušia prispieva plynofikácia obcí:

Chrenovec-Brusno	324 domácností	(83% napojenosť)
Jalovec	128 domácností	(76% napojenosť)
Lipník	136 domácností	(95% napojenosť)
Malá Čausa	159 domácností	(79% napojenosť)
Ráztočno	275 domácností	(65% napojenosť)
Veľká Čausa	102 domácností	(77% napojenosť)

Na základe Krajského environmentálneho akčného programu boli na území mikroregiónu realizované opatrenia v sektore A “Ochrana ovzdušia a ozónovej vrstvy” do rokov 1998 a 1999:

- Cieľ 1: Zníženie emisií základných látok znečisťujúcich ovzdušie (SO₂, NO_x, CO, C_xH_y, tuhých emisií), prchavých organických látok (POPs), ťažkých kovov, CO₂ a ostatných emisií plynov, spôsobujúcich skleníkový efekt na stav v súlade s medzinárodnými dohovormi.

Vody

Kvalita povrchových vôd sa hodnotí v zmysle Klasifikácie kvality povrchových vôd podľa STN 75 7221. V území mikroregiónu je takto hodnotená rieka Handlovka . Odberové miesto kvality povrchových vôd toku Handlovka je nad územím mikroregiónu v Handlovej (v riečnom kilometri 23) a v Koši (v riečnom kilometri 1,2).

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

“Klasifikácia kvality povrchových vôd”, ktorá kvalitu vody hodnotí z hľadiska 8 skupín ukazovateľov (A-skupina – kyslíkový režim, B-skupina – základné fyzikálno-chemické ukazovatele, C-skupina – nutrienty, D-skupina – biologické ukazovatele, E-skupina – mikrobiologické ukazovatele, F-skupina – mikropolutanty, G-skupina – toxicita, H-skupina – rádioaktivita) a s použitím sústavy medzných hodnôt zaraďuje vody podľa ich kvality do piatich tried (I. trieda – veľmi čistá voda až V. trieda – veľmi silno znečistená voda, pričom ako priaznivá kvalita vody je považované úroveň I, II a III. triedy kvality). Tok Handlovka má prevládajúcu kvalitu IV. a V. v ukazovateľoch C-F. Výrazné zhoršenie kvality vody je na toku zaznamenané v skupine A (kyslíkový režim).²¹

S ochranou vôd súvisí výstavba kanalizačných sietí a ich koncoviek – čistiarní odpadových vôd (ČOV). V mikroregióne je nepriaznivý stav v odvádzaní a čistení odpadových vôd. Žiadna z obcí nemá vybudovanú čistiareň odpadových vôd (ČOV) ani verejnú kanalizáciu obce.

Podzemné vody

Kvalita podzemných vôd podľa STN 75 7111 “Pitná voda” je sledovaná pre hydrogeologický rajón QN 067 riečne náplavy Nitry od Prievidze po Nové Zámky, na území mikroregiónu, ktorý patrí do hydrogeologického rajónu P-G 063 a V 086 sa nevyskytujú žiadne vrty základnej siete SHMÚ. Najbližšie vrty základnej siete SHMÚ vzhľadom na záujmové územie sa nachádzajú v rajóne QN 067 riečne náplavy Nitry vrty č. 225290 Prievidza - Necpaly a č. 225390 Prievidza – letisko. V uvedených vrtoch sa pri chemických analýzach zistili nadlimitné hodnoty Fecelk (katióny železa), NH₄⁺ (amóniové katióny) a As (arzen). V rajóne V 082 Turčianska kotlina a mezozoikum Veľkej Fatry sa nachádza vrt č.111039 Turček KV-15A, ktorý reprezentuje podzemné vody kvartérnych náplavov Turca a jeho prítokov, ktoré dotujú oblasť Handlovskej doliny.

Územie mikroregiónu je málo zvodnené, využiteľné množstvá podzemných vôd v severnej časti pohoria Vtáčnik (čiastkové rajóny NA10 a HN10) sú zdevastované ťažbou uhlia. V dôsledku relatívne malej zvodnenosti podložia záujmového územia je krytie potreby pitnej vody územia väčšinou zo zdrojov mimo povodia vonkajším prevodom pitnej vody z povodia Turca.

²¹ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny, analytická časť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

V katastrálnych územiach obcí sa nachádzajú pramene: Tepličky, Bralský, Ráztočno. Do územia zasahujú ochranné pásma vodných zdrojov: Stanište a Pri Lespe (do k.ú. Veľkej Čause), Ližkanová (do k.ú. Chrenovec-Brusno).²²

V obci Malá Čausa je vybudovaný pozorovací objekt štátnej hydrologickej siete, vrt č. 5 143.

Pôda

Pôdne typy zastúpené v riešenom území podľa (Kramáreková, 1992):

Surová pôda (Litosol) - Surová pôda typická silikátová

Tento pôdny typ sa viaže na kyslé silikátové horniny. Vyskytuje sa ojedinele na kremencových horninách v pohorí Žiar.

Litozem (rankrová pôda) - Litozem kambizemná (rankrová pôda hnedá)

V pôdnom profile má vytvorený slabší horizont vnútropôdneho zvetrávania. Vyznačuje sa vysokým obsahom skeletu. Viaže sa na maličké plôšky v oblasti Jelenieho vrchu južne od Chrenovca.

Rendzina

Rendziny sú pomerne rozšírené pôdy v riešenom území. Vyvinuli sa na slienito-vápencových a dolomitických horninách.

Rendzina typická

Má pomerne vyvinutý pôdny horizont. Hĺbka pôdy sa pohybuje od plytkej až po hlbokú. Vyskytuje sa na oblasti Drieňovho vrchu, Rematy a veľkého územia v pohorí Žiar. V oblasti Ráztočna sú pôdy plytké, piesočnatohlinité.

Kambizem (hnedá lesná pôda)

Vytvára sa výlučne na silikátových horninách. Vo forme kyslej pôdy sa vyskytuje vo vyšších polohách pohoria Žiar.

Kambizem typická

Je pomerne silno rozšírený pôdny typ. Viaže sa na okraj Prievidzskej kotliny.

Kambizem oglejená

Pedogenetický proces podmieňuje povrchové zamokrenie. Vyskytuje sa na hlavnom hrebeni Žiaru na ťažších zvetralinách kryštalinika.

Kambizem ilimerická

²² Stratégia trvalo udržateľného rozvoja Združenia obcí Handlovskej doliny, analytická časť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Vytvorila sa na horninách s väčšou eolickou prímесou, viaže sa na okrajové polohy Handlovskej kotliny.

Luvizem (ilimerizovaná pôda)

Vyznačuje sa procesom ilimerizácie. Vyskytuje sa na hlbších neogénnych substrátoch prikrýtych sprašoidným materiálom.

Luvizem pseudoglejová

Sú to hlboké pôdy, ílovitohlinité v oblasti Malej Čause.

Fluvizem (nivná pôda)

Fluvizem typická nekarbonátová

Vyskytuje sa v rovinnatom teréne fluviálnej nivy Handlovky. Substrát tvoria mladé holocénne naplaveniny.

Antropické pôdy

Zastúpené sú najmä záhradné pôdy – hortisoly a v dôsledku banskej činnosti v oblasti Cígľa a Handlovej vznikli nové antropogénne formy, z ktorých sú vytvorené rôzne typy antropogénnych pôd.

V riešenom území sa nevyskytujú černice, pseudogleje a podzoly.

Podľa zrnitostnej triedy sú v riešenom území zastúpené pôdy:

- *piesčité*
- *piesčito-hlinité*
- *hlinité*
- *ílovito-hlinité*

Podľa kamenitosti (štrkovitosti) pôdy mikroregiónu patria do kategórie neskeletnaté až slabo kamenité (0-20%) a stredne kamenitých (20-50%).

Iné vlastnosti pôd

Obsah humusu (Bielek, 2002) je v Handlovskej kotline prevažne stredný s percentom zastúpenia 1,8-2,3%, v okolí Ráztočna a Rematy prevláda nízky obsah humusu (menej ako 8,8%). Vysoký podiel humusu sa nachádza v okolí Handlovej a v severozápadnej časti kotliny v nive Handlovky.

Priepustnosť a retenčná schopnosť pôd (Cambel, Rehák, 2002):

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Priepustnosť je na väčšine územia stredná, retenčná schopnosť sa líši. Retenčná schopnosť v hornatinných a vysočinných častiach pohorí Vtáčnik a Žiar je stredná, stredne veľká a veľká retenčná schopnosť je vo vrchovine predhoria Vtáčnika a Žiaru a v kotlinovej časti územia.²³

1.13 Odpadové hospodárstvo

Chrenovec-Brusno

Obecné zastupiteľstvo v Chrenovci - Brusne v súlade s § 6 ods. 1 a podľa § 11 ods.4 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a v súlade so zákonom č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov schválilo Všeobecne záväzné nariadenie č.6/2010o miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

Obec Chrenovec - Brusno v zmysle zákona č. 223 /2001 o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov vedie a uchováva evidenciu o druhoch a množstve odpadov, o ich zhodnotení a zneškodňovaní.

Riešenie odpadového hospodárstva v obci Chrenovec - Brusno je realizované na základe dodávateľsko - odberateľských zmlúv prostredníctvom spoločnosti HATER s.r.o. Handlová, INTA s.r.o. Trenčín, ASEKOL s.r.o. Bratislava a Diakónia Broumov.

HATER s.r.o. – zabezpečuje pre obec v rámci nakladania s odpadmi:

- zber a prepravu komunálneho odpadu,
- zber a prepravu separovaného odpadu,
- uskladnenie komunálneho odpadu,
- zber a prepravu veľkoobjemového odpadu,
- uskladnenie veľkoobjemového odpadu,
- zber a preprava nebezpečného odpadu,
- likvidácia nebezpečného odpadu.

²³ Stratégia trvalo udržateľného rozvoja združenia obcí Handlovskej doliny, analytická časť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

V obci je umiestnených 470 ks 110 L , 3 ks 1100 l kontajnérov, 2 ks veľkoobjemových kontajnerov a plastové vrecia na separovaný zber, ktoré sa nachádzajú pri obytných domoch, obecných budovách a miestnych prevádzkach. Pri bytovom dome a základnej škole sa nachádzajú plastové nádoby na triedený zber komodít – papier, kovy, plasty a sklo, spolu 8ks (každá komodita má zvlášť farebne rozlíšenú nádobu).

1. Spoločnosť HATER s.r.o. na základe objednávky obce realizuje podľa potreby zvoz veľkoobjemového odpadu, separovaného, komunálneho odpadu a likvidáciu nebezpečného odpadu.
2. ASEKOL s.r.o. – zabezpečuje zber a zhodnocovanie elektroodpadu.
3. INTA s.r.o. Trenčín – zabezpečuje pre obec zber a prepravu biologicky rozložiteľného kuchynského odpadu. Službu poskytuje na požiadanie obce a podľa potreby.
4. Diakónie Broumov – zabezpečuje zber a prepravu textílií. Zber zabezpečuje podľa potreby obce. Množstvo vyprodukovaného odpadu na obyvateľa v roku 2013 predstavovalo hodnotu 153kg, čo je pod hranicou celoslovenského priemeru. V roku 2013 predstavovali náklady na likvidáciu – odvoz, zneškodnenie, zhodnotenie a separáciu tony odpadu sumu 92,39€.²⁴

Jalovec

Obec Jalovec v zmysle zákona č. 223 /2001 o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov vedie a uchováva evidenciu o druhoch a množstve odpadov, o ich zhodnotení a zneškodňovaní.

Obecné zastupiteľstvo v obci Jalovec v súlade s § 6 ods. 1 a podľa § 11 ods.4 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a v súlade so zákonom č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov schválilo Všeobecne záväzné nariadenie č.2/2010 o nakladaní s odpadom.

Zvoz a zneškodňovanie drobného stavebného odpadu na požiadanie pôvodcu odpadu zabezpečuje OcÚ Jalovec tak, že poskytuje vozidlo, alebo veľkokapacitný kontajner. Zvoz

²⁴ Plán odpadového hospodárstva obce Chrenovec – Brusno, 2014-2015

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

a zneškodňovanie objemného odpadu z domácností (napr. odpad zo záhrad) zabezpečuje OcÚ rozmiestnením veľkokapacitných kontajnerov v obci.

V rámci separovaného zberu občania triedia komodity: plasty, kov, papier a sklo.

Na základe uzatvorených zmluvných vzťahov využíva obec Jalovec služby nasledujúcich zariadení:

1. Skládka odpadov HATER s.r.o.– Handlová
2. ELEKTRO RECYCLING s.r.o

Obec pre občanov zapožičiava bezplatne malý drvič konárov, čím končí menšie množstvo konárov v komunálnom odpade. Občania taktiež tieto konáre nelikvidujú spaľovaním. Získanú štiepku používajú v domácnosti vo svojich záhradách.

V priemere predstavuje produkcia komunálneho odpadu v roku 2013 162kg na obyvateľa, čo je pod hranicou celoslovenského ročného priemeru. V roku 2013 predstavovali náklady na likvidáciu tony odpadu čiastku 48,02€ .

Lipník

Obecné zastupiteľstvo v obci Lipník v súlade s § 6 ods. 1 a podľa § 11 ods.4 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a v súlade so zákonom č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov schválilo Všeobecne záväzné nariadenie č. 2/2010 o nakladaní s odpadom a o miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

Obec Lipník v zmysle zákona č. 223 /2001 o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov vedie a uchováva evidenciu o druhoch a množstve odpadov, o ich zhodnotení a zneškodňovaní.

Riešenie odpadového hospodárstva v obci Lipník je realizované na základe dodávateľsko - odberateľských zmluvných vzťahov prostredníctvom spoločností:

1. HATER s.r.o. Handlová,
2. Ekokelet,
3. Slovenský hodváb,
4. VEOLIA a.s.,

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

5. Zberné suroviny Žilina,
6. Metal Servis Recykling s.r.o. .

Zber triedeného odpadu prebieha vrecovým systémom. Každý majiteľ nehnuteľnosti obdrží od obce farebne rozlíšené PVC vrecia na vytriedenie komodít – papier, plasty, kov a sklo. Podľa kalendáru zberu druhotných surovín spoločnosť HATER s.r.o., resp. iný zmluvný odberateľ zabezpečuje zber vriec podľa druhu komodity. Obec zabezpečuje zber nebezpečného odpadu 2x ročne.

V obci Lipník produkcia komunálneho odpadu v roku 2013 dosiahla hodnotu 229,73kg na obyvateľa, čo je stále pod celoslovenským priemerom. V roku 2013 predstavovali náklady na likvidáciu tony odpadu sumu 78,04€.

Malá Čausa

Obecné zastupiteľstvo v Malej Čause v súlade s § 6 ods. 1 a podľa § 11 ods.4 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a v súlade so zákonom č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov schválilo Všeobecne záväzné nariadenie č.5/2011 o miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

Obec Malá Čausa v zmysle zákona č. 223 /2001 o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov vedie a uchováva evidenciu o druhoch a množstve odpadov, o ich zhodnotení a zneškodňovaní.

V obci je umiestnených 252 ks 110 L a 3 ks 1100 L nádob, 14 ks 1100 L nádob na separovaný zber a plastové vrecia na separovaný zber, ktoré sa nachádzajú pri obytných domoch, obecných budovách a miestnych prevádzkach.

Riešenie odpadového hospodárstva v obci je realizované na základe dodávateľsko - odberateľských zmluvných vzťahov prostredníctvom spoločností:

1. Spoločnosť HATER s.r.o. ,
2. Metal Servis Recykling s.r.o.,
3. INTA s.r.o. Trenčín ,
4. Peter Kucharčík

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

V roku 2013 v priemere obyvateľ v obci vyprodukoval 0,158t odpadu ročne, čo je pod hranicou celoslovenského ročného priemeru. V roku 2013 predstavovali náklady na jednu tonu odpadu sumu 35,11€ za uloženie a 65,04€ za odvoz.

Ráztočno

Obecné zastupiteľstvo v Ráztočne v súlade s § 6 ods. 1 a podľa § 11 ods.4 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a v súlade so zákonom č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov schválilo Všeobecne záväzné nariadenie č.5/2011 o miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

Obec Ráztočno v zmysle zákona č. 223 /2001 o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov vedie a uchováva evidenciu o druhoch a množstve odpadov, o ich zhodnotení a zneškodňovaní.

Riešenie odpadového hospodárstva v obci Ráztočno je realizované na základe dodávateľsko - odberateľských zmlúv prostredníctvom spoločností:

1. HATER s.r.o. Handlová,
2. Metal Servis Recykling

V obci je umiestnených 685 ks 110 litrových nádob na zmesový domový odpad a 14 ks 110 litrových nádob na separovaný zber, plastové vrecia na separovaný zber, ktoré sa nachádzajú pri obytných domoch, obecných budovách a miestnych prevádzkach. Spoločnosť HATER s.r.o. na základe objednávky obce realizuje podľa potreby zvoz veľkoobjemového odpadu, zber a likvidáciu nebezpečného odpadu. Odvoz komunálneho odpadu realizuje obec vo vlastnej réžii, vlastným vozidlom 2x mesačne v párny týždeň. O zbere a zvoze sú občania informovaní prostredníctvom obecného rozhlasu.

V roku 2013 bolo v obci vyprodukovaného 386,99t odpadu. V roku 2013 predstavovali náklady na likvidáciu tony odpadu sumu 76,51€.

Veľká Čausa

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Obecné zastupiteľstvo vo Veľkej Čause v súlade s § 6 ods. 1 a podľa § 11 ods.4 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov a v súlade so zákonom č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov schválilo Všeobecne záväzné nariadenie č. 3/2011 o nakladaní s odpadmi .

Obec Veľká Čausa v zmysle zákona č. 223 /2001 o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov vedie a uchováva evidenciu o druhoch a množstve odpadov, o ich zhodnotení a zneškodňovaní.

Riešenie odpadového hospodárstva v obci Veľká Čausa je realizované na základe dodávateľsko - odberateľských zmlúv prostredníctvom spoločností:

1. HATER s.r.o. Handlová,
2. INTA s.r.o. Trenčín,
3. Peter Kucharčík zo Žiliny.

V obci je umiestnených 180 ks nádob na komunálny odpad, 10 ks nádob na separovaný zber a plastové vrecia na separovaný zber, ktoré sa nachádzajú pri obytných domoch, obecných budovách a miestnych prevádzkach.

V roku 2013 v priemere obyvateľ v obci vyprodukoval 189,97kg zmesového komunálneho odpadu ročne, čo je pod hranicou celoslovenského ročného priemeru. V roku 2013 predstavovali náklady na likvidáciu tony odpadu sumu 93,74€.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

1.14 Správa o plnení Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obcí (podrobné vyhodnotenie je spracované v samostatnom dokumente)

Chrenovec - Brusno

Tabuľka 22 Správa o plnení PHSR Chrenovec-Brusno

P.Č.	PHSR obce	Celkové náklady v Eur	Zdroj financovania	PHSR OBCE	
				Priorita / Strategický cieľ	Opatrenie
1.	Rekonštrukcia Mariánskeho stĺpa	49 704,83	rozpočet obce 8 469,09 MK SR 41 235,74	1.2 Podpora rozvoja cestovného ruchu	A1.2.2 Zachovanie, rekonštrukcia a údržba kultúrnych pamiatok
2.	Poskytovanie opatrovateľskej služby v obci	11 592,-	ESF 11 592,-	2.1 Podpora služieb pre ľudí odkázaných na pomoc	A 2.1.1 Rozvoj sociálnych služieb pre starších, chorých a odkázaných na pomoc
3.	Dobudovanie zdravotníckeho zariadenia	5 800,-	rozpočet obce 5 800,-	2.1 Podpora služieb pre ľudí odkázaných na pomoc	A 2.1.2 Rozvoj služieb podporujúcich zdravie občanov
4.	Rekonštrukcia ZŠ s MŠ	89 050,-	MŠ SR 39 832,- rozpočet obce 39 218,- ŠÚF 10 000,-	2.2 Podpora rozvoja a dostupnosti vzdelávania v každom veku	A 2.2.3 Rekonštrukcia a modernizácia budov, zariadenia a vybavenosť škôl a školských zariadení
5.	Vybudovanie multifunkčného ihriska	73 050,-	ÚV SR 39 832,- rozpočet obce 33 218,-	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.1 Rozvoj voľnočasových aktivít pre všetky skupiny občanov
6.	Údržba oddychových zón	14 000,-	rozpočet obce 4 000,- ESF 10 000,-	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.3 Údržba oddychových zón
7.	Revitalizácia centra obce	1 612 350,-	rozpočet obce 80 602,50 ROP 1 531 747,50	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.4 Budovanie, údržba a rekonštrukcia otvorených priestranstiev
8.	Podpora miestnych spolkov	15 000,-	rozpočet obce	2.3 Podpora príležitostí na oddych	A 2.3.7 Podpora existujúcich a nových záujmových skupín

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

9.	Spracovanie ÚPD	10 000,-	rozpočet obce	B Spracovanie ÚPD
----	-----------------	----------	---------------	-------------------

Jalovec

Tabuľka 23 Správa o plnení PHSR Jalovec

P.Č.	PHSR obce			PHSR OBCE	
	Názov projektu / akcie	Celkové náklady v Eur	Zdroj financovania	Priorita / Strategický cieľ	Opatrenie
1.	Oprava komunikácií po povodniach	131 575,-	ŠR SR 30 000,- rozpočet obce 30 326,- úvery 61 249,- súkromné zdroje 10 000,-	1.3 Zlepšenie dopravnej dostupnosti MR	A 1.3.2 Zlepšenie kvality komunikácií
2.	Rekonštrukcia a modernizácia MŠ	45 636,-	MŠ SR 14 979,- rozpočet obce 22 637,- úvery 8 020,-	2.2 Podpora rozvoja a dostupnosti vzdelávania v každom veku	A 2.2.3 Rekonštrukcia a modernizácia budov, zariadenia a vybavenosť škôl a školských zariadení
3.	Ihrisko pre mladých	2 000,-	Konto Orange 1 500,- rozpočet obce 500,-	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.1 Rozvoj voľnočasových aktivít pre všetky skupiny občanov
4.	Rekonštrukcia CMZ	1 054 999,-	ŠR SR 156 750,- rozpočet obce 62 249,- ROP 836 000	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.4 Budovanie, údržba a rekonštrukcia otvorených priestranstiev
5.	Rekonštrukcia verejného osvetlenia v obci	144 020,-	ŠR SR 21 093,- rozpočet obce 10 431,- OP KaHR 112 496,-	3.1 Budovanie a rozvoj technickej infraštruktúry	A 3.1.2 Budovanie a rekonštrukcia inžinierskych sietí
6.	Údržba vodných tokov	8 088,-	ESF 7 088,- rozpočet obce 1 000,-	3.1 Budovanie a rozvoj technickej infraštruktúry	A 3.2.7 Protipovodňové opatrenia

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Lipník

Tabuľka 24 Správa o plnení PHSR Lipník

P.Č.	PHSR obce			PHSR OBCE	
	Názov projektu / akcie	Celkové náklady v Eur	Zdroj financovania	Priorita / Strategický cieľ	Opatrenie
1.	Obnova kultúrnej pamiatky drevenej zvonice	6 053,39	rozpočet obce 1 124,- Baumit 4 929,39	1.2 Podpora rozvoja cestovného ruchu	A1.2.2 Zachovanie, rekonštrukcia a údržba kultúrnych pamiatok
2.	Obnova mosta cez potok Lipníček	4 188,43	ŠR SR 4 188,43	1.3 Zlepšenie dopravnej dostupnosti MR	A 1.3.2 Zlepšenie kvality komunikácií
3.	Vybudovanie komunikácie k IBV	12 207,66	rozpočet obce 12 207,66	1.3 Zlepšenie dopravnej dostupnosti MR	A 1.3.2 Zlepšenie kvality komunikácií
4.	Rekonštrukcia MŠ	10 500,-	ÚV SR 10 000,- rozpočet obce 500,-	2.2 Podpora rozvoja a dostupnosti vzdelávania v každom veku	A 2.2.3 Rekonštrukcia a modernizácia budov, zariadenia a vybavenosť škôl a školských zariadení
5.	Rekonštrukcia kultúrneho domu a OcÚ	223 104,55	rozpočet obce 13 388,27 PRV SR 209 716,28	2.2 Podpora rozvoja a dostupnosti vzdelávania v každom veku	A 2.2.3 Rekonštrukcia a modernizácia budov, zariadenia a vybavenosť škôl a školských zariadení
6.	Obnovme život pre kríži a Podťe s nami	11 500,42	rozpočet obce 2 071,42 POD 6 805,- Konto Orange 2 624,-	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.1 Rozvoj voľnočasových aktivít pre všetky skupiny občanov
7.	Revitalizácia centra obce	4 514,77	POD 3 500,- rozpočet obce 1 014,77	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.4 Budovanie, údržba a rekonštrukcia otvorených priestranstiev
8.	Vybudovanie ČOV pri bytovom dome	78 332,55	ŠFRB SR 78 332,55	3.1 Budovanie a rozvoj technickej infraštruktúry	A 3.1.1 Budovanie a rekonštrukcia vodovodných sietí, ČOV, kanalizácie

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

9.	Vybudovanie inžinierskych sietí pri IBV	336 202,76	rozpočet obce 19 522,37 úvery 168 101,38 súkromné zdroje 148 579,01	3.1 Budovanie a rozvoj technickej infraštruktúry	A 3.1.2 Budovanie a rekonštrukcia inžinierskych sietí
10.	Výstavba bytového domu	392 419,86	ŠFRB SR 270 746,06 rozpočet obce 121 673,8		

Malá Čausa

Tabuľka 25 Správa o plnení PHSR Malá Čausa

P.Č.	PHSR obce			PHSR OBCE	
	Názov projektu / akcie	Celkové náklady v Eur	Zdroj financovania	Priorita / Strategický cieľ	Opatrenie
1.	Rekonštrukcia kultúrnych pamiatok - vojnových hrobov	1 500,-	ŠR SR 150,- rozpočet obce 1 350,-	1.2 Podpora rozvoja cestovného ruchu	A1.2.2 Zachovanie, rekonštrukcia a údržba kultúrnych pamiatok
2.	Oprava miestnych komunikácií	23 000,-	ŠR SR 5 000,- rozpočet obce 18 000,-	1.3 Zlepšenie dopravnej dostupnosti MR	A 1.3.2 Zlepšenie kvality komunikácií
3.	Rekonštrukcia požiarnej zbrojnice	96 000,-	rozpočet obce 50 000,- ÚV SR 11 000,- PRV SR 35 000,-	2.2 Podpora rozvoja a dostupnosti vzdelávania v každom veku	2.2.2 Budovanie komunitných centier
4.	Rekonštrukcia ZŠ s MŠ	10 000,-	ÚV SR 10 000,-	2.2 Podpora rozvoja a dostupnosti vzdelávania v každom veku	A 2.2.3 Rekonštrukcia a modernizácia budov, zariadenia a vybavenosť škôl a školských zariadení
5.	Rekonštrukcia kultúrneho domu	258 356,-	ŠR SR 6 500,- rozpočet obce 15 000,- ŠÚF 29 856,- úvery 35 000,- PRV SR 165 000,- súkromné zdroje 7 000,-	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.1 Rozvoj voľnočasových aktivít pre všetky skupiny občanov
6.	Výročie prvej písomnej zmienky	1 500,-	rozpočet obce	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.2 Organizovanie spoločenských podujatí. Zlepšovanie prítlačivosti

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

					podujatí, organizovanie nových podujatí.
7.	Údržba oddychových miest	500,-	rozpočet obce	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.3 Údržba oddychových zón
8.	Projektová dokumentácia revitalizácia centra obce	19 000,-	rozpočet obce	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.4 Budovanie, údržba a rekonštrukcia otvorených priestranstiev
9.	Podpora záujmových skupín	5 500,-	rozpočet obce	2.3 Podpora príležitostí na oddych	A 2.3.7 Podpora existujúcich a nových záujmových skupín
10.	Posilnenie elektrickej siete	86 000,-	rozpočet obce	3.1 Budovanie a rozvoj technickej infraštruktúry	A 3.1.2 Budovanie a rekonštrukcia inžinierskych sietí

Ráztočno

Ráztočno Tabuľka 26 Správa o plnení PHSR Ráztočno

P.Č.	PHSR obce			PHSR OBCE	
	Názov projektu / akcie	Celkové náklady v Eur	Zdroj financovania	Priorita / Strategický cieľ	Opatrenie
1.	Reštaurovanie Mariánskeho stĺpa	11 292,-	rozpočet obce - 4 592, štátne účelové fondy MK SR - 6 700,-	1.2 Podpora rozvoja cestovného ruchu	A1.2.2 Zachovanie, rekonštrukcia a údržba kultúrnych pamiatok
2.	Rekonštrukcia miestnych komunikácií	61 276,36	ŠR SR - 2 484,- rozpočet obce 38 403,36 súkromné zdroje 20 389,-	1.3 Zlepšenie dopravnej dostupnosti MR	A 1.3.2 Zlepšenie kvality komunikácií
3.	Poskytovanie opatrovateľskej starostlivosti	63 527,48	ŠR SR 63 527,48	2.1 Podpora služieb pre ľudí odkázaných na pomoc	A 2.1.1 Rozvoj sociálnych služieb pre starších, chorých a odkázaných na pomoc
4.	Rekonštrukcia ZŠ s MŠ	162 452,57	ŠR SR 72 919,17 rozpočet obce 23 299,43 MŠ SR 66 233,97	2.2 Podpora rozvoja a dostupnosti vzdelávania v každom veku	A 2.2.3 Rekonštrukcia a modernizácia budov, zariadenia a vybavenosť škôl a školských zariadení

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

5.	Vybudovanie oddychových zón	81 127,47	ÚV SR 40 000,- rozpočet obce 1 127,47 úver 40 000,-	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.1 Rozvoj voľnočasových aktivít pre všetky skupiny občanov
6.	Údržba oddychových zón	10 987,02	rozpočet obce	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.3 Údržba oddychových zón
7.	Nákup športového vybavenia a oblečenia pre FK Hájskala	32 211,74	MF SR 13 200,- rozpočet obce 19 011,74	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.8 Prezentácia výsledkov kultúry, športu, spoločenských aktivít
8.	Rekonštrukcia vodovodných sietí a ČOV	80 000,00	ŠR SR 80 000,-	3.1 Budovanie a rozvoj technickej infraštruktúry	A 3.1.1 Budovanie a rekonštrukcia vodovodných sietí, ČOV, kanalizácie
9.	Čistenie hrádze potoka	14 000,00	ESF 14 000,-	3.1 Budovanie a rozvoj technickej infraštruktúry	A 3.2.7 Protipovodňové opatrenia

Veľká Čausa

Tabuľka 27 Správa o plnení PHSR Veľká Čausa

P.Č.	PHSR obce			PHSR OBCE	
	Názov projektu / akcie	Celkové náklady v Eur	Zdroj financovania	Priorita / Strategický cieľ	Opatrenie
1.	Rekonštrukcia kaplnky na cintoríne	16 000,-	rozpočet obce - 8 000,- MF SR 8 000,-	1.2 Podpora rozvoja cestovného ruchu	A1.2.2 Zachovanie, rekonštrukcia a údržba kultúrnych pamiatok
2.	Oprava miestnych komunikácií	50 000,-	ŠR SR 50 000,-	1.3 Zlepšenie dopravnej dostupnosti MR	A 1.3.2 Zlepšenie kvality komunikácií
3.	Vybudovanie miestnych komunikácií	150 000,-	súkromné zdroje	1.3 Zlepšenie dopravnej dostupnosti MR	A 1.3.2 Zlepšenie kvality komunikácií
4.	Rekonštrukcia interiéru MŠ	50 000,-	MŠ SR 50 000,-	2.2 Podpora rozvoja a dostupnosti vzdelávania v každom veku	A 2.2.3 Rekonštrukcia a modernizácia budov, zariadenia a vybavenosť škôl a školských zariadení
5.	Údržba verejných priestranstiev	4 000,-	rozpočet obce	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.3 Údržba oddychových zón

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

6.	Revitalizácia centra obce	380 000,-	rozpočet obce - 19 000,- ROP 361 000,-	2.3 Podpora príležitostí pre oddych	A 2.3.4 Budovanie, údržba a rekonštrukcia otvorených priestranstiev
7.	Odkanalizovanie dažďovej vody v MŠ	1 400,-	rozpočet obce	3.1 Budovanie a rozvoj technickej infraštruktúry	A 3.1.1 Budovanie a rekonštrukcia vodovodných sietí, ČOV, kanalizácie
8.	Budovanie inžinierskych sietí	23 000,-	rozpočet obce 3 000,- súkromné zdroje 20 000,-	3.1 Budovanie a rozvoj technickej infraštruktúry	A 3.1.2 Budovanie a rekonštrukcia inžinierskych sietí
9.	Likvidácia čiernej skládky v obci	4 500,-	POD 3 000,- rozpočet obce 1 500,-	3.2 Starostlivosť vlastníkov, správcov, nájomcov o verejné priestranstva a prírodné zdroje	A 3.2.1 Odstránenie neriadených skládok
10.	Premostenie cez potok a údržba brehov	28 000,-	ŠR SR 28 000,-	3.2 Starostlivosť vlastníkov, správcov, nájomcov o verejné priestranstva a prírodné zdroje	A 3.2.7 Protipovodňové opatrenia
11.	Vybudovanie tržnice	5 500,-	ŠR SR 3 300,- rozpočet obce 2 200,-	3.2 Starostlivosť vlastníkov, správcov, nájomcov o verejné priestranstva	A 3.2.8 Aktivita na zlepšenie vzhľadu, čistoty a architektonických prvkov

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

A II Analýza vonkajšieho prostredia

2.1 STEEP analýza

Súčasťou analýzy vonkajšieho prostredia je analýza STEEP. Sleduje, ako vplývajú faktory sociálne, technologické, ekonomické, environmentálne a politické. Tieto faktory pôsobia na vyššej ako miestnej úrovni, ale na druhej strane miestny rozvoj ovplyvňujú.

Sociálne faktory

- Zmeny v demografickej štruktúre obyvateľstva – je celospoločenský problém, znižuje sa počet narodených detí a zvyšuje sa vek seniorov
- Migrácia – najväčším problémom v súčasnosti, pre SR je typický odchod mladých, hlavne vzdelaných ľudí do zahraničia, vyššie platy v zahraničí
- Konzumný spôsob života – hlavne u mladých, obchodné centrá sú miestom na trávenie voľného času, nedostatok pohybu, narušené medziľudské vzťahy, návštevy rýchlych občerstvení, sociálne siete sú preferovanejšie ako osobný kontakt.
- Rozvoj sociálno-patologických javov u detí a mládeže – rodičia nemajú dostatok času pre svoje deti, rozvíja sa záškoláctvo, požívanie omamných a psychotropných látok, zvyšuje sa kriminalita.
- Životná úroveň – u Slovákov je ôsma najnižšia, slovenský HDP prepočítaný na obyvateľa dosiahol 75% z priemeru krajín EÚ. Najvyššiu HDP má Luxembursko, Rakúsko a Írsko. (Zdroj:Eurostat)

Technologické faktory

- Rozvoj informačných technológií je prínosom pre rozvoj kvality výroby a služieb, zefektívňovanie práce a vytvára priestor pre nové formy podnikania. Výsledkom tohto rozvoja je vznik a využívanie sociálnych sietí, ktoré slúžia nie len na komunikáciu, ale aj formovanie skupín s rovnakými záujmami.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- Technologický pokrok ovplyvňuje aj zmenu orientácie priemyslu. Na jednej strane uľahčuje prácu, ale na druhej strane podporuje aj zvyšovanie miery nezamestnanosti, pretože je často pracovná sila nahradená strojmi.

Ekonomické faktory

- Od začiatku roka 2015 je slovenská ekonomika v deflácií, znamená pokles cien v situácii zníženého dopytu. Pre bežného človeka znamená pokles cien. Jej negatívny vplyv sa prejavuje ale v tom, že firmy predávajú výrobky alebo služby za nižšie ceny, znižujú svoj zisk, je nižšia vôľa produkcie, čo vedie aj k znižovaniu stavov a zvyšovaniu nezamestnanosti.
- Na Slovensku je cenová hladina spomedzi krajín V4 najvyššia, v Maďarsku sú ceny nižšie o 17%, v Poľsku o 20% a Čechách o 7%. Najlacnejšie sa žije v Bulharsku, kde sú ceny v porovnaní so SR o 30% nižšie.
- Príjem slovenských domácností bol na úrovni 604,-€ na dospelú osobu, pričom najviac rodiny mýňali na úhradu nákladov spojených s bývaním vrátane energie, potraviny, dane poisťky a pôžičky. Úsporu tvorili v minimálnom rozsahu.
- Podpora zahraničných investorov rôznymi formami stimulov – zníženie daní, odvodov, vládnymi dotáciami a pod.

Environmentálne faktory

- Následky globálneho otepľovania – vedú k výskytu extrémnych denných atmosférických zrážok, čo vedie k povodňam, taktiež nárazovým vetrom a víchriciam, extrémnym horúčavám a obdobiam sucha. Dá sa predpokladať, že poveternostné javy sa budú opakovať, čo bude viesť k zhoršeniu kvality života ľudí a ich bezpečnosti.
- Znečisťovanie ovzdušia, nebezpečné chemické látky, hluk, kontaminované potraviny a voda vplývajú na zdravie človeka.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Politické faktory

- Smerovanie Slovenska ovplyvnil vstup do EÚ (1.5.2004), s tým súvisí aj to, že sa krajina stala súčasťou Schengenského priestoru a prijatie novej spoločnej meny euro.
- V roku 2014 skončila Slovenská republika na 54. mieste v rebríčku Index vnímania korupcie 2014 (Transparency Internacional). Je to šieste najhoršie umiestnenie z krajín EÚ. Hlavnými oblasťami korupcie je justícia, polícia, zdravotníctvo a školstvo. Ako riešenie navrhujú zverejňovanie informácií, ktoré sa týkajú štátnej moci a sprísnenie systému kontroly. Korupciu ako problém definuje aj Protikorupčná iniciatíva Podnikateľskej aliancie Slovenska, podľa ktorej sa dostáva na vrchol bariér v podnikaní. Z výsledkov ich prieskumu vyplýva, že priemerný úplatok pri udeľovaní zákaziek alebo dotácií je medzi podnikateľmi 13% z jej celkovej hodnoty (www.alianciapas.sk)
- Legislatíva – zmeny spôsobené parlamentnými voľbami.

2.2 Analýza konkurencie

Snahou samospráv obcí handlovskej doliny je vytvárať podmienky a realizovať priority, ktoré prispievajú v zlepšení kvality života obyvateľov v obciach.

V roku 2004 vytvorili obce handlovskej doliny organizáciu Združenie obcí Handlovskej doliny (ZOHD) a spoločne hľadali riešenie na problémy, ktoré sa v obciach vyskytujú. Spoločný postup zvolili obce pri spracovávaní koncepčných dokumentov a ich realizácii. Výsledkom vzájomnej spolupráce bolo vytvorenie Turisticko – informačnej kancelárie, ktorá naplňuje stanovené ciele v oblasti cestovného ruchu. ZOHD okrem bežných činností spracováva pre obce v území projektové žiadosti podľa potrieb a požiadaviek samospráva. Organizácia pripravuje aj podujatia mikroregionálneho charakteru:

- Vynikajúci pedagóg – oceňovanie pedagógov z územia počas osláv Dňa učiteľov,
- Benefičná kapustnica – tradičné benefičné podujatie, kde členovia ZOHD spoločne varia kapustnicu na námestí v Handlovej v čase adventu spolu s partnermi a výťažok venujú vždy na dobročinné charitatívne účely,

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- Haluškové slávnosti – v spolupráci s podnikateľským subjektom z územia organizujú tradičné podujatie pre obyvateľov, jeho súčasťou je súťaž vo varení halušiek,
- Spoločná účasť na Regionálnych oslavách Dňa baníkov a Dňoch bielych ruží,
- Spolupodieľanie sa na organizácii tradičného podujatia Pochod vďaky.

Okrem toho je výhodou spoločná propagácia a prezentácia územia na rôznych podujatiach mimo územia. Spoločnou snahou, ktorú taktiež ZOHD napĺňa je zachovanie historického dedičstva pre ďalšie generácie. Iniciatíva ZOHD viedla k vytvoreniu OZ Žiar, kde sme spoločne spolu so samosprávami z OZ Hornonitrie a Cígel spracovali rozvojovú stratégiu, v ktorej hľadáme možnosti ďalšieho rozvoja. Implementácia stratégie podporí tvorbu pracovných miest v území, rozvoj podnikania, cestovného ruchu a infraštruktúry.

Obce handlovskej doliny riešia spoločne aj oblasť školstva, sociálnej a stavebnej oblasti. Majú vytvorený spoločný obecný úrad. Taktiež oblasť odpadového hospodárstva je riešená spoločne na úrovni mikroregiónu. Spoločné riešenie uvedených oblastí vedie v konečnom dôsledku aj k úspore finančných prostriedkov, pretože nemusí každá samospráva vynakladať financie samostatne. Hlavnou výhodou územia oproti ostatným je schopnosť spolupracovať, dohodnúť sa a riešiť problémy spoločne nielen na úrovni obce, ale brať do úvahy rozvoj celého územia.

V oblasti cestovného ruchu územie nedokáže konkurovať turisticky atraktívnym regiónom, hoci sa v území nachádza rekreačné stredisko Remata. Rozvojovým potenciálom v cestovnom ruchu pre územie je jestvujúci geotermálny vrt v meste Handlová a výstavba malého aquaparku.

Samosprávy vytvárajú podmienky na zapájanie občanov do rozhodovacích procesov. Prostredníctvom ZOHD organizujú rôzne druhy prieskumov, ankiet, dotazníkov, ktoré organizácia vyhodnocuje a výsledky poskytuje samosprávam. Taktiež je verejnosť zapájaná do procesu tvorby strategických, rozvojových dokumentov, občania majú možnosť pracovať v pracovných skupinách v oblastiach podľa vlastného výberu.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

A III Zhodnotenie súčasného stavu

3.1 Analýza SWOT

V mesiacoch jún, júl 2015 prebiehal dotazníkový prieskum v obciach, v ktorom mali obyvatelia jednotlivých obcí vyjadriť svoj názor na život v obci, identifikovali čo sa im v obci páči, čo je silnou stránkou a na druhej strane pomenovali problémové oblasti. Na základe analýzy štatistických údajov, výsledkov dotazníkového prieskumu a všetkých dostupných údajov bola spracovaná SWOT analýza za oblasti:

- cestovný ruch,
- občianska vybavenosť,
- podnikanie a rozvoj investícií,
- životné prostredie a technická infraštruktúra

Tabuľka 28 SWOT analýza potenciál pre rozvoj CR

Silné stránky	Slabé stránky
Potenciál pre rozvoj CR	Potenciál pre rozvoj CR
Poloha v strede SR	Poloha na rozhraní 2 krajov
Územie predurčené na turistiku- turistické trasy, náučné chodníky v Chrenovci-Brusne a na Remate smerom do Ráztočna, jazdecko, letné a zimné športy - kľudné prostredie, potenciál pre hubárčenie, poľovníctvo	Chýbajúce značenie turistických chodníkov, využívanéj cyklotrasy, nie sú spracované mapy
Poloha v blízkosti známych Bojníc	Nevysporiadané vlastnícke vzťahy sú prekážkou v rozvojových zámeroch
Geotermálny vrt v Handlovej, ktorý je vo vlastníctve mesta	Nedostatočná vybavenosť lyžiarskeho strediska na Remate
Významní rodáci, ktorí pochádzali z územia	Nevyužitý potenciál geotermálnej vody v Handlovej – chýba kúpalisko, ktoré by využili aj obyvatelia z obcí
Vytvorená ponuka pre návštevníkov, bohaté kultúrne dedičstvo, historické zvyky, tradície, sakrálné pamiatky, pamätná izba, banské múzeum,	Nevyhovujúci stav lesných chodníkov, slabá dostupnosť Rematy pre autobusy

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

hvezdáreň, tradičné podujatia a jarmoky (Urbanský jarmok, Regionálne oslavy dňa baníkov, Katarínsky jarmok), tradičné podujatia benefičná kapustnica, Pochod vďaky, Veľkonočný výstup na Veľký Grič, Nočný výstup na Bralovú skalú, obecné zabíjačky)	
Areál pre telesne a zdravotne postihnutých na Remate	Chýba múzeum handlovskej doliny a pamätné izby v obciach
Pôsobenie TIK-u v rámci územia (sídli v Handlovej)	Chýba zaujímavý produkt CR(lákadlo) a komplexná ponuka pre turistov a návštevníkov, chýbajú cyklotrasy a náučné chodníky, územie nie je vyhľadávanou cieľovou destináciou
Jestvujúce ubytovacie a stravovacie kapacity s doplnkovými službami pre domácich a návštevníkov na Remate, v Handlovej	Chýba jednotný informačný systém
Spracované koncepcné materiály s prioritnými oblasťami CR za územie	Neochota subjektov spolupracovať v oblasti CR
Záujmové združenia a spolky zachovávajú tradície (Hájiček, Dúbravka	Zlý stav pamiatok a pamätihodností, historických objektov, Nedostatočná ochrana pôvodných architektonických prvkov v obciach.
Spracovaný zoznam pamätihodností	
Príležitosti	Ohrozenia
Rozvoj tradičných remesiel a agroturistiky, CR	Nevysporiadané majetkové pomery
Vybudovanie regionálnej cyklotrasy	Netransparentné rozdeľovanie finančných prostriedkov z eurofondov
Kontakty s nemeckou komunitou v zahraničí	Nie sú sociálno – ekonomické väzby na krajské mesto
Koordinácia činností a rozvojových aktivít územia, vytváranie sietí spolupracujúcich subjektov v CR	Regionálne SR zaradila región Hornej Nitry do regiónov s najnižšou prioritou z pohľadu CR
Poloha v blízkosti známych Bojníc	Chránené územia v okolí môžu byť obmedzením pre CR
Rozvoj ubytovania v súkromí	Slabé dopravné prepojenie
Príležitosť pre rozvoj rybárstva a poľovníctva	Znižujúci sa počet prenocovaní domácich a zahraničných návštevníkov
Vytvorené partnerstvá s družobnými obcami	
Podpora rozvoja domáceho CR zo strany štátu	
Vytvorenie zoznamov pamätihodností v obciach a schválenie VZN na ochranu kultúrneho dedičstva	
Aktívne využívanie národných fondov a EŠIF	

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Tabuľka 29 SWOT životné prostredie a technická infraštruktúra

Silné stránky	Slabé stránky
Životné prostredie a technická infraštruktúra	Životné prostredie a technická infraštruktúra
Zavedený systém separovaného zberu v obciach	Znečisťovanie ŽP ťažbou nerastných surovín na Remate
Dostatok zdrojov pitnej vody a podzemných vôd	Chýbajúca kanalizácia v obciach je zdrojom znečistenia vôd a pôdy - znečisťovanie podzemných vôd, vypúšťanie odpadových vôd do potoka
Upravené korytá potokov	Slabá uvedomelosť občanov voči ŽP, vytváranie čiernych skládok
Dostatočné množstvo zelene, lesných porastov, dostatok poľovnej zvery a výskyt chránených živočíchov a rastlín	Zastarané rozvody verejného vodovodu v obciach
Novo zrekonštruovaná komunikácia Nováky-Prievidza – Handlová, Nitrianske Pravno – Vyšehradské sedlo	Nevyužívaná a neudržiavaná poľnohospodárska pôda, nepravidelné kosenie spôsobuje zaburinenie okolitých pozemkov
Vybudovaný amfiteáter v Chrenovci-Brusne	Neexistuje digitalizácia podzemných inžinierskych sietí v obciach, v prípade rekonštrukcií nastávajú problémy pri realizácii
Zrekonštruované a dobudované centrálné zóny v Ráztočnej, Jalovci, Chrenovci-Brusne, Malej Čausi, Veľkej Čausi,	Chýba separovanie bioodpadu v obciach
Potok Handlovka s prítokmi prechádzajúci územím dodávajú krajine iný charakter - pekný prvok	Hlavný ťah vedie stredom obcí, chýbajú chodníky pre peších pri ceste v Malej Čausi, Lipníku
Záujmové združenia prispievajú k zlepšeniu ŽP (rybári, poľovníci, občianske združenia, dobrovoľníci a pod.)	Nedostatočná spolupráca so správcami vodných tokov
Príležitosti	Ohrozenia
Zmena legislatívy prináša viac možností pre samosprávy napr. zákon o odpadoch	Divoké skládky, zlý vplyv na ŽP
Vybudovanie kanalizácie v obciach	Vznik priemyselných parkov v okolí, ktoré znečisťujú ŽP
Vytvoriť motivačný systém pre občanov pre zvýšenie efektívnosti triedeného odpadu a podporiť ho informačnými kampaňami	Zmena legislatívy
Rozšírenie systému separácie odpadu o bioodpad	Napĺňanie kapacít skládok TKO v Handlovej
Zavádzanie alternatívnych zdrojov vykurovania a výroby el. energie	
Vzdelávanie mládeže k ochrane prírody,	

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Aktívne využívanie národných fondov a EŠIF	
Výstavba rýchlostnej komunikácie	

Tabuľka 30 SWOT ľudské zdroje a občianska vybavenosť

Silné stránky	Slabé stránky
Ľudské zdroje a občianska vybavenosť	Ľudské zdroje a občianska vybavenosť
Modernizácia obcí, zlepšená starostlivosť o verejné priestranstvá	Nízka úroveň poskytovania zdravotnej starostlivosti , chýbajú odborní lekári, zdravotné stredisko so všeobecnými lekármi a zubnou ambulanciou sa nachádza len v Chrenovci-Brusne, občania z ostatných obcí musia za ošetrovaním dochádzať , chýbajú sociálne služby v obciach
Vybudované a využívané futbalové ihriská v území, futbal – najviac rozvinutý šport v obciach	Zlý stav niektorých budov vo vlastníctve obcí, objekty sú zastaralé
Ochotní a aktívni ľudia v rámci územia, súdržnosť občanov, dobré medziľudské vzťahy, jestvujúce funkčné spolky a združenia – kultúrne aj športové	Nedostatok pracovných príležitostí pre ľudí s nízkym vzdelaním, odchod mladých vzdelaných ľudí za prácou
Rozvinuté sociálne služby v území - aj terénna domáca starostlivosť (ADOS)	Slabá kúpeľnosť obyvateľstva, kriminalita, vandalizmus
Spolupráca obcí - združovanie sa, za účelom riešenia spoločných problémov na dobrej úrovni - Spoločný obecný úrad, Združenie obcí Handlovskej doliny, OZ Žiar, ZMO HN	Nepriaznivý demografický vývoj, pasivita mladých ľudí, konzumný spôsob života
Vybudovaná sieť školských zariadení – ZŠ s MŠ, ZUŠ s elokovaným pracoviskom v obciach handlovskej doliny , CVČ - široká paleta voľnočasových aktivít pre deti a mládež	Zlý stav miestnych komunikácií a chodníkov pre peších v obciach
Potenciál dôchodcov - aktívne pracujú v záujmových združeniach, majú skúsenosti, ktoré sú ochotní odovzdať mladšej generácii, obce vytvárajú podmienky na ich stretávanie sa	Chýbajú miesta pre aktívny oddych mladých, atraktívne a moderne možnosti ako skate dráha, U - rampa,
Informovanosť občanov na dobrej úrovni je zabezpečená prostredníctvom obecných rozhlasov a vývesných tabúľ (najlepší zdroj informácií pre ľudí podľa výsledkov dotazníkového prieskumu), a tlač (obecné noviny – občasníky v obci Ráztočno, Chrenovec - Brusno), funkčné webové stránky obcí	Občania nechcú vyjadriť svoj názor verejne, sú pohodlní a apaticí, nemajú záujem o veci verejné
Obce v predchádzajúcom období získali externé zdroje na obnovu niektorých budov vo svojom vlastníctve	Chýbajú parkovacie plochy v obciach a meste
Sociálna starostlivosť je na dobrej úrovni – rozvinuté	Chýbajúce dopravné ihrisko v obciach

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

druhy sociálnych služieb, ktoré občania majú záujem v obciach využívať, okrem toho majú možnosť využívať dostupné služby v meste Handlová pre všetky cieľové skupiny	
Čiastočne vybudovaný kamerový systém v Jalovci, a Chrenovci – Brusne	Mosty a lávky v obciach sú v zlom stave
V území sa stále niečo deje – kultúrne a spoločenské podujatia pre všetky vekové kategórie	Autobusové zastávky sú zastarané, neplnia svoj účel, chýba autobusová stanica vo Veľkej Čausi
Obce realizujú AOTP pre ťažko zamestnateľné skupiny obyvateľstva	Komplikovaná autobusová doprava pre občanov z obce Malá Čausa
Zrekonštruovaný objekt zdravotného strediska v Chrenovci - Brusne	Nedostatok autobusových spojov pre občanov
Príležitosti	Ohrozenia
Zvýšené kompetencie samosprávy- zmena legislatívy	Nepriaznivý vývoj demografickej štruktúry
Výstavba nájomných bytov pre mladých	Odliv malých ľudí za prácou- únik mozgov
Rekonštrukcie budov vo vlastníctve obcí- budovanie infraštruktúry	Zdlhavá administratíva pri vybavovaní (napr. vysporiadanie pozemkov, predkladanie projektov a pod.)
Využívanie potenciálu dobrovoľníkov a aktivistov	Nedostatok finančných prostriedkov pri spolufinancovaní projektov
Využitie potenciálu prázdnych budov	Odchod za prácou podporuje rozpad rodín a môže viesť k zvýšenému riziku rozvoja sociálno-patologických javov
Vytváranie príležitostí pre mladých(práca+ bývanie)	Nekomplexný prenos kompetencií zo štátu na samosprávy (často bez dostatku financií)
Vytvorenie chýbajúcich služieb	SAD, nedostatok spojov a slabé dopravné prepojenie s inými silnými regiónmi
Aktívne využívanie národných fondov a EŠIF	
Výmena skúseností medzi inými mestami a obcami v SR aj v zahraničí	

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Tabuľka 31 SWOT Investície a možnosti podnikania

Silné stránky	Slabé stránky
Investície a možnosti podnikania	Investície a možnosti podnikania
Existencia podnikateľských subjektov podnikajúcich v rôznych oblastiach	Obava z podnikania, ľudia potrebujú istoty
Zlepšila sa informovanosť podnikateľov a subjektov v oblasti získavania NFP z EŠIF	Obyvatelia z územia využívajú na nákupy OC v Prievidzi, nakupujú aj mimo regiónu, nemínajú peniaze v území slabé konkurenčné prostredie spôsobuje vyššie ceny, nedostatočný sortiment v obchodoch, nerozvinuté niektoré druhy služieb v obciach
Podnikateľské subjekty v území využívajú národnú podporu zamestnávania a grantové schémy MaSP a EŠIF	Nevybudované dopravné spojenie s inými regiónmi (diaľnice a pod.)
Samosprávy vytvárajú podmienky na rozvoj podnikania, prenájom vlastných priestorov za nižšie ceny	Podnikateľské subjekty nemajú dostatok zdrojov na rozvoj podnikania, vysoká odvodová záťažnosť
Podnikateľské subjekty investujú do propagácie, zavádzajú e- predaj, rozširujú portfólio služieb	Ľudia nevedia využívať pôdu ako zdroj obživy, málo SHR a súkromných fariem
Konkurencia núti podnikateľov k profesionálnemu prístupu, vytváraní rôznych foriem benefitu pre udržanie zákazníka	Nízke využitie pridanej hodnoty lesov (drevo sa vytŕaží, ale nespracováva)
Dostatočná sieť stredných škôl v okolí, ktoré sú prispôsobivé podmienkam trhu	Nevyužíva sa potenciál typických domácich produktov
Miestni podnikatelia vytvárajú pracovné príležitosti pre obyvateľov z obce	Ľudia nemajú dostatok informácií a vedomostí v oblasti využívania obnoviteľných zdrojov energie, využitia pôdy, nevidia v tom možnosť podnikania a ekonomický prínos
Príležitosti	Ohrozenia
Investície a možnosti podnikania	Investície a možnosti podnikania

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Ekonomické využitie surovín (drevo, štrk, kameň, uhlie), pramene	Často meniaci sa legislatíva (podnikanie obcí a ľudí), prekážky pri podnikaní
Využívanie externých zdrojov - zavedenie systému štátnej podpory pre MaSP (národné projekty zamestnávania)	Nedostatočná infraštruktúra pre vstup zahraničného investora, okresné mesto vie poskytnúť lepšie podmienky
Aktívne využívanie národných fondov a EŠIF	Administratívna náročnosť pri začatí podnikania
Vybudovanie rýchlostnej komunikácie Žiar nad Hronom - Trenčín	Strata záujmu u mladých o remeselné odbory
Rozvoj nových technológií v oblasti životného prostredia ako príležitosť pre rozvoj podnikania	Nedostatok finančných zdrojov na spolufinancovanie projektov
Podpora vzdelávania – cudzie jazyky, informatika, celoživotné vzdelávanie, rekvalifikačné kurzy	
Záujem investorov o etablovanie sa na Slovensku	

3.2 Hlavné disparity a faktory rozvoja

Identifikované hlavné disparity:

Oblasť 1: Potenciál pre rozvoj CR

Tieto slabé stránky budú ovplyvňované ohrozeniami z vonkajšieho prostredia.

- Chýba jednotný informačný systém,
- Chýba zaujímavý produkt cestovného ruchu – lákadlo,
- Slabá dostupnosť Rematy pre autobusy
- Nedostatočná spolupráca subjektov v oblasti cestovného ruchu

Tieto ohrozenia budú najviac ovplyvňovať slabé stránky.

Regionálne SR zaradila región Hornej Nitry do regiónov s najnižšou prioritou

Oblasť 2: Životné prostredie a technická infraštruktúra

Tieto slabé stránky budú ovplyvňované ohrozeniami z vonkajšieho prostredia.

- Slabý záujem o separáciu, chýba motivácia pre občanov, vytváranie čiernych skládok

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- Nevyužívaná a neudržiavaná poľnohospodárska pôda, nepravidelné kosenie spôsobuje zaburinenie okolitých pozemkov
- Hlavný ťah vedie stredom obcí, chýbajú chodníky pre peších pri ceste

Tieto ohrozenia budú najviac ovplyvňovať slabé stránky.

- Znečistené životné prostredie ako výsledok vplyvu priemyslu, vznik ochorení, zdravotné problémy obyvateľstva

Oblasť 3: Ľudské zdroje + voľný čas + občianska vybavenosť

Tieto slabé stránky budú ovplyvňované ohrozeniami z vonkajšieho prostredia.

- chýbajúce niektoré druhy sociálnych služieb, nízka úroveň poskytovania zdravotnej starostlivosti , chýbajú odborní lekári, obyvatelia obcí musia za odbornou starostlivosťou dochádzať
- nedostatok pracovných príležitostí, s tým súvisí odchod mladých ľudí , jednostranne orientovaná pracovná sila,
- slabá kúpyschopnosť obyvateľstva, kriminalita, vandalizmus veľa ľudí s nízkym vzdelaním
- chýbajú miesta pre aktívny oddych mladých, atraktívne a moderne možnosti ako skate dráha, rampa,
- pasivita mladých ľudí, konzumný spôsob života
- zlý stav miestnych komunikácií a chodníkov pre peších v obciach
- občania nechcú vyjadriť svoj názor verejne, sú pohodlní a apatickí, nemajú záujem o veci verejné

Tieto ohrozenia budú najviac ovplyvňovať slabé stránky.

- odliv malých ľudí za prácou- únik mozgov
- odchod za prácou podporuje rozpad rodín a môže viesť k zvýšenému riziku rozvoja sociálno- patologických javov
- nekomplexný prenos kompetencií zo štátu na samosprávy (často bez dostatku financií)

Oblasť 4: Investície a možnosti podnikania

Tieto slabé stránky budú ovplyvňované ohrozeniami z vonkajšieho prostredia.

- slabé konkurenčné prostredie spôsobuje vyššie ceny, nedostatočný sortiment v obchodoch, veľa ľudí chodí nakupovať do Prievidze, nemíňajú peniaze v území

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- nie je vytvorený systém podpory malých podnikateľov
- obava s podnikania, ľudia potrebujú istoty

Tieto ohrozenia budú najviac ovplyvňovať slabé stránky.

- Často meniaci sa legislatíva ,prekážky pri podnikaní
- Administratívna náročnosť pri začatí podnikania
- Nedostatočná infraštruktúra pre vstup zahraničného investora, okresné mesto vie poskytnúť lepšie podmienky

Identifikované hlavné faktory rozvoja :

Oblasť 1: Potenciál pre rozvoj cestovného ruchu

- poloha v blízkosti známych Bojníc
- využitie potenciálu geotermálneho vrtu v Handlovej bude prínosom aj pre obyvateľov okolitých obcí
- ideálne terény na zimné a letné športy
- vybudovanie regionálnej cyklotrasy
- využitie podpory rozvoja domáceho CR zo strany štátu
- vytváranie sietí spolupracujúcich subjektov v CR
- územie predurčené na turistiku- turistické trasy, náučné chodníky, lezecké steny, reťaze pre horolezcov, jazdecko, letné a zimné športy (Remata)- kľudne prostredie
- Vytvorená ponuka pre návštevníkov, bohaté kultúrne dedičstvo, historické zvyky, tradície, sakrálné pamiatky, tradičné podujatia, náučné chodníky na Remate a v Chrenovci-Brusne,
- areál pre telesne a zdravotne postihnutých na Remate
- pôsobenie TIK-u v rámci územia, spracovaná ponuka pre turistov a návštevníkov územia, bezplatné propagačné materiály, tematický zamerané
- jestvujúce ubytovacie a stravovacie kapacity s doplnkovými službami pre domácich a návštevníkov
- vytvorenie „lákadla“ pre turistov a návštevníkov

Oblasť 2: Životné prostredie a technická infraštruktúra

- Zavádzanie alternatívnych zdrojov vykurovania a výroby el. energie
- Aktívne využívanie národných fondov a EŠIF
- Rozšírenie systému separáciou odpadu o bioodpad

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- Vybudovanie kanalizácie v obciach
- Výstavba rýchlostnej komunikácie
- Zmena legislatívy prináša viac možností pre samosprávy

Oblasť 3: Ľudské zdroje + voľný čas + občianska vybavenosť

- Využitie potenciálu prázdnych budov
- Čerpanie finančných prostriedkov z EŠIF
- Vytváranie príležitostí pre mladých(práca+ bývanie)
- Využívanie potenciálu dobrovoľníkov a aktivistov

Oblasť 4: Investície a možností podnikania

- Investori majú záujem etablovať sa na Slovensku
- Využitie spolupráce s družobnými mestami
- Čerpanie finančných prostriedkov z EŠIF

Hodnotenie možných rizík

Pri spracovaní stromov problémov boli za možné riziká identifikované:

- nedostatok finančných prostriedkov,
- vysoká miera korupcie vo všetkých oblastiach života, hlavne pri získavaní nenávratných finančných zdrojov z EŠIF – transparentnosť pri hodnotení a realizácii.

Tabuľka 32 Strom problémov

Záujmová oblasť	Príčiny	Hlavný problém	Dôsledky
Potenciál pre rozvoj CR	<ul style="list-style-type: none"> - nie je dostatočne rozvinutá spolupráca subjektov v CR, - nejestvuje lákadlo pre turistov, - nevysporiadané vlastnícke vzťahy - chýba jednotný informačný systém, - chýba cyklotrasa PD-HÁ 	Nízka návštevnosť územia	<ul style="list-style-type: none"> - územie nie je cieľovou destináciou CR
Životné prostredie a technická infraštruktúra	<ul style="list-style-type: none"> - zle nastavený systém separovaného zberu, chýba motivácia pre ľudí, - nedostatočná informovanosť a využívanie obnoviteľných zdrojov, - nevyužívaná poľnohospodárska pôda, - chýbajúce kanalizácie sú 	Starostlivosť o životné prostredie nie je na dostatočnej úrovni	<ul style="list-style-type: none"> - chorobnosť u občanov, - vysoká záťaž ŽP odpadmi, - čierne skládky

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

	zdrojom znečistenia, - nízke povedomie ľudí o ŽP		
Ľudské zdroje + voľný čas + občianska vybavenosť	- zanedbávaná údržba a zlý technický stav budov, - nízka vzdelanostná úroveň obyvateľstva - zlý vzťah občanov k duchovným hodnotám, vandalizmus, - zlé medziľudské vzťahy - nedostatočne prezentovaná história	Nespokojnosť občanov	- občania stratili záujem prejať svoj názor - občania sa nezaujímajú o veci verejné - ľahostajnosť ľudí k hodnotám
Investície a možnosti podnikania	- obavy z podnikania, ľudia potrebujú istoty, - nedostatočné konkurenčné prostredie, - neatraktívna pracovná sila spôsobuje vysokú mieru nezamestnanosti, - nedostatočná podpora podnikania - nerozvinuté služby	Život v obciach nie je zaujímavý pre občanov – nízka životná úroveň	- nedostatok pracovných príležitostí, - mladí ľudia odchádzajú – odliv mozgov, - nízka kúpyschopnosť obyvateľstva

3.3 Odhad budúceho vývoja

Odhad budúceho rozvoja vychádza z analýzy problémov v jednotlivých oblastiach života občanov. Je východiskom pre stanovenie cieľov, priorít a aktivít v dôležitých oblastiach života.

Potenciál pre rozvoj cestovného ruchu

- Podieľanie sa na vybudovaní cyklotrasy Handlová – Prievidza.
- Vytváranie produktu cestovného ruchu (lákadlo) v spolupráci s partnermi.
- Vybudovanie jednotného informačného systému v území.
- Hľadanie možnosti na využitie potenciálu geotermálneho vrtu v meste, ktorý bude prínosom pre celý región.
- Dostatok objektov s pôvodnou architektúrou, zvyky, tradície, história

Životné prostredie a technická infraštruktúra

- Spracovanie funkčného systém separovaného zberu s motivačnou zložkou pre občanov.
- Zvýšenie informovanosti a využívanie obnoviteľných zdrojov.
- Hľadanie spôsobu a formy využívania poľnohospodárskej pôdy.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

- Dobudovanie chýbajúcej kanalizácie.
- Zvýšenie povedomia o životnom prostredí.

Ludské zdroje + voľný čas + občianska vybavenosť

- Zlepšenie údržby a technického stavu verejných budov čo prispeje z zatraktívneniu a príťažlivosti obcí.
- Zlepšenie starostlivosti o občana.
- Rekonštrukcia a dobudovanie miestnych komunikácií

Investície a možnosti podnikania

- Podporovanie rozvoja podnikania v obciach.
- Vytváranie sietí spolupráce s podnikateľským sektorom.
- Rozvoj služieb.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

B Strategická časť

Na základe SWOT analýzy, analýzy problémov, disparít a faktorov rozvoja boli zadané ciele, priority a opatrenia pre oblasti:

- cestovný ruch,
- životné prostredie a technická infraštruktúra,
- ľudské zdroje, voľný čas a občianska vybavenosť,
- investície a rozvoj podnikania.

Spoločné motto handlovskej doliny: „Aby sa nám v handlovskej doline dobre žilo“.

Vízia:

My, obyvatelia obcí handlovskej doliny, chceme do roku 2030 žiť v moderných a prosperujúcich obciach s čistým a zdravým životným prostredím, rozvinutými službami, vybudovanými zariadeniami a atraktivitami pre trávenie voľného času pre všetky vekové kategórie, zachovaným historickým a kultúrnym dedičstvom, s vytvorenými priaznivými podmienkami pre rozvoj podnikania a cestovného ruchu s množstvom pracovných príležitostí.

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Schéma 1 Strategický cieľ a ciele

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Strategický cieľ: Zvýšiť kvalitu života občanov

Špecifický cieľ 1 : **Podporiť rozvoj cestovného ruchu, podnikania a pracovných príležitostí**

Špecifický cieľ 2: **Zlepšiť starostlivosť o životné prostredie a dobudovať technickú infraštruktúru**

Špecifický cieľ 3: **Zvýšiť spokojnosť občanov**

Špecifický cieľ 1 : **Podporiť rozvoj cestovného ruchu, podnikania a pracovných príležitostí**

Opatrenie 1.1 Podpora rozvoja cestovného ruchu

Opatrenie 1.2 Vytvorenie podmienok pre rozvoj podnikania a pracovných príležitostí

Opatrenie 1.3 Ochrana kultúrneho dedičstva

Špecifický cieľ 2: **Zlepšiť starostlivosť o životné prostredie a dobudovať technickú infraštruktúru**

Opatrenie 2.1 Zvyšovanie ekologického povedomia občanov

Opatrenie 2.2 Budovanie a rekonštrukcia technickej infraštruktúry

Opatrenie 2.3 Skvalitnenie spôsobu zhodnocovania a nakladania s odpadom

Opatrenie 2.4 Zlepšenie starostlivosti vlastníkov, správcov a nájomcov o pôdu, lesy, prírodné zdroje a verejné priestranstvá

Špecifický cieľ 3: **Zvýšiť spokojnosť občanov**

Opatrenie 3.1 Podpora príležitosti na relax

Opatrenie 3.2 Zlepšenie občianskej vybavenosti

Opatrenie 3.3 Vytváranie podmienok na rozvoj bývania

Opatrenie 3.4 Podpora rozvoja sociálnych služieb

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Opatrenie 3.5 Podpora rozvoja a dostupnosti vzdelávania pre všetky vekové kategórie

Opatrenie 3.6 Zjednodušenie komunikácie s občanom

Pri realizácii opatrení je potrebné rešpektovať:

horizontálny cieľ: **Zlepšiť komunikáciu medzi subjektmi v obciach a vytvárať trvalé siete spolupráce**

Opatrenia pre horizontálny cieľ:

- Medzi obecná a medzi sektorová spolupráca
- Pokračovanie v spolupráci s partnerskými organizáciami
- Podporovanie vzniku nových partnerstiev
- Spolupráca obcí a mesta prostredníctvom ZOHD

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

C Programová časť

Jej obsahom je zoznam opatrení a aktivít, ktoré sú potrebné na realizáciu PRO a sú priradené k jednotlivým cieľom.

Tabuľka 33 Opatrenia a aktivity

Opatrenie 1.1	Podpora rozvoja cestovného ruchu	Aktivita 1.1.1	Spracovanie a realizácia koncepcie rozvoja CR
		Aktivita 1.1.2	Vytvoriť komplexnú ponuku pre turistov a návštevníkov
		Aktivita 1.1.3	Vytvoriť produkt cestovného ruchu „lákadlo“
		Aktivita 1.1.4	Vybudovať jednotný informačný systém
		Aktivita 1.1.5	Budovanie partnerstiev
		Aktivita 1.1.6	Spolupracovať pri budovaní cyklotrasy Handlová - Prievidza
Opatrenie 1.2	Vytvorenie podmienok pre rozvoj podnikania a pracovných príležitostí	Aktivita 1.2.1	Podpora podnikateľských aktivít (forma prenájmu na obecných majetkoch, úprava miestnych daní a pod)
		Aktivita 1.2.2	Sprostredkovávanie informácií o možnostiach finančnej podpory zo strany štátu a EÚ pre podnikateľské subjekty
		Aktivita 1.2.3	Realizácia opatrení AOTP
Opatrenie 1.3	Ochrana kultúrneho dedičstva	Aktivita 1.3.1	Zachovanie, rekonštrukcia a údržba pamiatok a pamätihodností v obciach
		Aktivita 1.3.2	Vytvorenie podmienok na prezentáciu hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva mikroregiónu
Opatrenie 2.1	Zvyšovanie ekologického povedomia občanov	Aktivita 2.1.1	Zabezpečiť pravidelnú informovanosť verejnosti o nakladaní s odpadmi
		Aktivita 2.1.2	Vytvoriť podmienky na vzdelávanie občanov v oblasti predchádzania, vzniku a nakladania s odpadom
Opatrenie 2.2	Budovanie a rekonštrukcia technickej infraštruktúry	Aktivita 2.2.1	Vybudovanie kanalizácie v obciach
		Aktivita 2.2.2	Rekonštrukcia inžinierskych sietí
		Aktivita 2.2.3	Vytvárať podmienky a realizovať opatrenia na využívanie OZE
		Aktivita 2.2.4	Rozšírenie dažďovej kanalizácie v obciach
Opatrenie 2.3	Skvalitnenie spôsobu zhodnocovania a nakladania s odpadom	Aktivita 2.3.1	Rozširovať systém separovaného zberu o nové komodity
		Aktivita 2.3.2	Vytvoriť motivačný systém pre občanov, ktorí separujú a zefektívnenie separovaného zberu

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Opatrenie 2.4	Zlepšenie starostlivosti vlastníkov, správcov a nájomcov o pôdu, lesy, prírodné zdroje a verejné priestranstvá	Aktivita 2.3.3	Budovanie obecných kompostovísk
		Aktivita 2.4.1	Odstránenie čiernych skládok
		Aktivita 2.4.2	Realizácia protipovodňových opatrení
		Aktivita 2.4.3	Čistenie a údržba pôdy, vodných tokov, lesov, lúk, verejnej a súkromnej zelene, verejných priestranstiev
Opatrenie 3.1	Podpora príležitosti na relax	Aktivita 2.4.4	Osloviť vlastníkov pôdy, aby ju udržiavali
		Aktivita 3.1.1	Rozvoj voľnočasových aktivít pre všetky vekové kategórie prostredníctvom podujatí
		Aktivita 3.1.2	Budovanie miest na stretávanie sa záujmových skupín – podpora klubovej a komunitnej činnosti
		Aktivita 3.1.3	Údržba detských ihrísk, parkov, športovísk
Opatrenie 3.2	Zlepšenie občianskej vybavenosti	Aktivita 3.1.4	Budovanie nových oddychových miest a dopravného ihriska
		Aktivita 3.2.1	Budovanie a rekonštrukcia miestnych komunikácií
		Aktivita 3.2.2	Vybudovanie chodníkov pre peších v obciach
		Aktivita 3.2.3	Dobudovať chýbajúcu základnú infraštruktúru v obciach
Opatrenie 3.3	Vytváranie podmienok na rozvoj bývania	Aktivita 3.2.4	Vybudovať parkovacie plochy v obciach
		Aktivita 3.2.5	Modernizácia a rekonštrukcia verejných budov
		Aktivita 3.3.1	Podporovať výstavbu nájomných bytov a rozširovanie IBV
		Aktivita 3.4.1	Rekonštrukcia a modernizácia objektov, ktoré poskytujú služby na komunitnej báze
Opatrenie 3.4	Podpora rozvoja sociálnych služieb	Aktivita 3.4.2	Zriadenie absentujúcich sociálnych služieb
		Aktivita 3.4.3	Udržanie terénnych sociálnych služieb
		Aktivita 3.4.4	Rekonštrukcia objektu zdravotného strediska
		Aktivita 3.5.1	Modernizácia objektov MŠ a ZŠ
Opatrenie 3.5	Podpora rozvoja a dostupnosti vzdelávania pre všetky vekové kategórie	Aktivita 3.5.2	Rozšírenie kapacít MŠ
		Aktivita 3.5.3	Zriadiť detské jasle v obciach
Opatrenie 3.6	Zjednodušenie komunikácie s občanom	Aktivita 3.6.1	Zaviesť elektronickú komunikáciu s občanom
		Aktivita 3.6.2	Zverejňovať aktivity samosprávy nad rámec povinných
		Aktivita 3.6.3	Zapájať občanov do procesu spolurozhodovania

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

D Realizačná časť

Program rozvoja obcí je strednodobý strategický dokument, ktorý podlieha schvaľovaciemu procesu obecných zastupiteľstiev. Za jeho realizáciu zodpovedajú predstavitelia obcí a zamestnanci OcÚ.

Dokument podlieha ročnému monitoringu. Každoročne sa aktualizuje a prehodnocujú sa jednotlivé aktivity. Zmeny sú zaznamenané v akčných plánoch, ktoré podrobnejšie určujú zodpovednosť, postup realizácie, časový harmonogram a zahŕňajú aj merateľné ukazovatele.

Úlohou samosprávy je:

- zabezpečiť prípravu a následnú realizáciu projektov,
- vyčleniť v rozpočte finančné prostriedky na spolufinancovanie projektov,
- pravidelne monitorovať aktivity a vyhodnocovať plnenie akčného plánu a napĺňanie merateľných ukazovateľov,
- podporovať spoluprácu so zástupcami sektorov pri rozvoji územia.

Úlohou samosprávy je zabezpečiť informovanie verejnosti o spracovanom dokumente Programe rozvoja obcí. Hlavnými informačnými kanálmi sú vývesná tabuľa, webová stránka obcí, webová stránka Združenia obcí Handlovskej doliny.

Monitoring a hodnotenie budú v pravidelných ročných intervaloch zabezpečovať zodpovedné subjekty za jednotlivé aktivity uvedené v akčnom pláne. Taktiež budú vykonávať aktualizáciu akčných plánov. Hodnotenie prebieha na úrovni ex – ante (na začiatku spracovania), počas obdobia realizácie a ex – post (po skončení platného obdobia).

Plán monitorovania:

- monitorovanie plnenia aktivít a opatrení	do 30.3
- ex ante hodnotenie 2015-2020	do 30.5.2016
- ex – post	do 30.3.2021

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Aktivita	Názov aktivity	Zodpovedný subjekt	Spôsob financovania	Merateľný ukazovateľ	Východisková hodnota	Cieľová hodnota
Aktivita 1.1.1	Spracovanie a realizácia koncepcie rozvoja CR	Obce, ZOHD	Vlastné zdroje	Spracovaná koncepcia		áno
Aktivita 1.1.2	Vytvoriť komplexnú ponuku pre turistov a návštevníkov	Obce, ZOHD	Externé a vlastné zdroje	Komplexná ponuka		áno
Aktivita 1.1.3	Vytvoriť produkt cestovného ruchu „lákadlo“	Obce, ZOHD	Externé a vlastné zdroje	Vytvorený produkt	nie	áno
Aktivita 1.1.4	Vybudovať jednotný informačný systém	Obce, ZOHD	Externé zdroje	Vybudovaný informačný systém	nie	áno
Aktivita 1.1.5	Budovanie partnerstiev	obce	Vlastné zdroje	Počet novovytvorených partnerstiev	0	6
Aktivita 1.1.6	Spolupracovať pri budovaní cyklotrasy Handlová - Prievidza	Mesto Handlov, obce, TSK, ZOHD	Externé zdroje	Dĺžka cyklotrasy	0	10km
Aktivita 1.2.1	Podpora podnikateľských aktivít (forma prenájmu na obecných majetkoch, úprava miestnych daní a pod)	obce	Vlastné zdroje	Počet novo podporených podnikateľských aktivít	0	6
Aktivita 1.2.2	Sprostredkovávanie informácií o možnostiach finančnej podpory zo strany štátu a EÚ pre podnikateľské subjekty	Obce, ZOHD	Vlastné zdroje, zdroje ZOHD	Počet informácií (e-mailov, info kampaní, a pod.) za rok	12	18
Aktivita 1.2.3	Realizácia opatrení AOTP	Obce, ZOHD	Externé zdroje	Počet podpísaných zmlúv AOTP	8	12
Aktivita 1.3.1	Zachovanie, rekonštrukcia a údržba pamiatok a pamätihodností v obciach	Obce	Externé zdroje	Počet novo zrekonštruovaných pamiatok a pamätihodností	0	3
Aktivita 1.3.2	Vytvorenie podmienok na prezentáciu hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva mikroregiónu	obce	Externé zdroje	Počet prezentácií Počet expozícií	0 0	6 1
Aktivita 2.1.1	Zabezpečiť pravidelnú informovanosť verejnosti o nakladaní s odpadmi	Obce	Vlastné zdroje	Počet informačných oznamov	0	6
Aktivita 2.1.2	Vytvoriť podmienky na vzdelávanie občanov v oblasti predchádzania, vzniku a nakladania s odpadom	Obce, ZOHD	Vlastné a externé zdroje	Počet informačných stretnutí	0	12
Aktivita 2.2.1	Vybudovanie kanalizácie v obciach	Obce, StVS	Externé zdroje	Dĺžka vybudovanej kanalizácie v	0	

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

				obciach		
Aktivita 2.2.2	Rekonštrukcia inžinierskych sietí	Obce, SSE, SPP	Externé zdroje	Dĺžka zrekonštruovaných sietí	0	
Aktivita 2.2.3	Vytvárať podmienky a realizovať opatrenia na využívanie OZE	obce	Externé zdroje	Počet opatrení na využívanie OZE	0	3
Aktivita 2.2.4	Rozšírenie dažďovej kanalizácie v obciach	obce	Externé zdroje	Dĺžka novovybudovanej dažďovej kanalizácie		
Aktivita 2.3.1	Rozširovať systém separovaného zberu o nové komodity	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet nových separovaných komodít	0	1
Aktivita 2.3.2	Vytvoriť motivačný systém pre občanov, ktorí separujú a zefektívnenie separovaného zberu	obce	Vlastné zdroje	Vytvorený motivačný systém	nie	áno
Aktivita 2.3.3	Výbudovanie obecných kompostovísk	Obce, ZOHD	Vlastné a externé zdroje	Počet vybudovaných kompostovísk	0	6
Aktivita 2.4.1	Odstránenie čiernych skládok	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet zlikvidovaných čiernych skládok	0	6
Aktivita 2.4.2	Realizácia protipovodňových opatrení	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet nových protipovodňových opatrení	0	6
Aktivita 2.4.3	Čistenie a údržba pôdy, vodných tokov, lesov, lúk, verejnej zelene, súkromnej zelene, verejných priestranstiev	Obce, StVS	Vlastné a externé zdroje	Dĺžka vyčistených vodných tokov Spokojnosť občanov z dotazníkového prieskumu v %	0	
Aktivita 2.4.4	Osloviť vlastníkov pôdy, aby ju udržiavali	Obce, vlastníci pozemkov	Vlastné zdroje	Počet zaslaných výziev	0	12
Aktivita 3.1.1	Rozvoj voľnočasových aktivít pre všetky vekové kategórie prostredníctvom podujatí	Obce	Vlastné a externé zdroje	Počet zrealizovaných podujatí v obci	2	4
Aktivita 3.1.2	Budovanie miest na stretávanie sa záujmových skupín – podpora klubovej a komunitnej činnosti	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet podporených záujmových skupín		
Aktivita 3.1.3	Údržba detských ihrísk, parkov, športovísk	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet udržiavaných ihrísk, parkov a športovísk v obci	2	3
Aktivita 3.1.4	Budovanie nových oddychových miest a dopravného ihriska	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet nových oddychových miest Dopravné ihrisko	0	1
Aktivita 3.2.1	Budovanie a rekonštrukcia	obce	Vlastné a externé	Dĺžka zrekonštruovaných		

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

	miestnych komunikácií		zdroje	komunikácií v obci	0	
Aktivita 3.2.2	Vybudovanie chodníkov pre peších v obciach	obce	Vlastné a externé zdroje	Dĺžka vybudovaných chodníkov pre peších		
Aktivita 3.2.3	Dobudovať chýbajúcu základnú infraštruktúru v obciach	obce	Vlastné a externé zdroje	Dobudovaná infraštruktúra v obci	nie	áno
Aktivita 3.2.4	Vybudovať parkovacie plochy v obciach	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet nových parkovacích miest v obciach	0	10
Aktivita 3.2.5	Modernizácia a rekonštrukcia verejných budov	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet zmodernizovaných a zrekonštruovaných objektov v obci	0	1
Aktivita 3.3.1	Podporovať výstavbu nájomných bytov a rozširovanie IBV	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet nových nájomných bytov v obciach	0	8
Aktivita 3.4.1	Rekonštrukcia a modernizácia objektov, ktoré poskytujú služby na komunitnej báze	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet zrekonštruovaných objektov	0	3
Aktivita 3.4.2	Zriadenie absentujúcich sociálnych služieb	obce	Vlastné a externé zdroje	Počet nových sociálnych služieb	0	3
Aktivita 3.4.3	Udržanie terénnych sociálnych služieb	obce	Vlastné a externé zdroje	Udržané terénne sociálne služby		áno
Aktivita 3.4.4	Rekonštrukcia objektu zdravotného strediska	obec	Vlastné a externé zdroje	Zrekonštruované zdravotné stredisko		áno
Aktivita 3.5.1	Modernizácia objektov MŠ a ZŠ	obec	Vlastné a externé zdroje	Počet zmodernizovaných objektov	0	4
Aktivita 3.5.2	Rozšírenie kapacít MŠ	obec	Vlastné a externé zdroje	Počet nových miest v MŠ		
Aktivita 3.5.3	Zriadiť detské jasle v obciach	obec	Vlastné a externé zdroje	Počet vytvorených miest v jasliach		
Aktivita 3.6.1	Zaviest' elektronickú komunikáciu s občanom	obec	Vlastné a externé zdroje	Počet zavedených elektronických služieb pre občanov		
Aktivita 3.6.2	Zverejňovať aktivity samosprávy nad rámec povinných	obec	Vlastné zdroje	Počet zverejnených príspevkov nad rámec povinných		6
Aktivita 3.6.3	Zapájať občanov do procesu rozhodovania	obec	Vlastné zdroje	Počet zrealizovaných prieskumov, prac. stretnutí a pod.	1	3

E. Finančná časť

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Finančná časť dokumentu určuje zdroje financovania jednotlivých opatrení a aktivít. Regionálny rozvoj je v zmysle Zákona o podpore regionálneho rozvoja č.309/2014 §4, ktorý mení a dopĺňa zákon č. 539/2008 Z.z financovaný:

- a) zo štátneho rozpočtu vrátane finančných prostriedkov z rozpočtových kapitol ministerstiev,
- b) zo štátnych účelových fondov,
- c) z rozpočtov vyšších územných celkov,
- d) z rozpočtov obcí,
- e) z prostriedkov fyzických osôb,
- f) z prostriedkov právnických osôb,
- g) z úverov a príspevkov medzinárodných organizácií,
- h) z prostriedkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv o poskytnutí grantu uzatvorených medzi Slovenskou republikou a inými štátmi,
- i) z iných prostriedkov, ak to ustanoví osobitný predpis.

Doplňkovým zdrojom finančného zabezpečenia podpory regionálneho rozvoja sú finančné prostriedky z fondov Európskej únie poskytované podľa osobitných predpisov.

Schválené operačné programy pre SR na roky 2014-2020

Výskum a inovácie	MŠVVŠ SR	2 226 776 537
Integrovaná infraštruktúra	MDVRR SR	3 966 645 373
Ľudské zdroje	MPSVR SR	2 204 983 517
Kvalita životné prostredia	MŽP SR	3 137 900 110
Integrovaný regionálny OP	MPRV SR	1 754 490 415
Efektívna verejná správa	MV SR	278 449 284
Technická pomoc	ÚV SR	159 071 912
Program rozvoja vidieka	MPRV SR	1 545 272 844
Rybné hospodárstvo	MPRV SR	15 785 000
SPOLU		15 329 374 992

Indikatívny finančný plán obcí

Aktivita	Názov aktivity	Zodpovedný subjekt	Predpokladané náklady
----------	----------------	--------------------	-----------------------

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020

Aktivita 1.1.2	Vytvoriť komplexnú ponuku pre turistov a návštevníkov	Obce, ZOHD	100 000,-€
Aktivita 1.1.3	Vytvoriť produkt cestovného ruchu „lákadlo“	Obce, ZOHD	100 000,-€
Aktivita 1.1.4	Vybudovať jednotný informačný systém	Obce, ZOHD	50 000,-€
Aktivita 1.1.6	Spolupracovať pri budovaní cyklotrasy Handlová - Prievidza	Mesto Handlová, obce, TSK,ZOHD	3 000 000,-€
Aktivita 1.3.1	Zachovanie, rekonštrukcia a údržba pamiatok a pamätihodnosti v obciach	Obce	300 000,-€
Aktivita 1.3.2	Vytvorenie podmienok na prezentáciu hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva mikroregiónu	Obce	100 000,-€
Aktivita 2.2.1	Vybudovanie kanalizácie v obciach	Obce, StVS	2 000 000,-€
Aktivita 2.2.2	Rekonštrukcia inžinierskych sietí	Obce, SSE, SPP	1 000 000,-€
Aktivita 2.2.3	Vytvárať podmienky a realizovať opatrenia na využívanie OZE	Obce	500 000,-€
Aktivita 2.2.4	Rozšírenie dažďovej kanalizácie v obciach	Obce	500 000,-€
Aktivita 2.3.3	Vybudovanie obecných kompostovísk	Obce, ZOHD	350 000,-€
Aktivita 2.4.1	Odstránenie čiernych skládok	Obce	100 000,-€
Aktivita 3.1.2	Budovanie miest na stretávanie sa záujmových skupín – podpora klubovej a komunitnej činnosti	Obce	300 000,-€
Aktivita 3.1.4	Budovanie nových oddychových miest a dopravného ihriska	Obce	200 000,-€
Aktivita 3.2.1	Budovanie a rekonštrukcia miestnych komunikácií	Obce	600 000,-€
Aktivita 3.2.2	Vybudovanie chodníkov pre peších v obciach	Obce	500 000,-€
Aktivita 3.2.3	Dobudovať chýbajúcu základnú infraštruktúru v obciach	Obce	1 120 000,-€
Aktivita 3.2.4	Vybudovať parkovacie plochy v obciach	Obce	200 000,-€
Aktivita 3.2.5	Modernizácia a rekonštrukcia verejných budov	Obce	600 000,-€
Aktivita 3.4.1	Rekonštrukcia a modernizácia objektov, ktoré poskytujú služby na komunitnej báze	Obce	300 000,-€
Aktivita 3.4.2	Zriadenie absentujúcich sociálnych služieb	Obce	450 000,-€
Aktivita 3.4.4	Rekonštrukcia objektu zdravotného strediska	Obce	150 000,-€
Aktivita 3.5.1	Modernizácia objektov MŠ a ZŠ	Obce	1 000 000,-€
Aktivita 3.5.2	Rozšírenie kapacít MŠ	Obce	180 000,-€
Aktivita 3.5.3	Zriadiť detské jasle v obciach	Obce	140 000,-€

Program rozvoja obcí Handlovskej doliny 2016-2020